

T.C.
GAZİOSMAN PAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARSLAN YABGU VE YABGULULAR

Hazırlayan

Cuma EREN

129502028

Tarih Anabilim Dalı
Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Erkan GÖKSU

TOKAT-2015

ARSLAN YABGU VE YABGULULAR

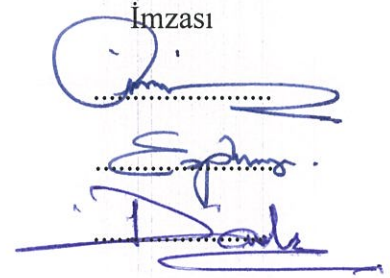
Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 05 / 10 / 2015

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK

Üye : Doç Dr. Erkan GÖKSU

Üye : Yrd. Doç. Dr. İsa TAK

İmzası

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
01/10/2015 tarih ve 33/03 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul
edilmiştir.

Prof.Dr.Mustafa ÇOLAK
Enstitü Müdürü:Enstitü Müdürü

ETİK SÖZLEŞME

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

(01/10/2015)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Cuma EREN

ÖNSÖZ

Türk tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Selçuklu Devleti'nin kuruluş dönemi, oldukça uzun ve meşakkatli bir dönemi kapsar. Selçuk Bey'in Cend bölgesine göçüyle başlayıp 1040 senesinde meydana gelen Dandanakan Savaşı'na kadar devam eden bu sürecin en önemli tarihî şahsiyetlerinden biri, Selçuk Bey'in oğlu Arslan Yabgu'dur. Selçuk Bey'in vefatından sonra yerine geçen Arslan Yabgu, Maverâü'n-nehr ve Horasan bölgesinde hâkim olan Samanoğulları, Karahanlılar ve Gazneliler arasında sıkışan Selçuklu Türkmenlerine yurt bulmayı amaçlamıştır. Kaynaklarda cesaret ve yiğitliği ile kendisinden söz ettiren Arslan Yabgu'nun, döneminin en dikkat çekici ve ünlü liderlerden biri olduğu söylenebilir. Ancak savaşçılık ve cesaret konusunda gösterdiği mahareti, siyaset sahasında gösterememiş ve 1025 tarihinde Gazneli Mahmud tarafından yakalanarak esir edilmiş ve esir olarak bulunduğu Kalencar Kalesi'nde vefat etmiştir.

Arslan Yabgu'nun Gazneli Mahmud tarafından esir edilişi, Selçuklu ailesi içerisinde ilk ayrılık hareketinin başlangıcı olmuştur. Nitekim onun Yabgulu adı verilen maiyeti, Selçuklu reisi olan Tuğrul ve Çağrı Beyler'in idaresine girmeyi kabul etmeyerek Gazneliler'in hâkimiyet sahasına, Horasan'a yerleşti. Ancak, bölgede giriştikleri mücadeleler Gazneli idaresinin dikkatini üzerlerine çekmelerine neden oldu. Gerek Sultan Mahmud, gerekse Sultan Mesud, bu Türkmen grubunun faaliyetlerinin önüne geçebilmek için çeşitli önlemler almak zorunda kaldılar. Yabgulular, bu mücadeleler sırasında zaman zaman Horasan'dan uzaklaşarak, Balhan Dağları, Isfahan Azerbaycan gibi çeşitli bölgelere çekildiler. Tuğrul ve Çağrı Beyler idaresindeki Selçukluların Horasan'da bağımsız bir teşekkül oluşturmaları Yabguluların bu idare hakkındaki görüşlerini değiştiremedi ve onlar yeni bir coğrafyaya, Anadolu'ya yöneldiler. Diyarbakır, Silvan, Erzen, Cizre gibi Güneydoğu Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yerel yöneticiler karşısında bazen galip, bazen mağlup olarak faaliyetlerini devam ettirdiler. Ancak, 1045 yılında Musul'da aldıkları yenilgi, onların Selçuklu idaresini kabullerine sebep oldu ve Anadolu gazalarına katılmak üzere Azerbaycan'a çekildiler.

1045-1068 yılları arasında faaliyetleri azalan Yabgulular, bu defa Selçuk'un torunlarından Elbasan idaresinde tarih sahnesine çıktılar. Alp Arslan ile arası açılan Elbasan'ın Bizans'a sığınması, bu ülkeye hizmet etmek istemeyen Yabguluların Kurlu,

Atsız, Şöklü adlı beyler maiyetinde Suriye ve Filistin'e yönelmelerine neden oldu. Onlar daha önceki yaşantılarından farklı olarak burada fethettikleri yerlerde Selçukluya bağlı siyasî bir teşekkül oluşturdukları gibi, yerleşik hayata dair icraatlarda bulundular. Yabgulu Türkmenlerinin Anadolu'da kalan kısmı ise, Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış'ın oğlu olan Süleyman Şah'ın Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmasına katkıda bulundular.

Selçuklu tarihi üzerine yapılmış hemen her çalışmada gerek Arslan Yabgu gerekse Yabgulu Türkmenlerine temas edilmiştir. Lakin bu bilgiler, genel Selçuklu tarihi içerisinde ve ana meseleleri ilgilendiren hadiselerden müteşekkildir. Doğrudan doğruya Arslan Yabgu ve Yabguları konu alan çalışmalar ise yok denecek kadar azdır. Bu konuda Ahmet Ateş, Faruk Sümer, Osman Turan, Abdülkerim Özaydın ve Sefer Solmaz gibi araştırmacılar tarafından kaleme alınan birkaç makale ve ansiklopedi maddesinden başka çalışma mevcut değildir. Bu nedenle Arslan Yabgu ve Yabguları konu alan ayrıntılı bir çalışmaya ihtiyaç olduğu muhakkaktır.

Bu çalışmada, Arslan Yabgu ve Yabgular müstakil bir araştırma konusu olarak ele alınmak suretiyle sadece Selçuklu tarihinin değil, Türk tarihinin de fazla bilinmeyen bir cephesine ışık tutulması hedeflenmiştir.

Çalışma boyunca kıymetli fikir ve görüşleriyle beni yönlendiren, engin bilgi ve tecrübesinden faydalanma fırsatı veren ve her konuda yanımda olan muhterem hocam Doç. Dr. Erkan Göksu'ya sonsuz minnet ve şükranlarımı arz ederim.

Cuma EREN

Tokat-2015

ÖZET

Türk Tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Selçuklu Devletinin kuruluşu oldukça uzun ve müşkülâtlı geçmiştir. Selçuk b. Dukak'ın Oğuz Yabgu Devletinden ayrılıp Cend bölgesine yerleşmesi ile başlayan 1040 Dandanakan savaşına kadar devam eden kuruluş sürecinin en önemli tarihi şahsiyeti şüphesiz ki Arslan Yabgudur. Kaynaklarda cesaret ve yiğitliğiyle kendisine yer edinen Arslan Yabgu, Maveraünnehr ve Horasan bölgesinde hâkim olan Samanoğulları, Karahanlılar ve Gazneliler arasında sıkışmış olan Selçuklu Türkmenlerine yurt bulmayı amaçlamıştır. Bu yönüyle Arslan Yabgu döneminin en dikkat çeken isimlerinden biri olmuştur. Ancak savaşçılık ve cesaret konusunda gösterdiği yetenği siyasi arenada pekte gösterememiş ve nihayet bunun neticesi olarakta 1025 yılında Gazneli Mahmud tarafından yakalanarak esir edilmiş ve hapsedildiği Kalencar kalesinde vefat etmiştir.

Arslan Yabgunun Gazneli Mahmut tarafından esir edilişi, Selçuklu ailesi içerisinde daha evvelki yıllarda boy göstermiş olan ayrılık hareketinin kesinleşmesini beraberinde getirmiştir. Nitekim onun Yabgulu adı verilen maiyeti, Selçuklu reisi olan Tuğrul ve Çağrı Beyler'in idaresine girmeyi kabul etmeyerek Gaznelilerin Hâkimiyet sahasındaki Horasan'a yerleştiler. Fakat burada da tutunamayıp oradan Anadolu'ya ve Musul'a yöneldiler. Ancak 1045 yılında Musul'dan da tardedilmişlerdir. Yabgulu Türkmenlerinin Anadolu da kalan kısmı ise Arslan Yabgu b. Kutalmış b. Süleyman Şah liderliğinde Türkiye Selçuklu Devletinin kuruluşuna katkı sağladılar. Görüldüğü üzere Türkiye Selçuklu Sultanları, Selçuklu Hanedanınının Arslan Yabgu kolundan gelen Süleyman Şah tarafından kurulmuştur. Bu bakımdan Arslan Yabgu ve Yabgulu Türkmenlerinin faaliyetleri konusunda yapılacak bir araştırmanın, gerek Selçuklu tarihi gerekse Türk ve İslam tarihi araştırmalara büyük katkı sağlayacağı şüphesizdir.

Anahtar Kelimeler: Oğuzlar, Selçuklu Devleti, Arslan Yabgu, Yabgulu Türkmenleri

ABSTRACT

The foundation of Seljukid State which had an important place in Turkish history, took a long and hard period. Arslan Yabgu is doubtlessly the most important historical person of this foundation period which started with Selçuk b. Dukak's settlement in Jand region by being independent from the Oghuz Yabgu State and continued until the Battle of Dandanakan in 1040. In historical sources, Arslan Yabgu gained a fame with his courage and valiance and aimed to find a settlement for Seljuk Turkmens that were jammed among the territories of Ghaznavids, Karakhanids and Samanids who ruled Mawarannahr and Khorasan. With this aspect Arslan Yabgu is one of the leading figures of his era. But he could not show his capability of his courage and valiance in political arena and at last was captured by Mahmud of Ghazni in 1025 and died in the Fort of Kalinjar where he was jailed.

The capture of Arslan Yabgu by Mahmud of Ghazni brought about the realizing of the separation between Seljuk dynasty which had appeared in the previous years. Thus his followers called Yabgulu rejected being under Tuğrul and Çağrı Bey's ruling and settled in Khorasan which was under Ghaznavid hegemony. But they could not keep settling here and thence headed to Anatolia and Mosul. But they were expelled from Mosul in 1045. The remaining Yabgulu Turkmens under the leadership of Suleyman Shah b. Kutalmish b. Arslan Yabgu contributed to the foundation of Sultanate of Rum. As is seen Sultanate of Rum was founded by Suleyman Shah who descended from the Arslan Yabgu line of Seljuk dynasty. In this regard it is doubtless that a study about Arslan Yabgu and the activities of Yabgulu Turkmens will contribute a lot to both the history of Seljuks and to the Turkish and Islamic history studies.

Key Words: Oghuzs, Seljukid State, Arslan Yabgu, Yabgulu Turkmens

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞME.....	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: OĞUZ YABGU DEVLETİ ve SELÇUKLULAR	18
1.1. OĞUZ YABGU DEVLETİ.....	18
1.2. DUKAK VE OĞUZ HÜKÜMDARI İLE MÜNASEBETİ.....	26
1.3. SELÇUK VE OĞUZ HÜKÜMDARI İLE MÜNASEBETİ.....	32
1.4. SELÇUKLULARIN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI	40
1.4.1. Selçukluların Tarih Sahnesine Çıktığı Dönemde Maverâünnehr Ve Horasan'ın Durumu	40
1.4.1.1. Samanoğulları	40
1.4.1.2. Karahanlılar	41
1.4.1.3. Gazneliler.....	42
1.4.2. Selçuk ve Maiyetinin Cend'deki Hayat ve Faaliyeti.....	43
1.4.3. Türk Yurdundan İran Topraklarına Geçiş	49
BÖLÜM 2: ARSLAN YABGU'NUN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI.....	52
2.1. SELÇUK'UN ÖLÜMÜ VE ARSLAN'IN SELÇUKLU AİLESİ REİSİ OLMASI	52
2.2. ARSLAN YABGU LİDERLİĞİNDE SELÇUKLU TÜRKMENLERİ.....	54
2.2.1. Samanoğulları ve Karahanlılarla İlişkiler.....	54
2.2.2. Karahanlılar ve Gazneliler İle Münasebetler.....	62
2.3. SELÇUKLU ŞEFLERİNİN BİRBİRLERİYLE MÜNASEBETLERİ.....	64
2.4. ARSLAN YABGU'NUN ÖLÜMÜ	69
2.5. ARSLAN YABGU'NUN ŞAHSİYETİ VE TÜRK TARİHİ İÇERİSİNDEKİ YERİ	75
BÖLÜM 3: ARSLAN YABGU'NUN ÖLÜMÜNDEN SONRA YABGULULAR.....	78
3.1. ARSLAN YABGU'NUN ESARETİ VE ÖLÜMÜ SONRASI VUKU BULAN HADİSELER.....	78

3.2. TUĞRUL VE ÇAĞRI BEYLERİN LİDERLİĞİ DÖNEMİNDE YABGULULARIN DURUMU	80
3.3. BEYLERE KARŞI YABGULULARIN TUTUMU, HORASAN'A GÖÇ VE AKİBETLERİ	84
3.3.1. Yabgululardan Önce Horasan'a Yerleşmiş Türkler	84
3.3.2. Yabguluların Horasan'a Göçleri ve 1027 yılı İsyanı	86
3.3.3. Yabguluların Horasandaki İkinci İsyanı ve Dağılış Süreçleri	88
3.3.4. Azerbaycan'a Göç eden Yabgulular'ın Faaliyetleri	92
3.3.5. Hemedan ve Rey'e Giden Yabgulular'ın Faaliyetleri	94
3.3.6. Cizre, Diyarbekir ve Musul'a Giden Yabgulular'ın Faaliyetleri ve Sonları .	95
3.4. BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU SONRASI BEYLER İDARESİNDEKİ YABGULULAR	98
3.4.1. Tuğrul Bey İdaresinde Yabgulular	98
3.4.2. Alparslan Döneminde Yabgulular	100
3.4.3. Melikşah Dönemi Yabgulular ve Anadoludaki Faaliyetleri.....	101
3.4.3.1. Süleymanşah b. Kutalmış'ın Faaliyetleri.....	101
3.4.3.2. Kılıçarslan b. Süleymanşah'ın Faaliyetleri.....	103
SONUÇ	106
KAYNAKLAR	108
ÖZGEÇMİŞ	117

GİRİŞ

Türkler, eski ve orta çağlar boyunca farklı coğrafyalara göç etmişler, fetihler yapıp yeni ülkeler ele geçirmişlerdir.¹ “Gerek kurdukları devletlerin² sayısı, gerekse rol oynadıkları coğrafi sahaların genişliği bakımından Türklerle mukayese edilebilecek başka bir millet tarihte gösterilemez. Hatta denilebilir ki, muhtelif coğrafi sahalarda, muhtelif adlar altında Türklerin kurdukları devletlerin sayısı, bütün diğer milletlerin tarih boyunca kurdukları devletlerin sayısından fazladır”.³ “Büyük Türkistan’dan Maveraünnehr’e, Azerbaycan’a, Kafkaslara İran’a, Irak’a, Suriye’ye, Anadolu’ya ve Balkanlara akıp gelen Türk boyları dünden bugüne önemli Türk devletleri kurmuşlar, fethettikleri beldelerin Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlayarak kalıcı kültür ve medeniyetler meydana getirmişlerdir”.⁴

Devlet, hukuki anlamda emretme yetkisine sahip olduğundan, kendisine itaat edecek mutiler istemektedir. Bu itaat kendisine bağlı tebaanın devletin meşruiyetini kabul etmesiyle yerine gelmiş olur.⁵ Aksi halde devletin idamesi mümkün olamayabilir. Tabii bu kadar çok farklı Türk devletinin kuruluşunu sadece hâkimiyet ile ilgili sıkıntılara bağlamak mümkün değildir. Bunun yanı sıra Türkler’in yaradılışlarında bulunan dinamizm ve coğrafi faktörler de bu hususun müessir sebeplerindendir.

Türklerin bu zorunlulukları onları tabiata hâkim olmayı sağlayacak vasıtaları bulmaya yöneltmiştir. Böylelikle “Türkler yasalara ve törelere göre düzenli şekilde

¹ Aydos Şalbayev, **Oğuzların Göçleri ve Yayılmaları**, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, SBE, Ankara 2005, s. 8.

² Eski Türkler devlete “il” diyorlardı. (Mahmut Arslan, **Step İmparatorluklarında Sosyal ve Siyasal Yapı**, İÜEF yay., İstanbul 1984, s.51). Göktürkler ve Uygurlar ise bu deyim “devlet” manasında kullanmışlardır. Bazı araştırmacılar, Orhun Abidelerinde (Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, MEB, İstanbul 1970, s.7), Divânu Lügati’t-Türk ve Kutadgu Bilig’te (Zafer Öner Kutadgu Bilig’i Mutluluk Veren Bilgi olarak açıklasa da (Bkz: Zafer Öner, “**Kutadgu Biligde İktidar Kavramı ve Siyaset Anlayışı**” **Türkler**, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, V, s. 179) Sadri Maksudi Arsal ve Mahmut Arslan Kutadgu Bilig’i Siyasi Hakimiyet İlmi yahut Devlet Yönetme Bilgisi olarak ifade etmektedirler. (Bkz: Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarihi ve Hukuk**, İÜHF yay., İstanbul 1947, s.120; Mahmut Arslan, **Kutadgu Biligdeki Toplum ve Devlet Anlayışı**, İÜEF yay., İstanbul 1987, s.38) sık sık tesadüf edilen il kelimesinin, günümüzün modern devlet kavramı karşılıdığı iddia etmişlerdir. (Bahaeddin Ögel, “Göktürklerde Devlet ve Millet Anlayışı (Göktürklerden Osmanlılara)”, **Tarihte Türk Devletleri**, I, AÜR yay., Ankara 1987, s.129)

³ Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, İstanbul 1969, I,s.17

⁴ Kemal Göde, **Tarih içinde Oğuz Boyları ve Göller Bölgesindeki İzleri**, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta-2000, s.1

⁵ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay. İstanbul 1997, s.248; Mehmet Niyazi, **Türk Devlet Felsefesi**, Ötüken yay, İstanbul 2001, s.44

işleyen devletler kurarak atı ehlileştirilmiş bunun neticesinde de uçsuz bucaksız bozkırları, yüksek dağları, geniş nehirleri aşma imkânını elde etmişlerdir. Bu da Türklerin asıl başarısı sayılabilecek, tabiatın gerektirdiği yaşam tarzını, yani “atlı göçebe yaşamı” gerçekleştirmiş olmalarıdır. Türklerin kurmuş oldukları bu medeniyete de yerleşik medeniyetten hiçte aşağı olmayan “Atlı Göçebe Medeniyeti” adı verilir”.⁶ Bunun yanı sıra medeniyet Tarihçileri tarafından “ Çadır Medeniyeti, Bozkır Medeniyeti ya da Atlı Bozkır Kültürü” olarak da tanımlanmıştır.⁷

“Tabiat şartlarının gerektirdiği bölgelerde göçebe veya yarı göçebe hayatı süren, ilk defa Kore’den Hazar Denizi’ne ve ötelere uzanan büyük Hun İmparatorluğu gibi imparatorluklar kuran Türkler, yerleşik hayat sürmeye uygun -Tarım havzası veya Anadolu gibi- coğrafi bölgelerde de yerleşik medeniyetin en parlak örneklerini vermişlerdir”.⁸

Türklerin bütün hayatlarını dolduran mücadelenin belirtilerini meydana getirdikleri medeniyette de görmek mümkündür. Mesela; kazılarla ortaya çıkarılan Türk sanat eserleri; vahşi hayvan ve kuşların mücadelelerini aksettiren motiflerle doludur. Aynı durumu yazla kışı mücadele ettiren eski Türk şiirlerinde de görüyoruz.

Köymen bu durumu şu şekilde tahlil etmektedir. Görülüyor ki Türkler medeniyetin her iki dalında da son derece başarı sağlamışlardır. Bunlar:

1- Manevi medeniyet dalında muntazam işleyen devletler kurmaları,

2- Maddi medeniyet dalında sanatın her çeşidinde dehalarını göstermiş olmalarıdır. Bu özelliklerin tümünün harikulade bir şekilde başka hiçbir millette bulunmaması da Türklerin tarih sahnesinde ne kadar ender bir statüde bulunduğu delildir.

Türk destanlarını dolduran vatan sevgilerine rağmen, yaşadıkları bölgeler Türklerin bütün ihtiyaçlarını karşılayamadığı daha doğrusu kısmen karşıladığı için, onlar bir kısım ihtiyaçlarını komşu ülkelerden sağlamak zorunda kalmışlardır.

Bu bilgi doğrultusunda fikir beyan edecek olursak; Türkler iktisadi bakımdan dışa bağlı idiler. Buda Türkleri iç mücadelenin yanı sıra bir de dış mücadeleye zorlamıştır.

⁶ Köymen, a.g.e. s.18

⁷ Nesimi Yazıcı, **Türk Medeniyeti Tarihi**, Anadolu Üniversitesi web-ofset basım, Eskişehir 2005, s.13

⁸ Köymen, a.g.e. s.18

Bu dış mücadeleler ise; başlıca akınlar ve istilalar şeklinde kendini göstermiştir. Böylece Türkler komşu ülkelerdeki birikmiş serveti ve ipek, buğday, pirinç gibi zaruri ihtiyaç maddelerini ana vatanlarına taşımışlardır. Bu akınlar başlangıçta yakınlığı ve kendilerinde bulunmayan ihtiyaç maddelerinin bolluğu dolayısıyla bilhassa güney ve güneydoğu komşuları olan Çinlilere karşı yapılmıştır.

Türkler tarihleri boyunca yalnız akınlar için geçici olarak değil kıtlık, nüfus artışı veya bir kavmin başka bir kavmi sürüp çıkarması gibi türlü sebeplerle ana vatanlarını daimi terk ediyorlar; böylece ana vatan dışında çok defa yabancı soydan ve dinden kavimleri idareleri altına alan devletler kuruyorlardı.⁹

Eski Türk Kozmolojisi Türk Devlet yapısının temelini oluşturmuştur. Grousset'e göre; kâinat on yedi kat sema ve yedi yahut dokuz kat yerin altında karanlık tabakadan meydana gelmekteydi. İnsanlar bu iki tabakanın arasında meskûn idi. Türk Şaman¹⁰ inancının temelini teşkil eden bu inanca göre Tanrı semanın on yedinci katında oturur ve oradan evrenin kaderini tayin ederdi.¹¹ Nitekim Ögel'de bu kozmolojik öğelerden esinlenilerek Eski Türk tarihinde hükümdarların doğuşları da efsanelere büründürülmüş ve kutsal bir olay gibi anlatılmıştır¹² demektedir. Buna göre hükümdar en büyük tanrı sayılan Gök tarafından tayin edilmekte, dünyayı idare edip halkın faydası için çalışmaktaydı.¹³ Bu duruma tarih kitaplarında adına sıkça rastladığımız "Kut" anlayışı demektedir. "Bu anlayışa göre bütün dünya Türk Devletinin mekânı bütün insanlıkta Türk hakanının halkı idi".¹⁴ Hükümdarın Gök-Tanrı ile ilişkilendirilmesi merkeziyetçi devlet dinine kozmolojik bir açıklama getirmekteydi.¹⁵ "Hükümdarlar böyle

⁹ Köymen, a.g.e. s.19

¹⁰ "Şaman sözcüğü büyücü anlamına geldiği ve Türkçede Kam kelimesiyle karşılandığı" (Mircea Eliade-Joan p. Couhano, **Dinler Tarihi Sözlüğü**, çev: Ali Erbaş, İnsan yay. İstanbul 1997, s.259) için "bazı araştırmacılar Şamanizme bir dinden ziyade Ruhlar âlemi dediğimiz görünmeyen âlemlerle irtibatı sağlayan bir büyü sistemi olarak bakmışlar". (Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, s.301); (Fatma Ahsen Turan, "Eski Türklerde Tek Tanrı İnancı" **Türkler**, Yeni Türkiye yay. Ankara 2002, III, s.320); Bunun yanı sıra Michel Perin ve Abdülkadir inan gibi Şamanizmi din olarak kabul eden araştırmacılar da pek tabii mevcuttur. (Michel Perin, **Şamanizm**, çev: Bülent Arıbaş, İletişim yay. İstanbul 2003, s.27; Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, TTK, Ankara 2000, s.6)

¹¹ René Grousset, **Bozkır İmparatorluğu** (Attila, Cengiz Han, Timur), çev: M. Reşat Üzmen, Ötüken yay. İstanbul 1999, s.98; İbrahim Kafesoğlu, "Eski Türk Dini", **Türkler**, Yeni Türkiye yay. Ankara 2002, III, s. 293; Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Abc'si**, Kabalcı yay. İstanbul 1999, s.26; Laszlo Rasonyi, **Dünya Tarihinde Türklük**, İdeal Matbaa., Ankara 1942, s.29

¹² Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi/Oğuz-Kağan Destanı**, I/102, VII. Dizi, TTK, Ankara 1989 s.1

¹³ Mehtap Yurdusevdi, **Selçuklular Devrinde Hükümlerlik Anlayışı ve İmgesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008, s.1

¹⁴ Salim Koca, "Eski Türk Devlet Geleneği Ve Teşkilatı" **Türkler**, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, II, s.833

¹⁵ Emel Esin, **Türk Kozmolojisine Giriş**, Kabalcı yay., İstanbul 2001, s.19

kutsallaştırılıp gökten indirilir iken, elbette ki Oğuz¹⁶ Kağan¹⁷ gibi bütün Türk kavminin atası olan kutsal bir kişinin menşei de Tanrıya ve göğe bağlanacaktı”.¹⁸

“Türk destanlarının en önemlisi hiç kuşkusuz Oğuz Kağan/Han destanıdır. Bu destan çok eski ve parlak bir geçmişe sahip olan büyük devletler kurarak tarihte önemli rol oynayan siyasi ve milli varlığını günümüze kadar koruyup gelen Oğuzlara aittir”.¹⁹ Türklerin milli efsanesi olarak kabul edilmiş ve bu konuda “Oğuz name” adında manzum veya mensur olarak birkaç eser verilmiş olan Oğuz han destanının kaynağı ise Camü’t-Tevarih’tir.²⁰ Bu bakımdan Camiü’t-Tevarih’e²¹ göre Oğuzlara bakacak olursak:

İslam tarihlerinde ve Ben-i İsrail’in Tevrat’ında yazıldığına göre Nuh peygamber- Allah’ın selamı üzerine olsun- yeryüzünü güneyden kuzeye üç kısma ayırdı. Birinci kısmı Sudanlıların atası Ham’a, ikinci kısmı Arapların ve Farsların atası Sam’a ve üçüncü kısmı da Türklerin atası olan Yafis’e verdi. Yafis’i doğu tarafına gönderdi. Moğollar ve Türkler de aynı şeyi söylerler. Türkler Yafis’e Ebulce Han demişlerdir. Fakat Türkler bu Ebulce Han’ın Nuh’un oğlu mu veya torunu mu olduğunu

¹⁶ “Köken olarak Oğuz Teriminin göçebe bir Konfederasyon gibi bir şeyi ifade ettiği görünür. Fakat sekizinci yüzyılın ortalarında kültürel ve dil hüviyeti olarak farklı bir Oğuz tanımı kendilerini Türk olarak tanımlayan daha kapsamlı aile gruplarında ortaya çıkmaya başladı”. (A.C.S. Peacock, **The Great Seljuk Empire**, Edinburgh University press, Edinburgh 2015, s.13); “1300’lerde Doğu Türkistanda oluşturulan Oğuz Destanı (Oğuzname) yi korumak için eski Türk geleneksel anlatımında Hayvan Sembollerini yaygındır. Oğuz ismi “Genç Boğa” anlamına gelir ve oğuz efsanesi kendisi kısmen Boğa kökenlidir.”

(Julian Baldick, **Animal and Shaman “ Ancient Religions Of Central Asia”**, I.B. Tauris Co Press, London 2000, s.56); “Fakat Oğuzlar için Kurt Efsanesi oldukça önemlidir. Hatta sadece Oğuzlar için değil aynı zamanda birçok İslam öncesi Türk insanı için Bozkurt önemli bir yer tutar.” (James Whitlark-Wendell M. Aycock, **The Literature Of Emigration and Exile** (Comparative Literature Series), Texas Tech University Press, U.S.A. 1992, s.26)

¹⁷ Kağan ünvanı sadece Oğuzda değil Hazarlar, Moğollar ve Hindistanda da liderler için bir unvan olarak kullanılmıştır. (Eddie Austerlitz, **The History Of The Oguz**, Eddie Austerlitz pres, 2010, s.26)

¹⁸ Ögel, **a.g.e.**, s.1

¹⁹ Salim Koca, “İdeal bir Türk Hükümdarı ve Başkomutanı Olarak Oğuz Kağan”, **Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı**, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yay.5, Konya 2011, s.80

²⁰ Kemal Eraslan, “Manzum Oğuzname”, **Türkiyat Mecmuası**, XVIII, (1973-1975), İstanbul 1976. s.169

²¹ Tezimize kaynaklık eden Camiü’t-Tevarih adlı eserin müellifi Reşîdüddin Fazlullah B. Ebu’l-Hayr İmadüddin el-Hamedani 1240 yılında Hamedan da doğmuştur. İyi bir eğitim aldıktan sonra devlet hizmetine girmiş ve Gazan Han zamanında vezirliğe kadar yükselmiştir. Arapça, Moğolca, Türkçe, İbranive ve muhtemelen de Çinceyi çok iyi biliyordu. 1318 de Olcaytu Han’ı zehirlediği iddiasıyla oğluyula birlikte idam edildi. (Ramazan Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-CoğrafyaYazıcılığı**, ISAR yay. İstanbul-1998, s.126-127) ; (Esra Türkoğlu, **Büyük Selçuklu Devlet Adamı Müstevfi Mecdü’l-Mülk Hayatı ve Faaliyetleri 1049/1099**, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara 2005, s.vii.). Birçok eserinin yanında en hacimli ve en önemli eseri olan Camiü’t-Tevarih bilindiği gibi iki ana bölümden oluşur. Birinci kısım Türk ve Moğol kabilelerinden ve Gazan Han’ın ölümüne kadar ki Moğol tarihinden, ikinci kısım ise hilkatten 700/1300 yılına kadar olan Çin, Hint, Gazneli, Selçuklu, Harezmsah vs. gibi devletlerin tarihinden bahsetmektedir. (Şemseddin Günaltay, **İslam Tarihinin Kaynakları**, Endülüs Yay., İstanbul 1991, s.279); (Türkoğlu, **a.g.t.** s.vii)

kesin olarak bilmemekle birlikte hepsi de onun veya onun zamanına yakın bir zamanda yaşamış neslinin neslinden gelenlerden olduklarında görüş birliği içindedirler.

Ebulce Han bozkırda oturmaktaydı. Yaylağı yakınında İnanç adında bir şehrin de bulunduğu çok büyük ve yüksek Ortak ve Kurtak dağları; kışlağı ise o bölgede Bursuk, Kakıyan ve Karakurum veya Karakoram dedikleri şehirlerin bulunduğu bir yer idi. Talas ve Karı Sayram şehirleri de o yerlerin yakınına düşmektedir.

Adı gecen Ebulce Han'ın Dip Yakuy adında bir oğlu vardı. Dip'in manası, taht veya makam manasına gelir. Bu oğul büklük ve padişahlık için gerekli olan nitelikler konusunda babasından daha üstün idi. Bununda dört oğlu vardı: Kara Han, Or Han, Kuz Han ve Kur Han. O kavimlerin hepside kafir idiler.

Kara Han, babasının yerine geçti. Onun bir oğlu oldu. Üç gün üç gece annesinin memesini almadı, süt emmedi. O yüzden annesi her zaman ağlayıp figan ediyordu. Her gece rüyasında, o çocuğun kendisine “ Ey anne! Eğer Tanrıya tapar ve ona sevgi duyarsan, senin sütünü emerim” diyordu.²² O kadın kocası ve bütün kavimleri kafir olduğu için Tanrıya taptığını belli ederse, kendisini çocuğu ile birlikte öldüreceklerinden korktu. Gizlice Tanrıya iman etti. Tam bir samimiyetle yüce ve ulu tanrıya muhabbet besledi. O zaman çocuk, annesinin memesini alıp süt emdi. Bir yıl geçince son derece temiz ve güzel yüzlü biri oldu. Alnında olgunluk ve rehberlik alametleri parlamaya başladı. Babası, ondaki o durumu fark edince “ Daha bu şekil ve surette kavmimizde bir çocuk doğmamıştır. Bu oğlan yaşlıları ve emsalleri arasında büyük ve itibarlı biri olacak ve olgunluk mertebesine ulaşacak” diyerek adının konması hususunda yakınlarıyla görüş alış verişinde bulundu. O zaman henüz bir yaşında olan o çocuk konuşmaya başlayarak “ adımı Oğuz koyun” dedi. Orada bulunanlar bu duruma çok şaşırdılar. Yüce tanrının irşadının eseri olan onun bu sözünün üzerine adını Oğuz koydular. Oğuz buluş çağına gelince babası Kara Han, ona son derece güzel temiz huylu olan kardeşinin çocuklarından Kuz Han'ın kızını aldı.

Oğuz o kıza gizlice “ Eğer Tanrıya tapar ve Hakk'ı seversen ben de seni sever, sana yakınlaşırım” deyince o, büyük bir tepki gösterip onun sözünü dinlemedi ve babana söyleyeyim de seni yok etsin” dedi. Oğuz o yüzden ona ilgi göstermedi. Babası

²² Oğuz Hanın doğuştan muvahhid olması ve bir yüce varlığa yönelmesi gibi temel inançlar, kökü tarihin en karanlık devirlerine kadar ulaşmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz: (Zekeriya Kitapçı, **Azerbaycan-Harzem ve Türk Oğuz Boyları Arasında İslamiyet**, Yedi Kubbe yay., Konya 2005, s.206); Ögel, **Oğuz Kağan Destanı**, s.2

onu sevmediğini anlayınca ona diğer kardeşi Kur Han'ın kızını aldı. Oğuz'a teslim ettikleri zaman Oğuz ona da aynı sözü söyledi. Kız reddedip Tanrıya iman etmedi. Oğuz onu da sevmedi ve yakınlaşmadı.

Kara Han, Oğuz'un o kıza da meyli olmadığını ve o iki kızdan hiçbirinin yanına gitmediğini görünce hakkında duyduğu muhabbet ve şefkat yüzünden diğer kardeşi Or Han'ın kızını ona nişanladı. Henüz eve getirmeden, bir gün Oğuz avdan dönerken Or Han'ın kızını esvap yıkayan kızları seyrederek halde suyun kenarında gördü. Oğuz atını onun yanına sürerek gizlice, “ Biliyorsun ki amcalarımın kızlarından ikisini aldım ve onları sevmiyorum. Onlarla konuşmuyorum. Çünkü onların göğün tanrısına iman etmelerini ve ona sevgi duymalarını istediğim halde sözümü dinlemeyip münkir oldular. Şimdi seni bana nişanladılar. Eğer Tanrı'nın birliğine inanır ona iman eder ve onun sevgisini yüreğinde duyarsan, seni alır severim” dedi. Kız,” Ben Tanrı'yı tanımıyorum ve bilmiyorum. Fakat senin sözün ve fermanını tutmamazlık edemem. Senin emrine boyun eğip itaat ederim.” Cevabını verdi. Oğuz “Benim istediğim de budur. Senin tanrıya iman edip ona muhabbet duymanı buyuruyorum” dedi. Onun üzerine o “ dediğini kabul ettim” diyerek iman edip yüce Tanrıya muhabbet duydu.²³

“Tengrici Oğuz Kağan'ın eşlerinin kutlukları bizzat Tanrı katından yeryüzüne indirilmiş olmalarıyla izah edilirken, böyle bir izahın artık Müslüman Oğuz'un eşleri için yapılması mümkün değildir. Kutluluk ancak Müslüman olan Oğuz'un dinini kabul etmek ve ona itaat etmekle mümkün olacaktır. Müslüman Oğuz'un evlendiği ilk iki kadın, Oğuz'un dinini kabul etmeyerek "kut"tan mahrum kalırken üçüncü ve en küçük kız Oğuz'un dinini kabul ederek kutlanmıştır. Kendisine Tanrının nurlu feyzi inen Oğuz ancak kendi dinini benimseyerek kutlanabilen bir kadınla karı koca hayatı sürdürmüştür. Kadının Oğuz'un dinini kabul etmesi, erkeğine karşı sergilediği sonsuz itaat anlamına da gelmektedir.”²⁴

Ondan sonra Oğuz onu alıp sevdi diğerlerini bırakıp her zaman onun yanına gitmeye başladı. Tanrıya inanan ve ibadet eden olduğu için. Kâfir olduğu içinde babası ve amcaları ile bir arada olmak istemiyor, her zaman onlardan uzak duruyor, ava onlardan ayrı gidiyor ve Arapça bir kelime olan Allah'ı dilinden düşürmüyordu. Kimse o kelimenin anlamını bilmiyordu. O her zaman güzel bir sesle “Allah” dediği zaman o

²³ Mürsel Öztürk, “Camiüt't- Tevarih'e göre Oğuzlar”, Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprman Armağanı, Haz: Edip Semih Yalçın, Berikan yay. Ankara 2005, s.516-523

²⁴ Mehmet Aça, “Reşideddin Oğuznamesinde Kadın”, Balıkesir Üniversitesi Milli Folklor, sayı:19, Balıkesir 2007, s.80

kavim onun sözü sema, oyun ve raks sözü olarak söylediğini sanıyordu. O durum onda meleke ve alışkanlık halini aldı.

Bir gün Kara Han, gelinlerine ziyafet verdi. Onlara ilgi gösterdi. “ Bu önceki iki gelin diğerinden daha temizdir. Nasıl oluyor da oğlum onu, diğerlerinden daha çok seviyor, yanına gidip onunla konuşuyor. Diğer gelinlere ilgi göstermiyor?” diye sordu. Kocalarından hoşnut olmayan ve çok kıskançlık duyan o iki gelin, bir fırsatını bulup kocalarını gammazlayarak “ O başka bir dine girdi. Göğün ve yerin Tanrısına iman etmekte ve ona muhabbet duymaktadır. Bizim de kendisine uymamızı istedi. Biz kabul etmeyip sözüne kulak asmadık. O yüzden bize kırıldı. Son gelin Tanrıya iman ederek, onunla anlaşmış birleşti. O, hiç şüphesiz onu sevmekte, bize düşmanlık duymaktadır” dediler. Bunları söyledikleri zaman Oğuz, hizmetçileri ve bazı dostları ile avda idi.

Kara Han, oğullarının amcası olan kardeşlerini, akrabalarını ve emirlerini toplayarak "Oğlum Oğuz, çocukluğunda sevimli ve yetenekli görünüyordu. Ben onun durumunu çok beğeniyordum. Şu sırada kötü bir şey yapıp dinimizden dönmüştür. Bu yüzden sağ bırakılamaz" dedi. Bu söz üzerine orada bulunan herkes, ona gücenip öldürülmesine onay verdi.

Kendisiyle görüş birliğinde olan Oğuz’un karısı, durumu öğrenince güvendiği komşularından bir kadını derhal Oğuz’un yanına gönderip ona durumu bildirdi. Oğuz savaşa hazırlandı. Bütün hizmetçilerini ve dostlarını haberdar edip yanına çağırdı. Hepsi av yerinde toplandı. Babası amcaları ve akrabaları onu öldürmek için at bindiler. Karşılıklı saflar kurulup savaş yapıldı. O arada Kara Han aldığı ok yarasıyla hayata veda etti. Ondandır sonra amcalarından ve kavimlerinden kalabalık bir topluluk Oğuz’un yanında yer aldı. Karşılarındakilerle yaklaşık 75 yıl birbirleriyle savaştılar, ulus ve ordu ile kavga ettiler.

Sonunda Oğuz galip geldi. Talas’tan Sayram ve Buhara’ya kadar ülkeyi ele geçirip oralarda hâkimiyet kurdu. Onunla müttefik olmayan amcalarından, kardeşlerinden ve yeğenlerinden bazıları, doğu tarafında yer tuttular. Onların dediklerine göre Moğolların tamamı onların neslindedir. O sırada kâfir olan onlar da zamanla tek tanrıya inananlar ailesine katıldılar.

Oğuz, o ülkeyi alıp, padişahlığı üzerine geçirincede altından bir otağ kurup büyük bir ziyafet verdi. Akrabalarını ve emirlerini şereflendirdi. Bütün askerlerin gönlünü aldı. Kendisiyle birlik olmuş olan kavimlerinden ve amcalarından bir topluluğa Türkçede

“birleşmek” “ birbirine yardım etmek” anlamına gelen Uygur lakabı taktı. Uygur kavimlerinden tamamı onların neslindendirler. Başka bir kavme de ‘Kanklı’ adını verdi. Kıpçak, Kalaç ve Ağaçeri kavimleri de Oğuz ile birleşmiş ve onun ailesine katılmış olan cemaatin neslindendirler. Onların her birinin aldığı ad, şu şekildedir.

Uygur

Oğuz’un babası ve amcaları ile Tanrıya tapmak hususunda ayrılığa düştüğü ve onlar ile savaşa başladığı zaman bazı akrabaları Oğuzla bir oldular. Onun tarafını tutup ona yardım ve destekte bulundular. Bazıları da onun babasının, amcasının ve kardeşlerinin tarafını tuttular.

Oğuz kendisine kalıp yardım etmiş olan o topluluğa Uygur adını koydu. Türkçe olan bu kelime “ bize katıldı, yardım ve destekte bulundu” manasına gelir. Bu topluluk her zaman Oğuz ile birlikte oldu. Oğuz başka ülkeler almaya gittiği zaman kendisi dönünceye kadar oturup sınırı korumaları için onları Derbend’den gönderdi. Uygur kavimlerinin tamamı bu topluluğun soyundandır.

Kanklı

Oğuz’un babası, amcaları ve amcaoğulları ile savaştığı vilayetlere saldırıp oraları yağmaladığı sıralarda, akrabalarından kendisine katılıp birleşmiş olan kavimlerdenir. Bu kavim, başkaları yağma sırasında ele geçirdikleri ganimetleri hayvanlara yükleyip taşırken kağnıyı icat etti. Mallarını ganimetlerini onunla taşıdı. Bu yüzden onlara “ kanklı” adını verdiler. Bütün kanklı topluluğu onların soyundandır. Yine de “Allah en iyi bilendir.”

Kıpçak

Oğuz birbiriyle savaşan İt Barak kavmini yendiği zaman iki ırmak arasındaki adada kalmış ve orayı makam tutmuştu. O sırada kocası savaşta öldürülen hamile bir kadın, içi çürümüş büyük bir ağacın içine girerek doğurdu. O durumu Oğuz’a anlattılar. Oğuz ona acıyıp “ kadının kocası olmadığı için çocuk benim olsun” dedi. Çocuk Oğuz’un çocuğu sayıldı. Oğuz ona Kıpçak adını koydu. Kıpçak, Türkçede “içi çürümüş ağaç” manasına gelen kabuk kelimesinden türemiştir. Kıpçakların tamamı o çocuğun neslindedir.

O olayın üzerinden 17 yıl geçtikten sonra Oğuz, İt Barak’ın kavmini yenip İran ülkesine geldi. Uzun yıllar ülkeler alıp kendi ülkesine döndüğü zaman İt Baraklıların

tekrar akıllarından yağmacılık geçirdikleri haberi geldi onların isyanından emin olmak için Kıpçak ulusunu yerleşsinler diye İt Barak ve Yaylak vilayetleri arasında bir yere gönderdi. O zamandan sonra Kıpçakların yaylak ve kışlağı yine o bölge olmuştur.

Karluk

Anlattıklarına göre Oğuz, Gur ve Garcistan vilayetinden yurduna dönerken yolda yüksek bir dağa vardı. Oraya çok kar yağdı. Yağış yüzünden birkaç hane ona karşı geldi. Kimsenin geride kalmasına uygun bir yasa bulunmadığı için Oğuz geride kalanlara çıkışarak “ yağış yüzünden nasıl geride kalınır?” buyurdu. O kalan birkaç haneye “ kar’ın sahibi veya efendisi” anlamına gelen karluk” adını koydu. Karluk kavimlerinin tamamı, bu anılan topluluğun soyundan türedi.

Kalaç

Dediklerine göre Oğuz, İsfahan’ı alıp geri dönmeye başladığı sırada yolda bir kadın doğurdu. Gıdasız kalan kadının sütü yoktu. Çocuk acıktı. Kocası o konuda aciz kaldı. Bir çakal bir keklik tutmuştu. Adam sopayı fırlatıp onu çakaldan alarak yemesi için kadına verdi. Onun üzerine o kadına süt geldi. Çocuğu sütle doyurdu. Birkaç gün sonra kadın orduya yetişti. Oğuz kendisinden geride kalması için kimseye izin olmadığı için onlara gücenip “ Kal aç “ dedi. Bu sebepten onun kabilesine Kalaç derler.

Ağaç-Eri:

Eskiden bu ad yoktu. Oğuz kavimleri, bu memleketlere geldikleri zaman, Moğol kavimlerinden orman yakınına yurt tutanlara orman kavmi manasına gelen Huyın Irgan dedikleri gibi, onlardan²⁵ ormanlık bölgeyi yurt tutmuş olanlara ağaç-eri dediler.

Oğuzun yanında yer alıp onun ile beraber olan Türkler anılan kavimlerdir. Her ne adar onunla birlik olan o kavimlerin hepsine Uygur adı konmuş ise de sonradan onlardan birkaçı, yukarıda anlatıldığı gibi ayrı bir ad aldı. Uygur kelimesi geri kalanlara verildi onlar o isimle tanındılar.

Oğuz’un çocuklarından 24 kol ortaya çıktı.²⁶ Her biri ayrı bir ad ve lakap kazandı. Dünyada bulunan Türkmenlerin tamamı bu anılan kavimlerin ve Oğuz’un 24

²⁵ Yani Oğuz kavimlerinden

²⁶“Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lügati’t-Türk adlı eserinde Selçuk boylarının 22’sinden söz edilmektedir. Reşidü’l-Din Fadlullah ise 24 boyun olduğu bir liste alır fakat onun listesi Kaşgarlı Mahmut’un listesinden farklıdır”. (Anne K.S. Lambton, **Continuity and Change in Medieval Persia**, London 1988, s.4); Marwazi ise sadece 12 Oğuz boyundan söz eder. Kaynaklar arasındaki bu farklılık kendi güçlerini verilen sıra ile sağ ve sol kollar olarak birleştiren Bozok ve Üçok gibi iki Oğuz grubunun ayrı ayrı olduğu

çocuğunun soyundandır²⁷ ki günümüzde hala bu boy isimlerinin çeşitleri Türkmen insanları arasında bulunur.²⁸

Türkmen sözü eskiden mevcut değildi. Türk tipindeki bozkır kavimlerinin hepsine birden Öz Türk diyorlardı. Her kabilenin de kendine ait bir lakabı vardı. Oğuz kavimleri, kendi vilayetlerinden kalkıp Maverünnehir ve İran beldelerine geldikleri ve o bölgede doğup üredikleri zaman tipleri, iklim gereği, Tacik tipine benzedi. Öz Tacik olmadıkları için Tacik kavimleri onlara “Türk gibi” anlamına gelen Türkmen dediler. Bu sebeple bu ad, Oğuz kollarının tamamına ad oldu ve onlar bu adla tanındılar.

Oğuz’un çocuklarından bu 24 kolun yarısı, ordunun sağ cenahına ait, diğer yarısı ise sol cenahına aitti. Bugün o kavimlerden ve kollardan her biri, kendi kavimlerinin ve kollarının aslını bilir.

Bu konunun aslı şöyledir: Oğuz’un Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ ve Deniz adlarında altı oğlu vardı.

Onların tarihlerinde nakledildiğine ve bundan sonrada ayrıntısının bu Tarih-i mübarek²⁹ kitabın da anlatıldığına göre; Oğuz, İran, Turan, Suriye, Mısır, Rum, Frenk ve diğer bölgelerin tamamını alıp, her yere hâkim olduktan sonra asıl yurdu olan Ortak ve Kortak’a geri döndü. Orada büyük bir topluluk meydana getirdi. Muazzam otağ kurdu. Görkemli bir toy düzenledi. Anlattıklarına göre o toy da 900 baş kısarak 90 bin baş koç öldürüldü. O arada Oğuz bütün hatunlarını, çocuklarını, emirlerini ve ordu büyüklerini yanına çağırarak hepsine iltifatlarda bulundu. Özellikle de ülkeler alırken babalarıyla birlikte olan, üstün gayretler gösterip kılıç sallayan yukarıda anılan altı oğluna daha çok ilgi ve şefkat gösterdi.

Birkaç gün sonra bu oğullar hep birlikte ava gittiler. Orada altından yapılmış bir yay³⁰ ve üç ok³¹ bulup babalarına götürerek “ Bunları nasıl paylaşalım?” diye sordular.

düşünülmüş olmasıyla açıklanabilir. (S.G. Agacanov, **The States Of The Oghuz The Kimek and The Kipchak, Civilizations Of Central Asia**, Volume 4, Unesco 1998, s.65); Oğuz boylarının listesi Kaşgarlı Mahmut ve on dördüncü yüzyıl yazarlarından Reşidü’-Din tarafından hazırlanmıştır. (Eddie Austerlitz, **a.g.e.**, s. 24)

²⁷Mürsel Öztürk, **Camiüt’t- Tevarih’e Göre Oğuzlar**, s.523-525

²⁸ Agacanov, **a.g.e.** s.66

²⁹Camiü’t- Tevarih’in diğer adı.

³⁰“Bulunduğu zaman alameti bu olur: Gökyüzünde adınız yazılır. Tanrı Oğuz Han neslinden olan kağanın mertebesini yüceltmeyi kendi sorumluluğuna almıştır. Bu yüzden hanlığınızı yerde bulduğunuz gün, gökyüzünde ayın ya da yayın şekli görünür. Onun rengi ilk bulanın ruhundan yüzüne yansır. Cümle cihan altın rengine gark olur. Altın yay yerin yanağını sarartır, düştüğü yerde toprağın rengi sarı olur, altın rengine dönüşür, altın sarısı renk, göğün göbeğinin gömüldüğü yerdedir. Altın yay gökyüzünün göbeğinin

Oğuz, yay'ı üç büyük oğluna ve üç oku da üç küçük oğluna vererek “ kendilerine yay verilen oğullarının neslinden gelecek kavimlere ‘Bozok’ lakap ve künyesi verilsin” buyurdu. “ Bozok” un manası “ parçalamak” tır. Paylaşmak için mecburi olarak yay'ı parçalamak gerektiğinden bu adı koydu. Sonra “ ordunun sağ cenahı, bu üç oğluma ve onların ailesine ait olsun” dedi.

Okları verdiği oğullarının neslinden gelecek kavimlerin adını da üç ok manasına “üçok” koydu ve “ ordunun sol cenahı, bu üç oğul ile onların çocuklarının olsun. Bundan sonra onların çocukları bu adla anılsın ve ordunun hangi cenahına ait olduklarını bilsinler. Sağ cenahın değeri daha üstün olduğu için padişah seviyesin de sayılan yay'ı onlara; elçi seviyesinde olan ok'u ise; sol cenahta olanlara verdim³²” diyerek, bu esasa uygun olarak yurtlarının sağ ve sol taraflarının tamamını onlara dağıttıktan sonra, “ Padişahlık tahtım ve veliahtlık makamım, ‘Bozuk’ kavmine aittir.

gömlüdüğü yere düşmüştür. Oysa baştan başa asudelik dilekleri ile, bir olmuştur. Göğün göbeği alem cihanın huzurunun anahtarıdır. Yay bulunduğu altın rengine bürünen köşkler yerden çıkar, bu yayın Kudretidir. Dünyanın merkezine geldiğinizi gösterir, cihanın bundan böyle sizin olduğunu müjdelir”. (Annaguli Nurmehmet, **Oğuz Yurdu**, I, Devran Matbaacılık, İstanbul 2001, s.23)

³¹“Birinci Ok ruhun başıdır, kökün başıdır. Kim onu bulsa o gün köke gittiğini anlar. Bütün torunlarının, tüm kavminin, tüm ulusun kalbinde her zaman kalacak ruhun mayası olur. Adı kalan oklara ve altın yaya yazılır. Hiçbir zaman adını unutamazlar. Elleri cihana yayılıp, hepsinin atası olur. İlk olmanın şerefi Öyle yücedir ki, onun ağırlığı, yeri başkadır. O gün bu alamet olur. O gün, insanların cihanın kaderinin gökyüzü gibi asude olması için toplandığı gün. İkinci ok'un alametinin özü budur; Gökyüzüm sayesinde her zaman korunun. Cihanın öbür ucuna kazık dikmek gerektir. Ona ata yurdu olacak toprak gerektir. Sırtını mutlaka dağa yaslamalısın, arkası dağda için ahaliye mutlak ebedi bir vatan olanın yüreği taştan olur. Mertliği dayanıklılığı ondan almalısın. Gözüm, kurbanı olduğum sonsuz sahradan ayrılmasın. Öyle bir yurtlu olacaksın ki, atalarının yurdunun aslından geldiğin için, ata yurtlu olacaksın. O atın yurdu olur. Onu arayıp bulmalısın, gökyüzünün altındaki bütün yerler yurtlar, Tanrısına gönül vermiş Bey oğullarımıdır. Fakat atının yurdu daha sıcak görünür. Elini vatanlı etmelisin, atanı gururlandırmalısın, ocaklı yurtlu olmalısın. Üçüncü ok'un alameti; "Birinci gümüş oktan, ikinci gümüş oktan hız alıp gelmiştir. Ata ruhundan, ata yurdundan çıkıp, gelmişsindir. Yedi iklimin cümbüşüne kendini atmışsındır. Yolların üç olur, mutlaka üç nişan görünür. Yollara gönül ver, her zaman atanızın niçin yola çıktığını unutma, ona gönülden bağlı ol. O zaman bütün elleriniz yar olur. Yirmi dörtlerin Beyliğinin doruğuna çıkmak için yine yollara kucak açtığını unutma. Onların arayışınla, senin arayışın aynı olduğunu unutma, ellerin neyi aradığını samimi olarak bildiğinde, kendi arayışına kolay ulaşırsın. Doruğun yolunu tutmuşsundur. Yükünü boşalttığın yer ata yurdu, yine ondan çıkıp nerede eşya boşaltsan da üçüncü gümüş okun aramasın da olsan da geriye bakmayı unutma. İnsan geriye bakıp geçtiği yolları görünce öne gitmenin kolaylığını iyi bilir. Yollara çıksan eski türkünü söylersin. Seni koruyacak sadece adaletindir, doğruluğundur. Onunla ne kadar bütünleşmişsen, o kadar muhabbet bulursun. Adaletin inancındır, ona bağlı olmanın zamanıdır, atalardan gelen desturun seni korusun, yollarını açık etsin”. (Annaguli Nurmehmet, **Oğuz Yurdu**, I, s.20-23)

³²“Ok ve Yay Türkler için bir savunma veya saldırı aracı olmasının yanında kültürel bakımdan da büyük öneme sahiptir. Zira okçu millet olarak nitelendirilen Türkler için, genel olarak güç, kuvvet ve kudreti temsil eden bu silahların, devlet ve hâkimiyet anlayışı içerisinde de özel bir yeri vardır. Nitekim Türklerde yay metbuluk, ok ise; tabilik ya da vasallık alameti/ sembolü olarak kabul edilmiştir. Hatta bazı Türk devletlerinde devlet alameti/sembolü olarak ok ve yay'ın kullanıldığı görülmektedir”. Ayrıntılı bilgi için Bkz: Erkan Göksu, “ **Ok ve Yay'ın Türk Devlet Geleneği ve Hâkimiyet Anlayışındaki Yeri**”, Nisan 2009

Padişahlık benden sonra hayatta olursa büyük oğlum Gün'ün; değilse, ikinci oğlum Ay'ın olsun" dedi.

Oğuz'un ölümünden sonra onun vasiyetine uygun olarak Gün Han tahta oturdu. 70 yıl padişahlık yaptı. Babasının İrkil hoca namında bir naibi vardı. O yangi kentin³³ yöneticisi, Gün Han'ın danışmanı, vezir ve yol göstericisi idi. O bir gün Gün Han'a, " Oğuz büyük bir padişah idi. Yeryüzünün ülkelerini aldı. Sayısız hazineye, mala ve hayvana sahipti. Onların hepsini siz çocuklarını bıraktı. Sizin her birinizden İlahi yardımla makbul dört oğlan dünyaya geldi. Bundan sonra olmaya ki, bu çocuklar mal, mülk için birbirleriyle kavga edip düşmanlıkta bulunsunlar. Doğrusu odur ki her birinin makamı, yolu, adı ve lakabı ayrı ayrı kararlaştırılıp belirlensin. Her birinin fermanları, hazineleri, sığır, koyun ve at sürülerini belirleyecek bir işareti ve damgası olsun ki hiç biri birbiriyle mücadele edip çekişmesin. Çocuklarının ve torunlarının her biri, kendi künyesini ve yolunu bilsin ki bu durum onların devletinin kalıcılığına ve iyi adlarının devamına sebep olsun" dedi.

Gün Han bu sözü beğendi. İrkil Hoca, Yangikent'te o işin düzenlenmesiyle meşgul oldu. Ondan sonra Bozok ve üçok lakabı verilmiş olan altı oğul için ordunun sağ ve sol cenahları ayrıldı. Onların çocuklarının her birine yeniden lakap, künye, damga ve nişan kararlaştırılıp tahsis edildi. Yine bu kollardan her bir kol için onların Ongunu³⁴ sayılan dört canlı ayrıldı.

Aynı şekilde ziyafet düzenlendiği ve yemek dağıtıldığı zaman hayvanın etinin hangi kısmı hangi kabilenin payına düşecek konusunu da belirledi. O şekilde hangi vilayette ve yerde olursa olsun. Yemek konusunda birbiriyle kavga edip gönül koymamaları için her birinin payı önceden belli oldu. Aslında 24 oğlanın adını alan bu kabilerden her biri, o adla şöhret buldu ve kendi bayrağı ile ayrıntılı olarak kayda geçti. Her birine tahsis edilmiş olan damga,³⁵ Ongun ve paylarına düşen hayvan etinin önceden belirlenmiş parçası, kolay anlaşılmsın diye o adın altına yazıldı.

³³ Yani Yeni Kent'in

³⁴“Türklerin, bazı hayvanları ve yırtıcı kuşları kutsal sayarak, onları kendilerine sembol edinmeleri bir inanişti. Oğuzlarda ise her dört boyun ortak bir yırtıcı kuş (doğan kuşunun türleri) sembolü vardı. Bunlara Ongun denirdi. Ancak Ongunların Moğol tesiriyle oluştuğunu anlıyoruz. Çünkü Kaşgarlı'da ongunlar yoktur ve ilk kez Reşideddin bunlardan bahseder”. (Adnan Menderes Kaya, **Avşar Türkmenleri**, Geçit Yay., Kayseri 1993, s.26

³⁵“Oğuz boylarının hepsinin aynı zamanda kendilerine has bir damgaları vardır. Bu damgalar hayvanlara vurulmakta, halı ve kilim motifi olarak kullanılmakta, aşı boyası ile evlerin duvarlarına resmedilmekte, nazar değmemesi ve uğur getirmesi için bazı giyim eşyalarına konulmakta, hatta

Üçüne Bozok ve üçüne Üçok dedikleri Oğuz'un altı oğlunun lakapları; Irkıl hocanın Yeni Kent'ten belirlediği şekilde onlara tahsis edilmiş olan damgalar, canlıların ongunu ve kendileri için önceden belirlenmiş hayvan eti parçaları şu şekildedir:

Bozok: Ordunun sağ cenahına ait olan, her biri dört oğlan olmak üzere on iki kişiden meydana gelen üç büyük oğlanın çocukları.

Bütün oğulların en büyüğü olan Gün Han'ın çocukları şu dört kişidir:

1) **Kayı :** “Sağlam” manasına gelir. Damga, Ongun, hayvan eti parçasına (hak sahibi)

2) **Bayat :** “devletli ve bereketli” manasına gelir. Damga, Ongun, hayvan eti parçasına (hak sahibi)

3) **Alka evli :** “ nereye gitse başarılı olur” manasına gelir. Damga, Ongun, hayvan eti parçasına (hak sahibi)

4) **Kara evli :** “ Kara çadır” manasına gelir. Damga, Ongun, hayvan eti parçasına (hak sahibi)

Oğuz'un ikinci oğlu Ay han'ın çocukları şu dört kişidir.

1) **Yazır :** “ kendi tarafında çok vilayeti olan” manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi).

2) **Döğer :** “ toplanmak için “ manasına gelir. . Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi).

3) **Dodurga :** “ Ülke almak ve tedbir düşünmek” manasına gelir. . Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi).

4) Yaparlı: Damga, ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi).

Oğuz'un üçüncü oğlu Yıldız Han'ın çocukları şu dörttür:

mezar taşlarına, abidelere, yapılara ve kayalara kazılmakta, devletlerin bastırıldığı paralarda Boy'un belirtisi olarak kullanılmaktadır. Bu damgalar sayesinde yapıların, eserlerin hangi boy tarafından inşa edildiğini, kimi beylik ve devletlerin hangi boy tarafından kurulduğunu ve kimi Ünlü ailelerin hangi boya mensup olduğunu anlıyoruz ki tarih açısından çok büyük bir öneme Sahiptir”. (Kaya, **Avşar Türkmenleri**, s.26)

1) **Avşar**³⁶ : “ Çevik, ava ve hayvana hevesli” manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi)

2) **Kızık** : “ Güçlü ve yasa konusunda ciddi” manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi)

3) **Beydili** : “ Büyüklerin sözü gibi aziz “ manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi).

4) **Karkın** : “ çok doyurucu aş “ manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi)

Üçok: Ordunun sol cenahına bağlıdırlar. Oğuz’un üç küçük oğludurlar. Her birinin dört oğlu olup tamamı 12 oğuldur.

Oğuz Han’ın dördüncü oğlu olan Gök Han’ın çocukları dördtür:

1) **Bayundur** : “ verimli toprak” manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi)

2) **Biçne**³⁷: “ iyi çalışır” manasındadır. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi)

3) **Çavuldur** : “ namuslu ve şöhretli “ manasına gelir. Damga, ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi)

4) **Çepni** : “ Gördüğü yerde vakit geçirmeden düşmanla savaşır” manasındadır. Damga, ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi)

Oğuz’un beşinci oğlu Dağ Han’ın çocukları:

1) **Salur** : “ Nereye varırsa, kılıcı ve sopası iş görür” manasına gelir.. Damga, Ongun ve et parçasına (hak sahibi)

2) **Eymur** : “ Sınırsız iyi ve zengin” manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi)

3) **Ulayunthı** : “ hayvanları iyi “ manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan et parçasına (hak sahibi)

³⁶ Afşar da denilebilir. Avşarlar hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz: Adnan Menderes Kaya, **Avşar Türkmenleri**

³⁷Becenek veya Peçenek de denir.

4) **Üregir** : “ her zaman iyi iş ve cömertlik yapar” manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi)

Oğuz’un altıncı oğlu Deniz Han’ın oğulları dörttür:

1) **Iğdır**: “ iyilik, büyüklük ve yiğitlik” manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi)

2) **Bugduz** : “ herkese tevazu gösterip hizmet eder” manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi)

3) **Iva (Yiva)** : “ rütbesi herkesten yüksek” manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi).

4) **Kınık** : “ bulunduğu her yerde aziz olur” manasına gelir. Damga, Ongun ve hayvan eti parçasına (hak sahibi).

Onların hikâyesi ve tarihi, ayrı ayrı bu tarih-i mübarek (Camiü’t-Tevarih)’in ekinde anlatılmıştır. Bu kavimler yukarıda da anlatıldığı gibi hepsinde tek tanrıya inanır. Yüce Allah Peygamberimiz Muhammed Mustafa’nın – Allah’ın selamı üzerine olsun-peygamberliği zamanında onların İslam cemaati arasına girmesini istemişti. Sonunda öyle de oldu. Oğuz’dan ve çocuklarından dünyaya gelen kavimlerden, uzun ve nice yıllar çok kişi padişah oldu. Yukarıda anılan 24 koldan her devirde devlet sahibi güçlü bir padişah ortaya çıktı ve uzun süre saltanat sürdü. Öyle ki saltanat bir süre Salur kolunda olursa, ondan sonra Eymur kolunda veya diğer kollarda olurdu. Bu şekilde onlar arasından itibarlı padişahlar çıktı.

Oğuz ailesinin hükmü ve saltanatı, İran ülkesine ulaşınca, onlar orada çok tanındılar ve aralarından büyük padişahlar ve emirler çıkardılar. Buna rağmen herkes. Onların oğuz ailesinden olduğunu bilmez. Fakat Türkmen topluluğu. Hangi padişahın ve hangi emirin Oğuz kavimlerinin hangi kolundan olduğunu bilir. İran ve Turan ülkesinde yaklaşık olarak 400 yıl saltanat süren, Mısır diyarının en uzak köşelerinden Hitay hududuna kadar fermanları geçerli olan büyük ve ulu padişahlar olan Selçuk oğulları sultanları ve ataları, Kınık kolondandırlar.³⁸

³⁸ Mürsel Öztürk, **Camiü’t- Tevarih’e Göre Oğuzlar**, s.523-531; Ebu'l Gazi Bahadır Han, **Şecere-i Terakime** (Türklerin Soy Kütüğü), Hazırlayan: Muharrem Ergin, Tercüman 1001 Eser, Kervan Kitapçılık, 1974, s.13-53; “Oğuz Kağan Destanı Şecere-i Terakimedeki önemli yer oluşturur, Abu'l Gazi versiyonuna göre Oğuz, Karahan’ın oğlu olarak doğdu”. (Veronika Veit, “The Role Of Women In The Altaic World”, **Permanent International Altaistic Conference 44th. Meeting Walberberg 26-31 August 2001**, volume:152, Otto Harrassowitz Verlag Press, Germany 2007, s.111); Oğuz Han’ın kendi

Oğuz Kütlesinin, 24 kabilenin sağ ve sol olarak 12 boyu ihtiva eden iki büyük zümreye yani; Boz-Ok ve Üç-Ok zümrelerine ayrılmış bulunduğu ve başlarındaki ayrı ayrı boy beyleri tarafından idare edildikleri anlaşılmaktadır.³⁹ Kitapçıya göre; Oğuz Han'ın bir peygamberi andıran bu ilahi varlığı, mübarek kişiliği, kendisinden sonra gelen Oğuz Türkleri hatta bütün Türklük dünyası ve onun maşeri dehası tarafından destanlaştırılmış Oğuz Kağan Destanı adıyla unutulmadan elden ele, dilden dile, gönülden gönüle akarak bugünlere kadar gelmiştir. Bu bakımdan Oğuz Han; iyiliğin, güzelliğin, yiğitliğin, varlığın, birliğin, dirlik ve düzenin hülasa bir Türkün aklına gelebilecek her türlü güzel duygu ve kahramanlıkların en olgun bir seviyedeki sembolü olmuştur. Nitekim koca bir cihan imparatorunun adı olan Osman Gazi dünyaya geldiğinde annesi onun kulağına hep şu ninniye söylemiştir. "Osman! Ertuğrul oğlusun, Oğuz Kara Han neslisin, Hakkın bir kemter kulusun, İstanbul'u aç, gülzar yap."⁴⁰

Necef; Yazıcıoğlu Ali ve Reşîdü'd-Dîn'in verdiği sıralamayı kabul etmiştir. Ancak Kaşgarlı Mahmud'un verdiği bilgilerin hem boyların sayısı hemde sırasına göre değiştiğini iddia etmektedir. Ona göre; Kaşgarlı iki boyun daha evvel Oğuzlardan ayrıldığını ve 24 boy sayısının 22'ye düştüğünü kaydederken birinci sırada da Selçuklular'ın çıktığı Kınık boyunu göstermektedir.⁴¹ S. G. Agacanov ise, Reşîdü'd-Dîn'in verdiği bilgileri esas kabul etmekte, Kaşgarlı'nın vermiş olduğu sıralamanın Selçuklular devrinde düzeltildiğini iddia etmektedir. Ona göre, Selçuklular kendilerini ilk sıraya yerleştirmiş ve 24 Oğuz boyunun sonuncusu olan Kınıklardan Türemişlerdir.⁴²

dilinden beyanını, geyik derili kitabın ayanını şöyle anlatırlardı: "Ben Oğuz hanım, altı oğlum, yirmi dört torunum, tüm soyumla Gök Tanrımın, asudelik fermanını yerine getirmek için yeryüzünde devletimi kurdum.

Büyük oğlum Gün Han, ondan olan torunlarım, Kayı, Bayat, Alka evli, Kara evlidir.

İkinci oğlum Ay Han, ondan olan torunlarım, Yazır, Döğer, Dodurga, Yaparlıdır.

Üçüncü oğlum Yıldız Han, ondan olan torunlarım, Avşar, Kızıtk, Begdili, Karkın'dı.

Bu üç oğlum ve torunlarım, Bozokları dizdiler.

Dördüncü oğlum Gök Han, ondan olan torunlarım, Bayındır, Beçene, Çavuldur, Çepni'dir.

Beşinci oğlum Dağ Han, ondan olan torunlarım, Salur, Eymür, Alaatlı, Üregir'dir.

Altıncı oğlum Deniz Han, ondan olan torunlarım, Yigdir, Bügdüz, Yıva, Kınık'tır. Bu üç oğlum ve Torunlarımı, üç okları dizdiler". (Annaguli Nurmehmet, **Oghuz Yurdu**, I, s.19)

³⁹ Ergin Ayan, "Büyük Selçuklu İmparatorluğunun Yıkılış Süreci", **Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri**, Sakarya Haziran 2008, s.90

⁴⁰ Zekeriya Kitapçı, **Azerbaycan-Harzem ve Türk Oğuz Boyları Arasında İslamiyet**, s.205

⁴¹ Ayrıntılı Bilgi için Bkz: Ekber N. Necef, **Selçuklu Devletleri ve Atabeyleri Tarihi** (Oğuzların Ortaya Çıkmasından XIV. Asırlar), Kanun yay., Bakü 2010, s. 111

⁴² Sergey Grigoreviç Agacanov, **Oğuzlar**, Çev: Ekber N. Necef- Ahmet Annaberdiyev, Selenge yay. İstanbul 2010, s.46

Netice itibariyle sıralama nasıl olursa olsun bir Oğuz komutanı olan Selçuk'un kökeni Kınık boyundan gelir.⁴³

⁴³ Carter Vaughin Findley, **The Turks In World History**, Oxford University pres, Oxford 2005, s.68

BÖLÜM 1: OĞUZ YABGU DEVLETİ ve SELÇUKLULAR

1.1. OĞUZ YABGU DEVLETİ

Eski Türk tarihinin en önemli özelliği göçler ve yayılmalar tarihi olmasıdır. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi Türkler, eski ve ortaçağlar boyunca göç etmişler, yayılmışlar, fetihler yapmışlar ve yeni vatanlar kurmuşlardır. X. yüzyılda Türklük dünyasını temsil eden büyük Türk topluluklarından biri de Oğuzlardır.⁴⁴ Hatta “yarı göçebe Türk unsurunun en medeni boylarından biri olan Oğuzlar, kendilerine has örf-adetleri, son derece sağlam sosyal yapı ve aile bütünlüğü bu isim altında toplanan kabile ve oymakların son derece önemli bir hiyerarşik düzen içinde ve kendilerine has töre ve yasalarla sağladıkları muazzam bir oto-kontrol ve bütün bunların sonucu aynı kabilede olmanın verdiği kolektif bir heyecan ve bir büyük ruh yapısıyla Türklük Dünyasının en büyük temsilcileri olmuşlardır”.⁴⁵

“Tarihçiler Oğuzlar'ın tarihini VI.-VIII. asırlarda Göktürk Kağanlığı dâhilinde meydana gelen bir sıra siyasi ve sosyal hadiselerle bağlayarak, onların ilk defa Sir-Derya çayı etrafında ortaya çıkan Oğuz Yabgu Devleti ile siyasi güç haline geldiğini kaydederler⁴⁶. Ancak bu görüş, miladi IV. asırda Moğolistan'dan şimdiki Kazakistan toprakları, Ural-Volga çayları üzerinden Hazar ve Karadeniz'in kuzeyi boyunca Doğu Avrupaya, Güney Kafkas ve Doğu Anadolu'ya kadar büyük bir araziye yayılan Oğuz boyları ile Oğuzlar arasındaki etnik alakalar ortaya çıktıktan sonra bir hayli zayıflamıştır. Böylece Oğuzlar'ın,⁴⁷ Oğuzlar'ın ecdadı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu vaziyette Oğuzların tarihi dört asır evvele, yani IV. asra kadar uzatıldı”.⁴⁸ Hatta konuya daha derinden bakacak olursak Oğuzlar'ın tarihi çok daha eskilere kadar dayandırılabilir. Nitekim “Oğuzlar'ın ataları, Türklerin en eski boylarından olan Tıllarlar hesap edilmektedir. Bu devirlere dair elimizdeki yegâne tarih kaynağı hesap edilen Çin

⁴⁴Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, s.1

⁴⁵Kitapçı, **Azerbaycan-Harzem ve Türk Oğuz Boyları Arasında İslamiyet**, s.203

⁴⁶ Tarihçi Hernandez Oğuz Türkmenlerinin 6. Yüzyılda Göktürk İmparatorluğunu kurduğunu iddia etmektedir. Bkz, David Hernandez, **The Greatest Story Ever Forged** (Curse of The Christ Myth), Read Lead Press, U.S.A. 2009, s.219

⁴⁷“Oğuz adının, Türk dilinin lehçesindeki okunuşu "-r, -l" olan Oğurlar, 460. yıldan sonra Ting-Linglerin batıdaki boylarının umumi adıdır. Böylece malum olunur ki, "Oğur" adı Türklerin Ti, daha sonra Ting-Ling boylarının batı grubuna verildi”. (Necef, **a.g.e.**, s.63)

⁴⁸ Necef, **a.g.e.**, s.39

kaynaklarına göre; Tilarlar m.ö. 3000'lerden itibaren Çin'in kuzeyinde görünmeye başladılar. Çin kaynakları Tilarlardan farklı devirlerde farklı isimlerle bahsetmişlerdir: m.ö. 3000-1000'li yıllar arasında Ti, m.ö. 1000-300 yılları arasında Ti ve Tih, m.ö. II. asırdan m.s. 350 yılları arasında Ting-Ling, 350. yıldan itibaren ise Ti-li, T'ie-le (Töles) yâda Kaoçe olarak söz ederler. Türk kaynaklarında ise; Oğuz şeklinde kaydedilen Ukur veya Oğur halkları da Tilarlar'ın devamı olan Töleslerin neslinden gösterilmektedir. Buna göre Oğuzlar'ın nesli Oğuzlar'a gelene kadar bir halklar silsilesi teşkil eder. Bunu aşağıdaki gibi göstermek mümkündür.

I- En Kadim Oğuz Halkı: Tilar (m.ö..3000-1000)

II- Kadim Oğuzlar: Ti, Tih ve So/Say veya İskit/İşguz (m.ö. 1000-300)

III- Erken Oğuz Halkları: (m.ö. 300-VII asır) Bunlar aşağıdaki devirlere ayrılır:

1- Ting-Lingler

2- Ti-li ve T'ie-leler

3- Kaoçeler⁴⁹

4- Tölesler⁵⁰

5- Okur veya Oğurlar

IV- Oğuzlar: Bunlarda aşağıdaki gibi ayrılırlar.

1-Yabgu Oğuzları (Oğuz yabgu Devletini meydana getiren Oğuzlar)

2-Selçuklu Oğuzları (Selçuklu Devleti ve Atabeylerini meydana getiren Oğuzlar)

3- Uzlar (Oğuz Yabgu Devletinin sükûtundan sonra Doğu Avrupaya giden Oğuzlar)⁵¹

Burada asıl araştırma konumuzu teşkil eden Selçuklu Oğuzlar'ı görüldüğü gibi Oğuz halklarının ancak bir kolunu meydana getirmektedir. Buda Oğuz tarihinin ne

⁴⁹“Kaoçe Çince de Yüksek Araba manasına gelmektedir. Bu nedenle adı geçen zümreye "Araba Oğuzları" ismi de verilmektedir. Ancak bu kelime Çince değildir. Buna göre biz ismi Türkçe koşu/koşgu adının Çince versiyonu olarak hesap ediyoruz”. (Necef, **a.g.e.**, s.65)

⁵⁰“Ting-Lingler'in, Doğu Avrupaya göç edenleri Oğur, Kuzey Çin'de yaşayanlar Kaoçe olarak adlandırılırken, Orta Asya'da yaşayan kısmı da Töles adını almışlardır”. (Necef, **a.g.e.** s.70)

⁵¹ Necef, **a.g.e.** s. 43

kadar geniş, Oğuzların da ne kadar büyük ve köklü bir halk olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaşgârlı Mahmûd, çizmiş olduğu haritada Oğuzların yurtlarının sınırlarını hemen hemen tam olarak belirtmiştir. Kaşgârlı Mahmûd'un çizmiş olduğu bu haritaya göre; Oğuzların sahası,⁵² Köymen'e göre de; Hazar denizinin doğusundan itibaren Sirderya (seyhun)'nın orta mecralarına kadar uzanan sahalardır. Mesela hazar denizinin Güney-Doğu sahilinde bulunan Curcan⁵³ Oğuzlar'ın elinde bulunduğu gibi, Sirderya havzasında bulunan Farab⁵⁴ ve İsticab⁵⁵ da Oğuzlar'ın hâkimiyeti altında idi. Oğuzlar'ın batısında Türk Hazarlar⁵⁶ ve Bulgarlar⁵⁷, Doğusunda; Karluklular⁵⁸, Kuzeyinde; Kimekler, Güneyinde ise İslam Dünyası bulunuyordu. Şu halde Oğuzları her üç taraftan aynı soydan olan Türkler çeviriyorlardı. Buna karşılık onlar sadece Güneyde din, ırk ve medeniyet bakımından kendilerinden farklı başka bir kavim, İran kavmi ile komşu idiler.⁵⁹

⁵²Ergin Ayan, "İslam Kaynaklarına Göre Oğuzların Tarih Sahnesine Çıkışları", **Doç. Dr. Mahmut Pehlivan Armağanı**, Sakarya Üniversitesi yay., Sakarya 2000, s.221

⁵³"Curcân; Taberistan yakınlarında büyük ve meşhur bir şehirdir. Kurucusu Yezîd İbn-i Mühallebdir diyen Z. el-Kazvîni, Ebû Reyhân el-Birûnî'nin bu şehirde bir kısmı zift bir kısmı toprak olan taşlar gördüğünü naklettiğini yazmaktadır. Ortaçağ İslam coğrafyacıları tarafından bazen Taberistan bazen de Horâsân sınırları içerisinde gösterilmiştir". (Ergin Ayan, **a.g.e.**, s.220n)

⁵⁴"Türkçe Karaçuk, Kaşgarlı Mahmûd bu ismi şöyle açıklıyor: Karaçuk Farab'ın adıdır. Bu da Bilâd el-Guziyye'nin adıdır. " (Ayan, **a.g.e.** s.221n)

⁵⁵"Maveraünnehr şehirlerinden olan İsticab veya (isbicab/isficab) oldukça büyük ve gelişmiş bir şehirdir". (Ayan, **a.g.e.** s.221n)

⁵⁶"Hazarların; doğusunda dağlar ve deniz arasında uzanan bir duvar, geri kalan bölümde deniz ve İtil nehrinin bir kısmı, güneyinde Serir, batısında dağlar, kuzeyinde B. Radhas bulunur. Burası birçok zenginliğe sahip olan hoş ve gelişmiş bir ülkedir. Buradan sayısız köle, inek, ve koyun gelir. Başkenti İtil nehri tarafından bölünmüş İtil Şehridir. Hükümdar ve askerleri şehrin duvar ile çevrili batı yarısında yaşar. Diğer yarısında ise Müslümanlar ve putperestler yaşar. Hükümdarın; her biri ayrı bir inançtan, yedi bölgeye etnik grupların davalarına bakan kadıları vardır. Semerder, Hamlikg, Belencer, Bayda, Savghar gibi surlarla çevrili şehirleri vardır". Bkz: (Sezin Orhan, **Hudûd el-Âlem'e Göre 10. Asırda Türk Boyları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜ, TAE, İstanbul 2007, s.164)

⁵⁷"Bulgarların; Doğusunda ve Güneyinde Oğuzlar, batısında İtil nehri, kuzeyinde Peçenek ülkesi vardır. Buranın halkı Müslümandır ve özel bir dile sahiptir. Buranın hükümdarına "Muş" denir. Çadırlarda ve kulübelerde yaşarlar. Üç ayrı gruba ayrılmışlardır: Barçula, Iskil ve Balkar. Bu üç grup birbiriyle savaş içerisindeydi. Fakat bir düşman geldiğinde birleşip hareket ederler". (Orhan, **a.g.t.** s.165)

⁵⁸"Karlukların; Doğusunda Tibet'in bir kısmı, Yağma ve Dokuzoğuz sınırları, güneyinde Yağmanın bir kısmı ve Maveraünnehr, Batısında Oğuz sınırları, Kuzeyinde Tuhsi, Çiğil sınırları bulunmaktadır. Burası Türk toprakları arasında en zengin olandır. Aynı zamanda en sakın ve güzel olandır. Akarsuları ve güzel bir iklimi vardır. Buradan değişik kürkler gelir. Karluk insanları medeniyete daha yakındır. Aynı zamanda sosyal ve sakindirler. Eski zamanlarda Karluk hükümdarına Cabgûy ve Yabgu denirdi. Zenginlikleri koyun, at ve çeşitli kürklerdir. Kûlan, Mirki, Nûn-kât (Navi-kât), Kûhensir, Tüzün-Bulâh, Tüzün-Garç, vb. şehirleri vardır". (Orhan, **a.g.t.** s.77)

⁵⁹ Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, s.1

Ayan; Hududu'l-'âlem'in müellifinin Oğuz ülkesinin İrtiş, Volga, Hazar Denizi, Maverâünnehr arasında olduğunu belirtiyor ki bu da kesin hatlarıyla olmasa bile yukarıda ki coğrafi tanıma uymaktadır.⁶⁰

X. Asrın başlarına gelindiğinde Oğuzlar'ın kışlık merkezi Yeni-Kent,⁶¹ yazlık merkezi ise Cend Şehri olan bir devlet kurmuşlardı. Bu devlette halk göçebe Oğuzlardan oluşuyordu. Her boy beyi yabguya bağlı idi ancak merkeziyetçi bir yapı yoktu. Aradaki bağ feodal bir mahiyet arz ediyordu. Bütün devlet işlerinin, boy beylerinin katıldığı bir kurultay'da çözümlendiği Oğuz yabgu devletinin Yengikent (yenikent), Cend, Sarban (savran) ve SütKent gibi şehirleri vardı.⁶² Bunların yanı sıra; Suğnak, Karnak, Karaçuk (Farab) ve Barçınhikent adlı önemli şehirleri de vardır.⁶³ Oğuz Yabgu Devletinin toprakları içersinde yer alan bu ve benzeri şehirler ticaret kervanlarının üzerinde yer aldığı için Oğuzlar'ın birçok kültür ile tanışmaları söz konusu olabiliyordu.⁶⁴

Oğuzlar'ın dinleri hususunda genel olarak bilgi verecek olursak; Austerlitz Oğuzlar'ın Pagan, Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet, Budist, Taoist, Şamanist, Doğu Ortodoksluk gibi birçok dine uyum sağladıklarını söylemektedir.⁶⁵ Togan İse; Zekeriya Kazvinî'nin "Âsârü'l-Bilad" adlı eserinde Oğuzların Hristiyan olduklarını dile getirdiğini zikretmektedir. Ona göre Kazvini görüşüne mesned olarak da - ileride de göreceğimiz üzere- Selçuk'un bazı oğullarının "Mikail, Yunus ve Davud" namlarını taşımalarını gösterir. Oysaki Mikail ismi hakkında Barthold'un ifade ettiği gibi, bu isim müslümanlar arasında da isti'mal edilmiştir demektedir.⁶⁶ Kitağçı ise Ebû Dülef ise bizlere; Kirmaklardan sonra Oğuzlardan bahsetmektedir. Ebû Dülef zamanında Oğuzlar arasında İslamiyet'in kayda değer bir şekilde ilerlemediği görülmektedir. Fakat O'nun "Oğuzların bir mabedi olduğu ve içinde hiçbir putun bulunmadığı" yolundaki tespiti bizim için önemlidir. Bu takdirde Oğuzların henüz Müslüman olmadan önce Kuran-ı

⁶⁰ Ayan, **a.g.e.** s.222

⁶¹ Peacock, **The Great Seljuk Empire**, s.13; İbn Havkal'a göre; Yeni Kent (el-Karyetü'l-Hadise), Seyhun nehrinin kenarında iki konak ve ırmaktan 1 fersah (6 km) mesafede idi. Şehir 8m yüksekliğinde surlarla çevrilmişti. Muhtemelen hükümdarın sarayı ve ordugâhı şehrin batı köşesinde ve iç kalede bulunuyordu. (Kitağçı, **Azerbaycan-Harezmi ve Türk Oğuz Boyları Arasında İslamiyet**, s.241)

⁶² Muzaffer Sağlık, **Türkiye Selçuklu Devletinin Kuruluşuna Dair Meseleler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007 s.1

⁶³ Salim Koca, **Dandanakan dan Malazgirt'e**, İleri Matbaası, Giresun 1997, s.20

⁶⁴ Muzaffer Sağlık, **a.g.t.**, s.1

⁶⁵ Austerlitz, **The History Of Ogus**, s.31

⁶⁶ Zeki Velidî Togan, **Oğuzların Hristiyanlığı Meselesine Ait**, Transkripsiyon: Serkan Acar, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXVII/2, Aralık 2012, s.528

Kerimde ki "Haniflik" dinine benzer bir dine sahip olduklarını göstermektedir.⁶⁷ Aynı şekilde İbn Fadlan'ında Oğuzların sosyal ve dini durumları hakkında ki müşahedeleri de bu kanımızı güçlendirmektedir.⁶⁸

Oğuzların İslam ile tanışmaları ise ilk kez Müslüman Tüccarlarla yapmış oldukları ticaretle mümkün olabilmıştır.⁶⁹ “Bunun geçmiş dönemlerin en önemli ticaret güzergâhı olan İpek yolu dolayısıyla gerçekleştiğini düşünmek mümkündür. Nitekim Arapların, Türkleri İslamiyet'ten önce tanıyor olduklarının en önemli kanıtı: Nabiga ez-Zübyani, Hassan b. Hanzala, Evs b. Hacer, A'şa b. Ekber ve Şemmah b. Zırar'ın şiirlerinde Türklerin askeri yönleri ve kahramanlıkları üzerinde durulmasıdır.⁷⁰ Salim Koca ise; Türklerle Müslümanların ilk karşılaşmalarının Müslümanların Nihavend savaşı neticesinde İran- Sasani Devletinin yıkılmasıyla sınır çarpışmaları şeklinde olduğunu dile getirmektedir”.⁷¹

“Bu Oğuzlar’ın başında Yabgu, ünvanını taşıyan bir hükümdarın bulunduğunu bildiğimiz halde, devletin mahiyeti hakkında fazla malumatımız yoktur: Mesela yapılan bazı denemelere rağmen, Oğuzlar Devletinin başka bir siyasi teşekküle tabi olup olmadığı; henüz kat’i olarak tespit edilemediği gibi, müstakil bir hüviyete sahip bulunup bulunmadığı da münakaşalıdır. Büyük Göktürk imparatorluğunun ve batıda onun yerine geçen Türgeşler devletinin yıkılmasından sonra Oğuzlar devleti hükümdarlarının kendilerini Büyük Göktürk imparatorluğunun tabii saymakta devam ettikleri ileri sürülebileceği gibi, Kırgızların yıkılışına kadar Yabgu ünvanıyla onlara tabi olan ve yıkılışlarından sonra ise, Büyük Hakan ünvanını alan hükümdarlara sahip olduklarını bildiğimiz Karluklular devletine tabi oldukları da söylenebilir. Ebu’l Ferec, İbn Hassul ve İbn Tikatakan, Dukak’ın Hazarlar devletine tabi olduğunu söyleyerek, Oğuz Yabgusu ve Hazar Hakanını birbirine karıştırmışlardır”.⁷² Aynı şekilde tarihçi Christopher de Dukak’ın ilk yıllarında Hazar kralına hizmet verdiğini söyleyerek bu yanlışlığa düşmüştür.⁷³ Turan; birbirine karışmış bu rivayetlerin

⁶⁷ Zekeriya Kitapçı, **Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri arasında İslamiyet**, Yedikubbe yay. Konya 2004, s.284

⁶⁸ Kitapçı, **Azerbaycan-Harezm ve Türk Oğuz Boyları Arasında İslamiyet**, s.246-248

⁶⁹ Muzaffer Sağlık, **a.g.t.**, s.1

⁷⁰ Nesimi Yazıcı, **İlk Türk-İslam Devletleri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yay., No: 192, Ankara 1992, s.12

⁷¹ Salim Koca **a.g.e.** s.21

⁷² Osman Turan, **Selçuklular Tarihi Türk İslam Medeniyeti**, Ötüken Neşriyat, İstanbul-2009, s.56

⁷³ Christopher I. Beckwith, **Empires Of The Silk Road: A History Of Central Eurasia From the Bronze Age To The Present**, Princeton University Press, U.S.A. 2009, s.35

dayandığı tarihi bir gerçekliğin olduğunu ifade eder. Çünkü Şarktaki Türk kavimleri, Şimaldeki Bulgarlar, Kievde ki Rus knezlikleri gibi Oğuzların da Hazarlar'a tabi oldukları söylenebilir.⁷⁴ Burdan bakılınca da Dukak'ın Hazarlar'a tabiiyetinin Oğuz hükümdarı vasıtasıyla mümkün olabileceği ve aslında eski bir tarihi ifade ettiği sonucuna varılır.

Tarihlerinin farklı dönemlerinde Oğuzlar Devletinin herhangi bir devlete tabi olması şüphesiz mümkündür. Fakat şurası muhakkaktır ki, "X. Asrın başlarında Oğuzlar Devleti, hiçbir devlete tabi değildi".⁷⁵ Çünkü "965 de Türkler'in (Oğuzların) Hücumları karşısında zor bir duruma düşen Hazarlar, Harizmlilerin yardımlarına başvurdukları gibi 969 da da Slavlar'ın akınlarına maruz kalmışlardı. İlk Selçuklular ve onların dâhil bulunduğu Yabgu Oğuzlarının bu inhitat devrinde, artık Hazarlara tabiiyeti bahis mevzu olamaz".⁷⁶

Bunu "Bulgarlar devletine, Bağdat Abbasi halifesi tarafından gönderilen elçilik heyetine dâhil İbn Fadlan'ın verdiği bilgilerden"⁷⁷ istidlal etmek mümkündür. Gerçekten 922 de Oğuzlar ülkesinden geçen İbn Fadlan, Oğuzlar devletinin başka bir devlete tâbi olduğundan bahsetmediği halde, başka devletlerin mesela Bulgarların Hazarlara yıllık vergi veren ve oğullarından birini Hazarlar devleti payitahtında rehin olarak bulunduran tabi bir devlet olduğundan bahsetmektedir. Gerçi aynı İbn Fadlan komşuların Hazarlar hakanına tabiliğinden bahsediyorsa da, isim vermediği için bu umumi sözden Oğuzlar devletinin de Hazarlara tabi bulunduğu neticesine varmak güç görünüyor. Eğer arada bir tabilik metbuluk münasebeti bulunsaydı, İbn Fadlan'ın zikretmemesi için hiçbir neden yoktu. Zira Hazarlarla Oğuzlar arasında daha İbn Fadlan gelmeden önce bir takım harpler olduğu, Hazarların elinde bir kısım Oğuzlar'ın esir bulunduğunun söylenmesinden anlaşılmaktadır. Arada böyle bir mesele bulunsaydı, esirler meselesi İbn Fadlan'ın bu noktayı da zikretmesi için iyi bir vesile teşkil ederdi. Netice olarak Oğuzlar'ın Hazarlara tabi olmadığı söylenebilir. Yalnız Oğuzların, Hazarlardan çok

⁷⁴ Osman Turan, a.g.e. s.56

⁷⁵ Köymen, a.g.e. s.4

⁷⁶ Turan, a.g.e. s.58

⁷⁷"İbn Fadlan Seyahatnamesinde şu bilgileri de vermektedir: Bağdad'tan (Medinetü's-Selam) bizimle beraber yola çıkan (ve İslam dinini yaymakla görevlendirilen) fakih, muallim ve vazifeliler, Bulgar yurtlarına gitmekten korktukları için Cürcaniye'de kalmışlar (ve Bağdad'a geri dönmüşler)dir." (Zekeriya Kitapçı, **Azerbaycan-Harzem ve Türk Oğuz Boyları Arasında İslamiyet**, s.162)

çekindikleri hatta korktukları İbn Fadlan'ın, idarecilerin ağızlarından naklettiği ifadelerinden vuzuhla anlaşılır.⁷⁸

Oğuzlar Devletini kuruluşundan itibaren idare eden hükümdarların adlarını bilmiyoruz. Gördüğümüz gibi, İbn Faldan da Oğuzlar hükümdarını sadece Yabgu Ünvanı altında zikrediyor. İbn Faldan; ne Yabgu ile ne de Külerkin ünvanı taşıyan vekili ile bizzat görüşmüştür. Hatta halifelik tarafından elçilik heyetine verilmiş mektup da Yabguya ya da vekiline hitaben yazılmamıştır; sadece subaşıya hitaben yazılmıştır. Öyle görünüyor ki Hazarlar devletinde olduğu gibi, Oğuzlar devletinde de devletin fiili idaresi ile Yabgu pek meşgul olmamakta ve şüphesiz onun adına devlet ileri gelenleri devlet'in iç ve dış işlerini, anlatacağımız şekilde idare etmektedirler. (oradakilerden farklı olarak Oğuzlarda hükümdar vekilinin elinde de pek fazla yetki olmadığı görünüyor.)

Meselenin asıl dikkate şayan tarafı; Oğuzlar devleti bünyesine taalluk eden bu hususiyetin Bağdat Abbasi halifeliğinin de bilmesidir. Çünkü mektubun doğrudan Yabguya değil Subaşına yazılmış olması bunu açık olarak göstermektedir. Hâlbuki Bulgarlar devletine gönderilen mektup doğrudan hükümdara hitaben yazılmıştı.

İbn Fadlan tarafından zikredilen Oğuz devletini idare eden komuta kademesinin derece ve ünvanları ise sırasıyla şöyledir:

- 1) Onun vekili olan Külerkin/ küzerkin veya her halde Yınal tekin
- 2) Subaşı
- 3) Tarhan
- 4) Yınal⁷⁹

Agacanov ise İbn Fadlan'ın vermiş olduğu listede Atabeg ve Hatun gibi ünvanları da zikretmektedir.⁸⁰ Hatta İbn Fadlan Oğuz kadınıyla ilk karşılaştığında onun

⁷⁸“Oğuzlar, Hazarlardan o kadar çok korkuyorlardı ki, İbn Fadlanın dâhil bulunduğu elçilik heyetinin Bulgarlara değil, kendilerine karşı harbe teşvik için hakikatte Hazarlara gönderildiğini iddia edecek kadar ileri gidenler vardı. İbn faldan da Oğuzların Hazarlardan korktuğu kanısına buradan varmış olsa gerek. Oğuzların bu tutumu aynı zamanda şüphesiz ki Oğuzlar Devletinin idaresinden mes'ul olanların uyanıklarını da gösterir. Fakat her ne olursa olsun bu durumun gösterdiği kesin bir nokta vardır ki oda bu sırada Oğuzlar Devleti için başlıca tehlike aynı ırktan olan komşularından geliyordu veya hiç olmazsa Oğuz devletini idare edenler bu kanaat ve telakkide idiler”. (Köymen **a.g.e.**, s.4); 922 de Oğuzları ziyaret eden İbn Fadlan onları Hazar hakani ile düşmanlık halinde bulmuş, bazı Oğuzların Hazarlar elinde esir olduğunu ve bu sebeple Halifenin bu elçisinin Hazarları, Oğuzların aleyhinde kıskırtacağından endişe ettiklerini kaydetmiştir. (Osman Turan, **a.g.e.** s.58)

⁷⁹Köymen, a.g.e., s.5

davranışlarına ait kararını kendi kültürel durumu içerisinde hızlıca verdiğini görmüştür.⁸¹ Bunun yanı sıra Oğuz kadını düşündürücü şekilde fiziksel hünerlerede sahiptir. Dede Korkut'un kitabında Banu Chichek, Burla Hatun ve Selcen Hatun gibi 20 kadının erkek düşmanlarına karşı başarılı bir şekilde savaştığını söyler.⁸² Tüm bunlar bizlere Oğuz Türkler'inde kadında öneminden kesitler sunmaktadır ki bu durum Agacanov'un kastettiği yönetim kademesindeki Hatun mevkiinin olasılığını güçlendirmektedir.

“İbn Fadlan, Oğuzlar devletinin işleyiş tarzı hakkında da enteresan bilgi vermektedir. Bu hususta misal olmak üzere şu vaka zikredilebilir. Esas hedefleri olan Bulgarlar ülkesine gitmek isteyen elçilik heyeti, Subaşısının müsaadesini talep etmiştir. Bunun dışında Subaşı yukarıdaki ünvanlarını saydığımız devlet erkânını meseleyi müzakere etmek için toplantıya çağırmıştır. Muhtelif celseler halinde yedi gün devam eden toplantı münakaşalı geçmiş, neticede elçilik heyetinin yoluna devam eylemesi için müsaade edilmesi noktasında birleşilmiştir.

Naklettiğimiz bu hadise de gösteriyor ki, devleti idare yetkisi Yabgu da dahil hiç kimsenin tek başına elinde toplanmış bulunmamaktadır. “ kolektif mesuliyet sistemi” adını verebileceğimiz bir sistem bütün devlet bünyesine hâkimdir. İbn Fadlan bu hususta oy birliği ile verilen kararların bazen en “adi” bir Oğuz vatandaşı tarafından bile bozulabileceğini söyleyecek kadar bile ileri gitmiştir. Bu ifade şüphesiz mübalağalıdır. Fakat şurası kesin olarak söylenebilir ki Oğuzlar Devleti bir nevi demokratik prensiplere göre yönetilmektedir”⁸³

Onuncu veya Onbirinci yüzyıllara gelindiğinde ise Oğuz Devleti çökmüştür. Pritsak genellikle Oğuz Devletinin Kıpçakların baskısı sonucunda yıkıldığını kabul etmektedir. Bunun yanı sıra Marzawide Oğuz Yabgu Devletinin çöküşüne bir diğer neden olarak Selçuklu göçünü göstermektedir.⁸⁴

⁸⁰ S.G. Agacanov, **The States Of The Oghuz The Kimek and The Kipchak, Civilizations Of Central Asia**, s.67

⁸¹ Oğuz Kadınları hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz: Nizar F. Hermes, **The “European” Other İn Medieval Arabic Literature and Culture Ninth-Twelfth Century A.D.**, Palgrave Macmillan 2012, s.86

⁸² James Whitlark-Wendell M. Aycock, **The Literature Of Emigration and Exile** (Comparative Literature Series), s.29

⁸³ Köymen, a.g.e., s.5

⁸⁴ A.C.S. Peacock, **Early Seljuq History “ A New İnterpretation”**, Routledge pres, U.S.A. 2015, s.24

1.2. DUKAK VE OĞUZ HÜKÜMDARI İLE MÜNASEBETİ

Ahmed bin Mahmûd; Ahbar-ı Devlet-i Al-i Selçuk'ta, Dukak'ın⁸⁵ şu cümlelerle zikredildiğini söyler: “Eski zamanlarda Hita ve Çin de⁸⁶ bir şah ve Türkler içinde bir padişah vardı. Kötü huylu ve adı Yabgu idi. O padişah'ın bir ser-askeri var idi, pehlivanlık da şöhreti her tarafa yayılmış olup, adı Dokak idi. Dokak demek Türkçe de “demirden yay” demektir.⁸⁷ Bu lakap O'nun bulunduğu mevki göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü eski Türk geleneğinde Yay hâkimiyet alameti idi. Bütün Türk boyları arasında bu lakabı ile tanınmış her konuda kendisine başvurulana biri idi.⁸⁸ Daha sonra Mahmûd şöyle devam etmektedir: “O gayet bahadır ve güç işlere kadir olup, pehlivanlardan ona galip olur ve üstün gelir kimse olmadığı için Dokak derlerdi. Bu emir Dokak gayet akıllı ve tedbir ve rey'inde kâmil, sözü geçen ve fikrinde doğru kimse idi. O sebepten Yabgu işlerin idaresini Dokak'ın eline vermiş ve kendisi boş kalmış olup, Dokak'ın zamanında huzura ermişti. Bütün askerler Dokak'ın idaresinde, istediğini eder ve askeri her nereye dilerse alır giderdi. Yine memlekette yabgu görünüşte hâkim ve Dokak bütün hususta Yabgunun alanı vereni idi.”⁸⁹

Hüseyini de Ahbarü'd- Devleti's- Selçukiyye adlı eserinde bu konu hakkında şu cümleleri sarf etmektedir: “Türk dilinde manası demir yay demek olan Yakak⁹⁰ şehametli şeci, tedbir ve rey sahibi bir adam idi. Türk Meliki idarenin dizginlerini Yakak'ın eline bırakmıştı, onun tedbir ve rey kandili ile tenevvür ederdi.”⁹¹ Ayan bu durumu şöyle tahlil etmektedir. “Anlaşıldığı üzere el-Hüseyini, Oğuzların hükümdarına Türk

⁸⁵“Dukak'ın babası ve atalarıyla ilgili Oğuznamede ki yarı efsanevi ve karışık bilgiler bir kenara bırakılırsa, hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir”. (Osman G. Özgüdenli, **Selçuklular**, I, İsam yay, İstanbul 2013, s.33); “Reşidüddin tarafından nakledilen Oğuzname'de Selçuklular'ın ataları olarak; Tuğrul, Toksurmuş içi ve çadırı olduğu anlaşılan Keraküçi-Hocanın isimlerini zikretmiştir. Bununla birlikte bu isimlerden hiçbiri eski Selçuklu kaynaklarında geçmemektedir. Destanda verilen şecereyi tamamen doğru kabul eden Z. V. Togan ve S. G. Agacanov bu isimleri İbn Fadlanda geçen isimlerle de birleştirmek suretiyle, Selçuk'un şeceresi ile atalarının siyasi, sosyal ve hukuki mevkiini tayin etmeye çalışmıştır”. (Özgüdenli, **a.g.e.** s.34n)

⁸⁶“Hita ve Çin olarak belirtilen coğrafya aslında doğru değildir. Çünkü diğer bütün kaynaklardan Oğuz yabgu devletinin bulunduğu sahanın daha batıda Maveraünnehr'in kuzeyinde ve Hazar Denizinin doğusunda olduğunu çıkarıyoruz”. (Ergin Ayan, “Selçukluların İslamı Kabulü”, **Tarih ve Düşünce**, sayı 61, Eylül 2005, s.38)

⁸⁷Ahmed bin Mahmud, **Selçukname**, I, (Haz: Erdoğan Merçil), Tercüman yay., İstanbul 1997, s.1; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), **Abû'l-Farac Tarihi**, I, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1999, s.292; İbrahim Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, MEB, İstanbul 1992, s.3; Yurdusevdi, **a.g.t.** s.3

⁸⁸Kafesoğlu, **a.g.e.** s.29

⁸⁹Ahmed bin Mahmud, **a.g.e.**, s.1

⁹⁰Yani Dukak

⁹¹Sadrüddin Ebul-Hasan Cali İbn Naşir İbn Cali EL-Hüseyini, **Ahbarü'd-Devleti's-Selçukiyye**, çev. (Prof. Dr. Necati Lügal) TTK, Ankara 1999, s.2

Meliki demektedir. Mirhond ise; "Dukak, Deşt-i Hazar Türklerinin Subaşı olup, Hazar Yabgusu onunla meşveret etmeden bir iş yapmaya kalkışmazdı." diyerek Dukak'ın Hazar hükümdarına tabi olduğunu zikretmektedir. Bondari ise; farklı ünvanlar kullanmaktadır. Hükümdara Beygu, Dukak'a da Oğuz Türklerinin Reisi sıfatını vermektedir. Ahmed b. Mahmûd da Bondari ile ittifakla Yabgu demektedir. Bondari ve Ahmed b. Mahmûd'un kullandıkları Beygu ve Yabgu ünvanları muhtemelen aynı şeyi ifade etmektedir. Bar Hebreus'un kaydı ise şöyledir; " Ben Melikname de şu sözlere tesadüf ettim. Yaşlı bir zat olan Emir inanç der ki, Hazarlar Hakanının hareketi sırasında yanında Dukak adlı bir savaşçı vardı. Bu adama kuvveti yüzünden Demir Yalığ yani Demir Yay denmişti." İbnü'l-Esir ise; Yabguya Türk Hakanı, Dukak'a da Oğuz Türklerinin başbuğu diyor".⁹²

Daha önceki ifadelerde gördüğümüz üzere Oğuz devlet'inin "kolektif mes'uliyet"⁹³ sistemi dâhilinde yönetildiğini düşünecek olursak şüphesiz bu ifadelerin abartılı olduğu anlaşılır. Fakat şurası tüm kaynakların ittifakıyla sabittir ki Dukak'a "Temir Yalığ" yani "Demir Yaylı" lakabı verilmiş cesareti ve devlet işlerinde ki maharetiyle tanınmış ve Oğuz Yabgu devletinde ileride de göreceğimiz üzere yönetim kademesinde üst düzey bir komutan olarak addedilmiştir.⁹⁴ Dukak'ın Oğuz yabgu devletinde yüksek bir mevki işgal ettiği kanısına kendisine verilen demir yaylı lakabından da yola çıkabiliriz.⁹⁵ Çünkü daha öncede ifade ettiğimiz gibi eski Türk geleneğinde 'yay' hâkimiyet alametidir.⁹⁶ Ancak; Osman Turan "Demir yaylı" ünvanı verildiği kaydına rağmen bu Oğuz beyine sanıldığı gibi hilafına olarak boy beyliğinden ileri bir siyasi kudret atfolunamaz demektedir. Bu kanısına delil olarak ise; eski

⁹² Ergin Ayan, **Selçukluların İslamı Kabulü**, s.38

⁹³ Bu ifade Mehmet Altay Köymen den alınmıştır.

⁹⁴ "Selçukluların atası olarak bilinen ve çok kuvvetli oluşu nedeniyle kendisine Oğuzlar arasında Demir Yaylı (Temür Yalığ) ünvanı verilen Dukak "Tukak", Oğuz Yabgu Devletinde Yabgudan sonra gelen en önemli siyasi ve askeri göreve sahip idi". (Omeed D. I. Jowzalı, **Selçuklular Döneminde Musul 1057/1127**, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara 2004, s.24)

⁹⁵ "Dukak'ın "demir yaylı" lakabıyla tanınmış olması muhtemelen onun çok iyi ok kullandığına - titremeyen, tam isabet ettiren yay sahibi, keskin nişancı- ve savaşçılık kabiliyetine işaret etse gerektir". (Özgüdenli, **Selçuklular**, s.33)

⁹⁶ "Ok ve Yay Türkler için bir savunma veya saldırı aracı olmasının yanında kültürel bakımdan da büyük öneme sahiptir. Zira okçu millet olarak nitelendirilen Türkler için, genel olarak güç, kuvvet ve kudreti temsil eden bu silahların, devlet ve hâkimiyet anlayışı içerisinde de özel bir yeri vardır. Nitekim Türklerde yay metbuluk, ok ise; tabilik ya da vasallık alameti/ sembolü olarak kabul edilmiştir. Hatta bazı Türk devletlerinde devlet alameti/sembolü olarak ok ve yay'ın kullanıldığı görülmektedir". Ayrıntılı bilgi için Bkz: Erkan Göksu, " Ok ve Yay'ın Türk Devlet Geleneği ve Hâkimiyet Anlayışındaki Yeri"

Türklere ait ünvanlar bize intikal ettiği halde bunların içerisinde “Demir yaylı” ünvanına rastlanmamasını göstermektedir.⁹⁷

Kafesoğlu ise; Dukak, vasal bir devletin hükümdarı olmak şöyle dursun, eğer bir kabilenin veya bir boyun irsi reisi olsaydı, oğlu Selçuk’un daha başlangıçtan itibaren devlet teşkilatında “subaşılık” makamına neden ve nasıl getirildiğini izah etmek mümkün olmazdı. Esasen Selçuk’un irsi kabile reisliğinden devlet teşkilatına nasıl geçtiği hususunda elimizde bir delil yoktur. Sonra, devlet teşkilatına geçtikten sonra kabilesinin (veya herhalde mensub olduğu” Kınık” boyunun) reisliğinden devlet teşkilatına geçince kabile veya boy reisliğini muhafaza ettiği muhtemel iddiası da müdafaa edilemez. Zira bir defa elde delil yoktur. İkincisi, eğer Dukak ve onun yerine geçen Selçuk, muayyen bir kabilenin irsi reisi bulunsalardı, onlarda Selçuk, göreceğimiz şekilde Oğuzlar devletini terke mecbur olunca kalabalık bir maiyete sahip olması icap ederdi. Hâlbuki bilindiği gibi O, Oğuzlar devletini pek az maiyetle terk etmiştir.⁹⁸

“Dukak’a bağlı Oğuzların Altay ve çevresindeki bölgeye ve dolayısıyla eski Türk uygarlığına yakın olduklarından söz edilir. Buna karşı Volga yakınlarında ki Harizmlerin de ticaret yolları üzerinde oldukları göz önüne alınırsa, ne bu diyarda ki İslamiyet propagandalarına ne de güney doğu sınırlarına yabancı değillerdir.

Oğuz Yabgusu mühim devlet işlerini Dukak’a danışmadan halletmezdi. Güçlü bir askeri ve siyasi yeteneği olduğunu anladığımız Dukak Bey’in Oğuz Yabgusu ile ilerleyen zamanlarda bir anlaşmazlığı söz konusu olmuştur.

Bir gün Yabgu mutat hilafına ona sormadan, hiç suçu olmayan bir Türk taifesine sefer tertip etti. Bunu duyan Dukak kızdı. Yolda Yabgu’nun karşısına çıktı ve ona ağır sözler söyledi. Gazaba gelen Yabgu kılıcını çekti ve Dukak’ı yüzünden yaraladı. Dukak mukabele etti. Elindeki gürzü (camud) hükümdarın başına vurdu. Yaralanan yabgu attan düştü. Bu hadise bütün devlet ileri gelenlerinin ve kumandanlarının huzurunda vuku buldu. Atına tekrar binen yabgu Dukak’ın yakalanması ve öldürülmesi için emir verdi. Fakat hiç kimse yerinden kıvıldamadı. Zira kimin haklı kimin haksız olduğunu meydana çıkaracak olan tahkikat neticelenmedikçe küçük olsun büyük olsun herhangi kimseye karşı harekete geçmek bu ülke halkında adet değildi. Dukak ise; suçunun hükümdarın Türklere zulüm yapılmasına mani olmaktan

⁹⁷Bkz: Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.25

⁹⁸ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Ailesinin Menşei Hakkında*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1955, s.24

başka bir şey olmadığını hazır olanlara yüksek sesle ilan etti. Ona göre, bu seferin sonu ülkenin harabisi ve saltanatın sona ermesi olacaktı. O nasihatının neticesi olarak kılıç darbesi yediğini ifade etti. Büyükler Dukak'a hak verdiler. Yabguyu teskin etmeye (sakinleştirmeye) çalıştılar. Dukak'ın şeytana uyararak bu hareketi yaptığını böyle bir hareket karşısında ise her hükümdarın kızacağını ifade ettiler. Nihayet onu teskine muvaffak oldular ve Dukak ile barışmağa razı ettiler. Bu münasebetle büyük bir şölen tertip edildi. Dukak ile beraber ordunun kumandanları da davet edildi. Şölende Yabgu ile Dukak kucaklaştılar, birbirlerinin başlarını ve yüzlerini öptüler. Aynı şeyleri ordu mensupları da yaptı. Bu suretle Dukak'ın prestiji arttı. Şöhreti daha fazla yayıldı".⁹⁹

Ahmed bin Mahmud ile İbnü'l-Esir ise, Yabgunun düzenleyeceği seferin Müslümanlar üzerine tasarlandığını ve Dukak bey'in bu sırada Müslüman olmasından ötürü sefere karşı çıktığını belirtirler.

Ahmed bin Mahmud düşüncelerini şu cümlelerde dile getirmektedir: "Bir gün Yabgu dinsizliği, inadı ve fesadı gereğince İslam halkı ile ceng ve harbi murad edinip, Müslüman ülkeleri ve Allah'ın birliğine inanan askerler üzerine sefer ve kâfir diyarından telam diyarına geçmeğe kasd edip, bu husus için Dokak ile münazara ve müşavere edip görüşdü. Meğer Tefvik-i ilahi erişip, Dokak'ın kalbi iman nuru ile dolmuş, İslama gelip doğru yolu bulmuştu. Yabgunun bu sözünü işidip, kasdını bilince makûl ve geçerli sözler ile onu önlemeğe çalıştı.

Dokak her ne denli "etme" dedi ise de, önlemek kabil olmadı. Çare olup bu hususda yabgu Dokak'ın sözüne boyun eğmedi. Nihayet Dokak'a din gayreti galebe edip büyüklük ve kin ile Yabgu'nun yüzüne bir tabanca (tokat) vurdu ki, aklı başından gidip az kaldı helak ola. Hemen bu hali görüp, Yabgunun etrafında olan emir ve sipahi Dokak'a hücum ve gazapları ateş üzerine attılar. Her taraftan keskin kılıçlarını çekip, havale kıldılar ve bu kast ile ki, Dokak'ı orada yok edeler. Dokak nice onun gibi sıkılcımdan (sıkıştırma, tazyik) kurtulmuş ve nice tehlikeli işlerden halas olmuş kimse idi. Gine orada bir nicesin yaralayıp ve bir nicesin parçalayıp, korkmadan ve ziyan ve zararsız çıkıp gitdi. Hemen evine varıp, kendisine tabi beyler ve askerleri bir yere toplayıp geçen hâli ve dedikoduyu bunlara beyan ve doğru fikri açıkladı. Onlar Dokak'ın sözünü dinleyip ve macerayı anlattıktan sonra "cümlemizin fikri senin fikrine mutabık ve hepimiz sana uygunuz, emrin geçerli ve hükmün beldemizde kan gibi

⁹⁹ Mehmet Altay Köymen, **a.g.e.** s.8

sâridir. Sen buyur biz edelim, nereye gidelim?” dediler. Bunlar bu ittifakta iken, diğer taraftan Yabguyu divanhaneden götürüp, sarayına alıp gittiler. Bir ara yatarak aklı başına gelip, Dokak’ı sordu. Dokak’ın gayretini ve beyler ile ittifak edip cümle ona itaat ettiklerini bildirdiler. Yabgu bunu işitip Dokak’dan korkuya düştü. Sonra zaruri dost görünmek için kalkıp ona varıp, Dokak ile barıştı ve geçen içten pişmanlık duyup, Sevgi gösterip görüştü. Dokak da Yabguya geçen işten dolayı özür dileyip, “Benim muradım Padişah’ın devletinin ve saltanatının devamıdır. Bu ettiğim iş ve küstahane hareket padişahı sakındığımdandır” deyip birbirlerine yalandan sevgi gösterdiler. Bu hal üzerine bir zaman geçip, Yabgunun gönlünde Dokak kini saklı ve kararlaşmış idi.”¹⁰⁰

Bu konu hakkında Hüseyini de, Ahmed bin Mahmud ile aynı kanaatte olup şöyle demektedir: “ Bir gün ismi Yabgu olan Türk meliki İslam ülkelerine doğru yürümek üzere askerlerini toplamıştı. Emir Yakak onu bundan menetti. Bunun üzerine Türk meliki hattı hareketinde kendisine karşı muhalefet emareleri sezdi. Yakak ona doğru uzanarak Melik’in yüzünü tokatladı. Melik onun yakalanması ve hapsolunması için emir verdi. Yakak kızarak Allah’ın merhametine sığındı. Ondan ayrıldılar ve Melik’i evine götürdüler. O, yuvasında ki sırtlan gibi sakin oldu ve ne yapacağını şaşırarak Emir Yakak’ın yanına gitmeyi ve onun gönlünü almayı ihtiyar etti. Yabgu, emir Yakak ölünceye kadar hilesini kalbinde gizledi.”¹⁰¹

Kafesoğlu ise; İbn Hassül’ün Dokak ile oğlu Selçuk’u karıştırdığı bu mücadeleyi bahis konusu eden bazı kaynaklar Dokak’ın İslam ülkelerine karşı tertiplenen sefere engel olduğunu kaydetmekle bu Oğuz başbuğunu İslam müdafii olarak göstermek istemişlerdir. Fakat, 875- 885 yılları arasında vuku bulduğu sanılan bu hadise sıralarında İslamiyetin Oğuzlar arasında yayılmış olması ihtimalinden uzak bulunmakla beraber, o tarihlerde diğer Oğuzlarla birlikte Kınık boyunun ve Dokak ailesinin dini durumu iyice aydınlanmış değildir. Vaktiyle Selçuklu ailesinde ki İsrafil, Mikail gibi adlardan dolayı bu ailenin Hristiyanlığı veya Museviliği kabul ettiği ileri sürülmüş ise de, bu hususları te’vid edecek başka delil bulunmadığından bu iddialar kuvvetli temellere dayanmayan tahminler olmaktan ileri geçememiştir. Oğuzlar’ın ancak X. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslüman olmaya başlamaları ve Dokak soyundan ilk Müslüman kişi olarak Selçuk’un gösterilmesi sebebiyle, Dokak’ın da İslamiyet ile ilgisinin olduğunu kabule

¹⁰⁰Ahmed bin Mahmud, a.g.e. s. 1

¹⁰¹Huseyni, a.g.e., s.2

imkân yok gibidir. O sıralarda Selçuklu ailesinin henüz eski Türk kamlık inancında olduğuna hükmetmek herhalde daha doğrudur.¹⁰²

Biz böyle bir hadisenin vuku bulup bulmadığını ayrıca münakaşa mevzuu yapmağa bile lüzum görmüyoruz. Zira teferruatta bazı noktalar tartışma götürse bile, heyeti umumiyesi itibariyle Türk tarihinde böyle bir hadisenin vuku bulduğunu hele devletin mahiyeti dolayısıyla verdiğimiz bilgi¹⁰³ ile müvaziliği göz önünde tutulacak olursa, tereddütsüz kabul edilebilir. Bu hadisenin değerlendirmesini yapacak olursak:

Bu hadisede ortaya çıkan ilk netice: Bu Oğuzlar devletinin merkeziyetçi ve otoriter devlet tipini temsil etmekten uzak, feodal mahiyeti haiz bir devlet olduğunun sabit bulunmasıdır. Bilindiği gibi devlet-i dışarıdan tehdit eden bir tehlike mevcut olmadıkça yahut da içte her hangi bir kabile şefi veya hükümdar büyük istila hareketlerine teşebbüs etmedikçe normal olanı da budur. Her kabile irsi şeflerinin idaresinde yaşar ve başta bulunan hükümdarlara olan bağları gevşektir. Yine anlattıklarımızdan açıkça anlaşılıyor ki, mühim iç ve dış meselelerde Yabgu devletin büyüklerine danışmadan iş yapmamakta veya yapamamaktadır. Bu büyüklerin en nüfuzlularından biride Dukak tır. Yabgu bu zamana kadar huzur ve sükûn içinde bulunduğu anlaşılan devleti iç harbe sürüklemeye karar verince, Dukak bunu tasvip etmemiş, mâni olmağa çalışmıştır ve aralarında anlattığımız kavga olmuştur.

“Görülüyor ki, devletin başında bir hükümdar olarak Yabgu’nun böyle bir işe teşebbüsü tek başına tamamıyla kendi yetkisi dâhilinde telakki etmesine karşılık, Dukak, devletin yabgu ile büyüklerin ortak sorumlulukları altında bulunduğu esasını müdafaa ediyor. Dukak’a göre bu sefer memleketin harabisine ve saltanatın zevaline sebep olacaktır. O bu endişe ile müdahale ettiğine göre demek ki devletin istiklali kendisini de yakından alakadar ediyor ve müdahaleye kendinde hak görüyor. Yabgu haksız telakki ettiği bu müdahaleyi kıramamıştır. Daha doğrusu kırmak istediği halde emrini devletin diğer büyüklerine dinletememiştir ve neticede ister istemez onların hakemliğini kabul etmeğe mecbur olmuştur.

Yabgunun büyüklerin hakemliğini kabul etmesinin ifade ettiği mana, Dukak’ın nazari bakımdan olmasa bile fiilen kendisine eşit bir seviyeye çıkmasıdır. Şölen

¹⁰² İbrahim Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, s.5

¹⁰³ Hatırlanacağı üzere devlet yapısı hakkında bilgi verirken Yabgu dâhil olmak üzere kimsenin tek başına karar alamadığı kolektif mesuliyet sisteminin geçerli olduğu vurgulanmıştı. Bu bilgi dâhilinde bakılınca böyle bir olayın vuku bulmuş olabileceği akla uzak görünmemektedir. Bunun yanı sıra birçok kaynağın sarahaten ittifakıyla-teferruatta farklılıklar olabilir- böyle bir mevzunun vücuda gelmiş olması tabiidir.

esnasında kucaklaşma şekli de bunun en açık delilidir. Nitekim bu hadise Dukak'ın prestijini çok arttırmıştır".¹⁰⁴

Oğuz yabgusu ve Dukak arasında yaşanan olayın nedeninin Müslümanlar üzerine yapılacak olan sefer olduğunu iddia eden müverrihler ise; duruma Oğuz destanından yahut Oğuzların Müslümanlık propagandasına yakın Hazar devleti ticaret yolu üzerinde kâin olmalarından yola çıkmış olmaları muhtemeldir. Fakat olayın dikkate şayan tarafı seferin nereye olacağından ziyade Dukak'ın diğer Oğuz beylerine nispeten Oğuz yabgusuna karşılık verebilecek kadar üst düzey bir konumda bulunmasıdır.

1.3. SELÇUK VE OĞUZ HÜKÜMDARI İLE MÜNASEBETİ

X. yüzyılın başlarında doğan Selçuk'un¹⁰⁵, babası Dokak öldüğü zaman, onun henüz 17-18 yaşlarında bulunduğu sanılıyor. Yabgunun yanında yetişmiş ve daha sonra babasının devletteki yüksek yerini işgal ederek, Yabgu Oğuzlarına subaşı, ordu komutanı olmuştu.¹⁰⁶

Buradan çıkarılması gereken sonuç; genç Selçuk'un devlet teşkilâtı içerisindeki en yüksek makamlarından birine gelerek babasının fiilen sahip olduğu güce, hukuki anlamda bir mahiyet kazandırdığıdır. Bu itibarla Selçuk'un, bir bakıma Yabgu tarafından babasına nazaran daha da yükseltildiği söylenebilir.

Ahmed bin Mahmûd'a göre: Selçuk, Dokak tan bin defa daha bilgili, uzak görüşlü ve muktedir bir yiğit idi. Rey ve tedbirde Dokak derecesinde ve aldığı tedbirin çoğu kaza ve kadere uygundu. İyi ahlak ve huy ile tam şöhret bulmuştu. Yabgu askerinin büyüğü ve küçüğü kendiliğinden sevgi gösterip, emrine boyun eğmişti. O sebepten Yabgu zaruri atası yerine onu serasker edip, bütün beyleri emrine itaat etti. Subaşı diye ona ad verip rütbesini atasından üstün tuttu. Türkçede Subaşı sultanın başkumandanı ve padişahların kumandanı demektir. Selçuk bu mertebeyi bulduktan

¹⁰⁴ Köymen, a.g.e.,s.8-10;

¹⁰⁵“Selçuk kelimesi anlam ve telaffuz bakımından üstü kapalıdır. Karşımıza ilk olarak bir topluluk yada boy ismi olarak değil de bireysel bir isim olarak çıkar”. (Peacock, **Early Seljuq History**, s.28); “Selçuk ismi ve anlamı hakkında farklı görüşler olmasına rağmen onun ismi Küçük Sel/Tufan “Little Flood” veya Rakip “Contestant” olarak çevirilebilir”. (Gabor Agoston and Bruce Alan Masters, **Encyclopedia Of The Ottoman Empire**, Infobase Publishing, U.S.A. 2009, s.515)

¹⁰⁶ Kafesoğlu, a.g.e., s.5; Jowzalı, a.g.t. s.24; A. Sevim-E. Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, TTK yay., Ankara 1995, s.15

sonra günden güne derecesi yükseldi. Bu şekilde Selçuksuz bir iş bitmez ve onun emri olmadan kimse adımını atmazdı.¹⁰⁷

“Oğuzlar hükümdarı, Selçuk’u Babası ölür ölmez bu makama getirmemiştir. Görüldüğüne göre, buna yaşı da müsait değildir. Aradan bir müddet geçmiştir. Zaten sarayda büyüyen Selçuk büyüdükçe Yabgu onun “necabet”ini ve onda kumandanlık vasfının bulunduğunu görmüş, anlamış ve onu bu makama getirmiştir. Bu ifade doğru olarak kabul edildiği takdirde, bundan şu neticeye varılabilir: Selçuk’un bu mühim makama getirilmesinde babasının nüfuzunun ve babasının yerine oğlunun tayin edilmesi prensibinin, pek rolü olmamıştır. Bunda başlıca amil Selçuk’un sahip olduğu şahsi meziyetlerdir.

Bu tayinin dikkatimizi çeken diğer bir özelliği de şudur: Selçuk’un durumunda babasınınkindede ki müphemlik yoktur. Selçuk, çocukluğundan beri Oğuzlar hükümdarının yakın çevresinde bulunmuş ve doğrudan doğruya devlet teşkilatında Subaşılık gibi yüksek bir makama getirilmiştir. Bu itibarla Selçuk için bir tabi devletin başında bulunduğu veya bulunabileceği hiç bahis mevzu olamayacağı gibi, muayyen bir kabilenin veya boy ’un irsi reisi olduğu da söylenemez. Onun bu durumu, işaret ettiğimiz gibi, babasının Oğuzlar hükümdarı ile müphem kalan hukuki münasebetlerini de tavzih eder mahiyettedir. Tayinden sonra Oğuzlar hükümdarının genç Selçuk’a karşı olan teveccühünün artmakta devam etmesinin, bu vazifesinde başarı gösterdiğinin delili sayılabilir. Şu halde tayin eden de edilende birbirlerinden ve durumdan memnundur. Fakat Selçuk’un başarısının sebepleri hakkında misaller vermek imkânından yoksunuz. Genç Selçuk’a gösterilen teveccüh, diğer devlet erkânının hasedini mucip kılmaktadır. Onların bu hasedi, kıdeme ve yaşa bakılmaksızın genç birinin böyle bir sorumluluk makamına getirilmesinden mi ileri geliyor? Yoksa genç ve enerjik Selçuk, devlet otoritesini sağlamlaştırmak ve ordu disiplinini temin etmek üzere bazı tedbirler aldı da, onun için mi istenmiyordu? Bu hususlar için elimizde kesin deliller olmamakla beraber, her iki amilin bilhassa son amilin rol oynadığını haklı gösterecek bazı emarelere sahip bulunuyoruz”.¹⁰⁸ Çünkü hatırlanacağı üzere Ahmed bin Mahmud tan aktarılan başlangıçta Selçuk’un, yabgu askerinin büyüğü ve küçüğüyle sevgisini kazandığından söz etmiştik. Eğer devlet erkânı daha sonradan Selçuk’u kıskanmaya başladıysa bunun nedeninin ikinci emare olması daha kuvvetli bir ihtimaldir. İleriki zamanlarda Selçuk ve

¹⁰⁷Ahmed Bin Mahmud, a.g.e. , s.2

¹⁰⁸Köymen, a.g.e., s.12

Yabgunun arası açılmaya başlamış ve ileride de anlatacağımız üzere Selçuk Oğuz Yabgusu ile aralarında ki problemler yüzünden kendisine bağlı birlikler ve ailelerle devletin kışlık merkezi Yeni-Kent'ten ayrılarak, İslam gazilerinin toplandığı bir uç şehri olan Cend'e yerleşir.¹⁰⁹ Orada Müslüman olan Selçuk Kâfir Oğuzlara vergi vermeyip onlarla gazaya başlar.¹¹⁰

Köymen Selçuk'un Oğuz Yabgusu ile arasının bozulması rivayetini şu şekilde ele almaktadır: “Bir gün Selçuk adet gereğince, Oğuzlar hükümdarının sarayına gitmiş ve kraliçe ile çocuklarının üstüne geçerek ta hükümdarın yanına oturmuştur. Genç kumandanın bu hareketi kraliçeye pek ağır gelmiştir. Selçuk saraydan gidince, Hatun, kocasına, bu oğlanın daha işin başında böyle küstahlık yaptığını, eğer bir müddet daha böyle gider de kuvveti artarsa işin nereye varacağını aşikâr olduğunu, zaten halkında kendisine itaat ettiğini söyledi. Bu makul söz hükümdara tesir etti. Ve Selçuk'u ortadan kaldırmak çarelerini aramağa başladı.

Şimdi buraya kadar verdiğimiz bilgiyi tahlil edelim: Selçuk'un Türk hâkimiyet telakkisine göre, protokolden başka devletin sevk ve idaresinde büyük rolü olan kraliçe ile çocuklarının üst tarafına geçerek hükümdarın yanı başına oturması, yani “silsile-i meratip” kaidelerine dikkat etmemesi, aynı kraliçe tarafından fırsat bulur bulmaz hanedanı devirerek devletin başına geçeceği şeklinde tefsir edilmiştir. Kraliçenin bu görüşü kabul edildiği takdirde, Selçuk'un niçin devlet otoritesini kuvvetlendirici tedbirler aldığı daha kolay anlaşılabilir.

Öyle görünüyor ki, o, daha tâyininden itibaren, zayıf bir hükümdar olduğunu gördüğümüz Yabgu'nun yerine, devletin başına geçmek kararında idi.¹¹¹ Bu itibarla devlet otoritesini kuvvetlendirmeyi, hükümdar için değil kendisi için istiyordu. Sonra halkta kendisini seviyordu. Buna rağmen durum, Selçuk'un babasına rağmen çok daha gayri müsait idi. Babasını tutan devlet büyükleri Selçuk'un aleyhinde idiler. Teşkilatlı bir gruba karşı tek başına mücadele için ise vakit çok erkendi. Onun devletin başına geçmek tasavvurunda olduğu çabuk keşfedilmişti ve hazırlanmak imkânını bulamamıştı. Selçuk'un kendini herhangi bir şekilde müdafaa etmediği ve kendisine böyle bir

¹⁰⁹Gökhan Tüzün, **Selçuklu Sultanlarının Tahta Çıkış Yöntemleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, SBE, Ankara 2006, s.6

¹¹⁰ Mehmet Karaarslan, **Mezardaki Kum** (İlk Türk Devletlerinden Kesitler), Yitik Hazine yay., İzmir 2012, s.13

¹¹¹ Köymen, **Selçuklu Devleti Devri**, TTK, Ankara 1998, s.24

imkânın verilmediği görülüyor. Zira hükümdarın kendi hakkında ki niyetlerini öğrendikten sonra, tek düşüncesi hükümdarın gazabından kaçarak kurtulmaktır”.¹¹²

Bu bilgi Ahmed bin Mahmud tarafından ise şu şekilde hikâye edilmektedir: “Yabgunun bir avratı vardı, gayet de akıllı ve son derece olgun idi. Daima Yabgu’ya bu senin iş, iş değil; hareketin, hareket değildir. Getirdin bir düşman oğlu düşmanı memlekete hâkim ve bütün işlerin üzerine geçirdin. Seçme hakkını eline verip, bütün ülkede salâhiyet sahibi kıldın. Bütün asker onun eline bakar, her birisi senden ise de, ondan artık korkar. Haberin yok kendi elin ile kendi mülkünü fesada ve devletini düşmana verdin. Bu işler ile saltanatına ihtilal ve kudretine son gelmesi yakındır. Selçuk asker ile ittifak edip seni yerinden ayıra, memlekete sahip olup, tahtına geçe otura. Bilmezik ile sen kendi elin ile kendini öldürüp evini yerle bir ediyorsun. Şimdi sana sözün doğrusunu ve kusurunu hep dedim. Bu fitnenin ortadan kaldırılması için sana gerekli ve uygun olan, ne eylersen eyleyip, Selçuk’u yok etmeğe çok gayret gösterip bu hususta gerçekten çalışmalısın. Neticede senden saltanatın uzaklaşmayıp, devletin karar ide. Bu şekilde devletin sona ermesini ve saltanatının yıkılmasını önlemiş olursun” dedi. Nihayet bu sözler Yabgunun canına te’sir edip, Yabgunun ileri gelenlerinin Selçuk’un dostu olan bir hadim durumu öğrenip, ansızın Selçuk’a bir hile düzenlenir diye, Yabgunun gönlündekini Selçuk’a bildirdi. Selçuk durumu öğrendiği zaman evvelden de yabgunun yanında durmaktan usanmıştı. Bu kere de onun niyetini işitince, hemen ülkeyi terk etmeğe karar verdi. Sonra kendisinin kabile ve aşiretleri ve emir ve askerleri toplayıp “ Biz bir alay İslam topluluğunun bir dinsiz kâfire ve inatçı serdara hizmet etmesi iman gayreti değildir. Bilhassa bize böyle hile yapmak fikrinde olan ve oyun etmek niyetinde bulunanlara karşı bu diyardan başımızı alı gideriz varıp bir köşede kendimize bir yer ediniz başımıza müstakil ve halimize razı olup otururuz. Korkuyu ortadan götürürüz” dedi. Bütün orada bulunanlar “ Gücümüz yettikçe her birimiz sana itaat üzerineyiz. Buyur ne istersen edelim, nereye gitmeli ise gidelim” dediler. Sonra Selçuk kendine tabi olan Müslümanlar, beyler ve askerlerden pehlivanlar ve bütün gençler, mallar, hayvanlar ve neftker ve hadım ağaları ile göç edip, yabgunun

¹¹²Köymen, **Büyük Selçuklu imparatorluğu Tarihi**, s.12-13; “Selçuk'un hayatı hakkında elimizde çelişkili bilgilerle bazı silik rivayetlerden başka bir şey yoktur. Kaynaklarda eğer itimat edilebilirse, Selçuk'un büyük bir güç ve nüfuz sahibi olduğu ve Oğuz Yabgusunun yakın çevresinde yer aldığı kaydedilmektedir. Selçuk ile Oğuz Yabgusunun ilişkisi, ayrıntılarını ve arka planını çok iyi bilmediğimiz bir hadiseden dolayı gölgelenmiş ve nihayet Selçuk'un maiyetiyle birlikte Oğuz Yabgu Devletinde koparak Cend'e göç etmesinden sonra yerini düşmanlık ve mücadeleye bırakmıştır”. (Özgüdenli, **a.g.e.** s.45)

memleketi ucundan Semerkand diyarı tarafında Cend'e gitmiştir (925-985)".¹¹³ Müneccim başı bazı kaynaklarda geçen 349 (960) yılında ikiyüzbin çadırılık Türk'ün Müslüman olduğuna dair kayıtlara da işaret ederek bu olayın tarihini yaklaşık 350 (961) olarak vermektedir.¹¹⁴

Ahmed b. Mahmûd'un verdiği bilgiler; Selçuk ve adamlarının henüz Oğuz ülkesinde iken Müslüman oldukları kanaatini uyandırmaktadır. Fakat Müellifin verdiği bu bilgiler başka kaynaklarda olmadığından zayıf olmakla birlikte Ergin Ayan tarafından dikkate değer olarak görülmektedir. Öyle ki Selçuk'un göç ederken Müslüman yurtlarından birine göç etmesini ve arkasından geniş Türk kitlelerinin de göç etmesini hesaba katarak, Oğuzlar içerisinde geniş bir kitlenin Cend'e göç etmeden evvel İslam ile yakından alakalı olduğunu ifade eder.¹¹⁵ Ayan bu haliyle Ahmed b. Mahmûd ile aynı kanaati paylaşmaktadır. Fakat ileride de göreceğimiz üzere Selçuk'un Cend bölgesine göç etmesi için İslam ile alakalı olması zarurieti bulunmamaktadır.

Kafesoğlu ise; Selçuk'un Yabgu ile arasının açılma nedeni olarak sunulan iktidar için gizli mücadelenin rol oynamış olduğu veya Yabgu'nun zevcesinin, kocasını Selçuk'a karşı tahrik ettiğine dair olan rivayetin sağlam esaslardan mahrum olduğunu dile getirmekle birlikte düşüncesini şu şekilde izah etmektedir. Ona göre; Tarihteki büyük Türk göçlerinin çoğunda olduğu gibi burada da başlıca göç sebebinin yer darlığı ve otlak yetersizliği olduğu anlaşılıyor. Orta-Asya'dan batı ve Yakın-Doğu istikametindeki göçlerin umumiyetle yer darlığından vukua geldiği XII. Yüzyıl yazarları tarafından belirtilmiştir. Selçuklu göçünden bahseden kaynaklardan bir kısmı da Selçuk'un emri altındaki kitlelerin, kalabalık oluşları ve yerlerinin kâfi gelmeyişi yüzünden, Maveraünnehir'e indiklerini tasrih etmişlerdir. Selçukluların Maveraünnehir de ve Horasan da iken de çok kalabalık oldukları malumdur. Oğuz Devletinin kışlık merkezi Hazal ile Aral arasındaki Yeni-Kent şehrinden (bugünkü Cankent harabeleri) ayrılırken de Selçuk'un beraberinde başta Kınık boyu mensupları olmak üzere diğer Oğuz kitlelerinin külliyetli miktarda at, deve, koyun ve sığır getirmiş olmaları bunu

¹¹³ Ahmed bin Mahmud, **a.g.e.** s.2; "Bu olay için 925'ten 985'e değişen farklı tarihler verilmektedir. Köymen;925-940 yıllarında, Kafesoğlu 960'ı takip eden yıllarda, Sümer ise 375 (985) yılında meydana gelmiş olabileceğini kaydetmektedirler".(Âdem Arıkan, **Büyük Selçuklular Döneminde Şia**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İÜ, SBE, İstanbul 2010, s.24n)

¹¹⁴ Arıkan, **a.g.t.** s.24

¹¹⁵ Ayan, **Selçuklunun İslamı Kabulü**, s.43; Burada anlatılan Selçuk beyin Müslüman oluşuna dair bilgiler daha önceden de açıkladığımız gibi Selçuk'u da babası Dokak gibi bir İslam müdafii göstermek için abartılmış olabilir.

te'yd eder.¹¹⁶ Nitekim Göksu da bu konu ile alakalı olarak Tarih-i güzide adlı eserden; "Otlak (çerâgâh) darlığı/sıkıntısı sebebiyle 375 (985-986) senesinde Türkistan'dan Mâverâünnehre geldikleri " bilgisini aktarmaktadır.¹¹⁷ Yine aynı şekilde er-Ravendi de bu göç olayını yer darlığı ve otlak yetersizliğine bağlamaktadır.¹¹⁸

Netice olarak; Selçuk'un, Yeni-Kent'ten yine bir Oğuz kenti olan Cend bölgesine gelmesinde ki neden ister siyasi mücadele, ister yer darlığı veya otlak yetersizliği olsun bu aşamada dikkate şayan olan durum Selçuk'un maiyetiyle Cend'e gelişinin tarihte mühim bir çağın başlangıcı oluşudur. Nitekim Ayan'a göre; Hazar Denizi ve Aral gölü arasındaki bozkırlarda göçebe yaşayan Oğuz kabileleri¹¹⁹ İran, Irak ve Merkezi Asya'yı kuşatan¹²⁰ Büyük Selçuklu İmparatorluğu gibi bir devletin temelini Selçuk Beyin şefliğinde XI. asırda halifelüğün doğu sınırından (Cend) içeri girerek Samaniler, Karahanlılar ve Gaznelilerle münasebetleri neticesinde atmışlardır.¹²¹

"Burada sorulması gereken asli sorulardan biride genç Selçuk'un Oğuz Yabgusundan kaçarken neden yine bir Oğuz kenti olan ve Yeni-kent'ten pekte uzak olmayan Cend bölgesini tercih etmiş olmasıdır. Bu soruya cevap verecek olursak:

Kaçmağa karar veren Selçuk için başlıca iki yön vardı.

- 1) Batı genel yönü
- 2) Güney genel yönü

Tarih boyunca şu veya bu sebeple anayurtlarını terk eden Türkler için her iki yönde meçhul değildi. Daha önce birçok Türk boyları türlü adlar altında Batıya ve güneye gitmişler, karşılıklarına çıkan kavimlerle çarpışmışlar, istilalar yapmışlar ve devletler kurmuşlardı. Bu iki yoldan birini takip eden soydaşları gibi, şüphesiz, Selçuk

¹¹⁶ İbrahim Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.6

¹¹⁷Hamdullah Müstevfî-i Kazvîni, **Tarih-i Güzideye Göre Selçuklu Devletinin Kuruluşu ve Tuğrul Bey Dönemi**, Çev: Erkan Göksu, History Studies, III/1, 2011, s.4

¹¹⁸ Muhammed b. Ali b. Süleyman Er-Ravendî, **Rahat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr**, I, Çev: Ahmed Ateş, Ankara 1999, s.85

¹¹⁹Ergin Ayan, "Selçukluların Oğuz Türkmen Siyaseti", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, sayı 165, İstanbul Aralık 2006, s.1; Barbara H. Rosenwein, **A Short History Of The Middle Ages**, (from c.900 to c.1500), volume II, University of Toronto pres, Toronto 2014, s.155

¹²⁰ A.C.S. Peacock and Sara Nur Yıldız, **The Seljuks of Anatolia (Court and Society in the Medieval Middle East)**, I.B. Tauris and Co pres, London 2013, s.6

¹²¹ Ergin Ayan, "Selçukluların Oğuz Türkmen Siyaseti", s.1; Sevgi Duman, "Türkiye Selçuklu Devletinin Kuruluşu", Gazi Üniversitesi, SBE, Ankara 2004, s.1; Koca, **Dandanakandan Malazgirt**, Giresun 1997, s.45; Oğuz veya Türkmenler olarak adlandırılan bir Türk grubu Hazar Denizinin doğusunda yaşadı. Bu Selçuk boyu 950 de Oğuzlardan kaçtı güney ve batıya hareket etti. (Commission, **The Kingfisher History Encyclopedia**, "The Seljuk Turks-1037/1243", China 2004, s.134);

için bu yolların ikisi de malumdu. Bununla beraber Selçuk bu iki yoldan güney yolunu tercih etti. Bunun sebep veya sebepleri hakkında şu düşünceler ileri sürülebilir:

Selçuk'un Batıya giden Türk boylarının Batı veya Doğu Roma imparatorlukları tarafından er veya geç imha edildikleri hakkında, müphem de olsa, öteden beri rivayet edile gelen bir bilgiye sahip olduğu, bu sebeple Güney yolunu tercih ettiği ileri sürülebileceği gibi, daha önce ücretli asker olarak hizmetlerini arz eden Türklerin başarılarının ve onlar hakkında bilinenlerin de onu Güneye çektiği söylenebilir".¹²²

Türklerin ve Arapların birbirlerini tanıma süreçlerini açacak olursak; Salim Koca'ya göre: Araplar daha Müslüman olmadan önce komşuları Farisler vasıtasıyla Türklerin askeri nitelikleri ve özellikle bu alandaki kahramanlıkları hakkında az da olsa bilgi sahibi olmuşlardı. Hatta onlar, kendilerine ulaşan bilgileri yazdıkları şiirlerde dile getirerek Türklere özel bir ilgi bile göstermişlerdi.¹²³ Türklerle Arapların temasa gelmeleri ve birbirlerini yakından tanımaları Arapların Müslüman olmalarından sonra aralarında ki en büyük engel olan İran Sasani devletinin ortadan kalkmasıyla mümkün olabilmıştır. Halife Ömer zamanında (634-644), İslam dininin verdiği inanç gücüyle harekete geçen İslam orduları, 636 Kadisiye, 642 yılında da Nihavent savaşlarıyla İran Sasani devletini yıkmışlar; ilerleyerek Kafkaslara ve Ceyhun nehrine ulaşmışlar, burada Türklerle karşı karşıya gelmişler ve sınır komşusu olmuşlardır. Fakat İslam ordularının Fetih ve Gaza faaliyetleri Türk devletlerinin sınırında durmamış, Türk ülkelerinin derinliklerine doğru devam etmiştir. İslam ordularının ilerlemesi karşısında Türklerin tepkisi ise; direniş ve mücadele şeklinde kendisini göstermiştir. Bu direniş ve mücadele bir asırdan fazla sürmüş, her iki taraf için de son derece yıpratıcı olmuştur. İslam orduları Kafkas cephesinde; Hazar devletinin merkezi Etil şehrine (737), Ceyhun cephesinde de; Maveraünnehir'e hâkim olarak Kaşgar'a kadar ilerlemişlerdir (705-715). Bu arada taraflar birbirlerini daha yakından tanıma ve değerlendirme fırsatı bulmuşlardır. Araplar daha ilk karşılaşmalarından itibaren Türklerin son derece cesur, disiplinli, çevik, cüretkâr, atılgan, gözü pek, dayanıklı, sadık, görevine bağlı, güzel görünümlü ve gösterişli insanlar olduklarını görmüşler ve takdir etmişlerdir. 673 yılında Ceyhun nehrini aşarak Maveraünnehir'e bir yürüyüş yapan horasan İslam ordusu

¹²² Mehmet Altay Köymen, **a.g.e.** s.14-15

¹²³"Bu şiirleri bir iki taneyle süslemek yerinde olacaktır: Yabancı bir ülkeye giden garibi fena akıbetler bekler. Bunun aksine Türkler, İslâm ülkelerine ulaştığı zaman, orada takdir ve saygı görür. Emîr ve ordulara komutan olur." Mübârekşâh "Türklerden biri köle olduğu zaman efendisinin askerine komutan olmakla yetinmez. Efendisinin elinden hükümdarlığı alıp yerine geçmek ister. Kazvinî?"; Koca, **a.g.e.** s.27

komutanı Ubeydullah Bin Ziyad, bu takdirin bir göstergesi olarak “ iki ila dört bin civarında Buharalı okçu Türkü” kendi ordusunda istihdam etmiştir. Ubeydullah Bin Ziyad bu birliği Basra da ayrı bir semte yerleştirmiş ve her Türk askerini de maaşa bağlamıştır.¹²⁴

“Yani gerek ücretli askerler gerekse de vuku bulan harpler dolayısıyla Türklerle İslamlar arasında çok önceden temaslar bulunuyordu. Şu halde İslam dünyasıyla barış veya savaş halinde bulunan Oğuzlar bu âlemi yakından tanıyorlardı. Ve O zaman dünyanın en medeni ülkelerini içine alan bu âlemin cazip taraflarını biliyorlardı. Ayrıca Selçuk’un, emrindeki az kuvvetle batıya göç etmesi oldukça zor görünmekteydi. Çünkü göç etmesi için aşması lazım gelen birkaç set vardı ki, bunlardan biride Oğuzlar’ın en çok çekindikleri komşuları Hazarlardı.

Tahlilini yaptığımız bu sebeplerin yanı sıra; Cend şehri ve civarı Yabgu Devlet hâkimiyetinin zayıf bulunması ve İslamiyet’in buralar da hızla yayılması sebepleri ile de, Selçuk bey için çok müsait bir yer idi. Çünkü Yabgu’nun Cend şehrindeki bütün hâkimiyeti yılda sadece bir defa gelen vergi memurlarının vergi toplamalarından ibaret kalıyordu.

Verdiğimiz bütün bu izahat ve umumi mülâhazalardan sonra şimdi de Selçuk’un maiyetiyle birlikte göç etmiş olduğu Cend bölgesi hakkında bilgi verelim.

Cend bölgesi, Sir-derya (seyhun)’nın sol kenarında, Yeni-Kent’ten uzak olmayan ve Maveraünnehir den göç etmiş Müslümanların kâin olduğu bir Oğuz şehridir. Cend, resmi olarak Oğuz hâkimiyeti altında bulunmasına rağmen, Türklerle İslamlar arasında bir uc (sugur) şehri idi. Buna göre Cend, gaza ve cihat sahası üzerinde bulunuyordu. İslam’ın gaza farizesini yerine getirmek isteyen- Müslüman Türkler de dâhil hangi ırktan olursa olsun- her Müslüman Maveraünnehir’in öteki uc bölgelerinde olduğu gibi, burada da Müslüman olmayan Türklere karşı savaşıyorlardı”.¹²⁵

¹²⁴ Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askeri Kültür**, Berikan yay. Ankara 2005, s.5

¹²⁵ Köymen, **a.g.e.** s.19

1.4. SELÇUKLULARIN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

1.4.1. Selçukluların Tarih Sahnesine Çıktığı Dönemde Maverâünnehr Ve Horasan'ın Durumu

Şu aşamada ise; Samanoğullarının kurmuş olduğu Samanlılar Devleti ve bu devleti ortadan kaldırmayı hedefleyen Karahanlı ve Gazneli Devletleri hakkında ufak malumatlar vermek, hem aralarındaki rekabetin anlaşılması hem de bu rekabet dolayısıyla Samanoğullarının Selçuklulardan neden yardım istediği hususu daha iyi anlaşılacağından yerinde olacaktır.

1.4.1.1. Samanoğulları

Samanlı devletinin temelleri Samanoğlu soyundan olup Maverâünnehr¹²⁶ bölgesinde Abbasi Devleti'nin valileri olarak görev yapan kişilerin gayretleri ile atılmıştır. Bu Samanoğlu soyu da İran kökenlidir.¹²⁷ “Bu devletin hükümdarlarından olan Nasr bin Ahmet zamanında Samanlı devleti, Abbasî Halifeliği tarafından resmen tanınmıştır. Hükümdarları İsmail döneminde¹²⁸ ise Samanlı devleti, hâkimiyet sahasını genişleterek, Maverâünnehr ve Horasan bölgesini ele geçirmişler ve buralardaki küçük yöresel emirlikler Samanlı Devleti'ne bağlanmışlardır. Hükümdarlığı 29 yıl süren II. Nasr zamanında, Samanlı ülkesinde bilim, kültür, dil ve edebiyat en yüksek bir düzeye ulaşmış, çeşitli dallarda pek çok ünlü bilgin, şair ve edip yetişmiş ve bunlar, çok değerli eserler kaleme almışlardır. Ancak daha sonraki yıllarda özellikle batıda Büveyhi, doğuda Karahanlı ve Gaznelilerin artan güçleri karşısında Samanlı devleti, yıkılmaktan kurtulamamıştır. Son Samanlı hükümdarı İsmail Muntasır'ın, Selçuklulardan da yardım almasına rağmen, devleti kurtarma çabaları akim kalmış ve nihayetinde Samanlı Devleti, Karahanlılar ile Gazneliler karşısında tutunamayarak bu iki devlet arasında bölüşülmek üzere tarih sahnesinden silinmiştir”.¹²⁹ “Samaniler elde ettikleri bölgelerle İslamiyet'i yayıyorlardı. Ayrıca onlar bir kısım Türkleri kendi bölgelerinde iskân

¹²⁶“Maverâünnehr (Ceyhun ve Seyhun havzasındaki Medeni bölge) ortaçağ İslam coğrafyacılarının terminolojisine göre Türkistan'a yani İslam ülkeleri ile Çin arasında uzanan ve Moğol göçebelerinin yaşadığı bölgeye dahil değildi. Fakat bu toprakların büyük bir kısmı Türk topluluklarının egemenliği altındaydı”. Bkz: V.V. Barthold, **Moğol İstilasına Kadar Türkistan**, Haz: Hakkı Dursun Yıldız, TTK Basımevi, Ankara 1990, s.67

¹²⁷ Barbara Brend, **İslamic Art**, British Museum Press, Britian 1991, 71

¹²⁸ İsmail b. Ahmet (892-907) yılları arasında ki Samanlı hükümdarı. (Brend, **a.g.e.** s.71)

¹²⁹ Muzaffer Sağlık, **Türkiye Selçuklu Devletinin Kuruluşuna Dair Meseleler**, s. 2

etmekteydiler. Oğuz ve Karluklardan oluşan 1000 aileyi, hududa yerleştirmek suretiyle, tecavüzleri önlemeyi hedeflediklerini ve bunların Müslüman olduklarını biliyoruz”.¹³⁰

1.4.1.2. Karahanlılar

Huncan’a göre; Karahanlılar İslamiyeti kabul eden ilk Orta Asya hanedanıdır. İlk olarak II. Göktürk Devletinin yıkılışında önemli rol oynayan Karluklar, II. Göktürk Devleti yıkıldıktan sonra devletin batı topraklarında Yabguluk kurdular.¹³¹ 751 yılında Araplar ve Çinliler arasında vukua gelen Talas Savaşında Arapları desteklediler. 766 yılında zaten zayıflamış olan Türkişlere son vererek Balasagun, Taraz ve Kaşgarda Yabguluk çatısı altında Türk hakanlığını kurdular.¹³² Reşat Genç ve Faruk Sümer gibi müverrihler ise Karahanlılar’ı Karlukların değil Yağma kabilesinin kurduğunu ileri sürerler.¹³³ Netice itibariyle 840 yılında Kırgızlar, Uygur devletini tarih sahnesinden silince, onun yerini başkenti Kaşgâr olan Karahanlı devleti almıştır. Kurucusu, Bilge Kül Kadir Han’dır.¹³⁴ “O’nun iki oğlunu tanımaktayız: Bazîr Arslan ve Oğulcak Kadir Han”.¹³⁵ “840-1212 tarihleri arasında, Türkistan ve Maverâünnehir de hâkimiyet kuran ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar, Karluk, Çiğil, Yağma ve diğer Türk boylarından meydana geliyordu. Abdülkerim Saltuk Buğra Han’dan sonra yerine geçen hükümdarlardan Arslan Han zamanında topraklarını Samanoğulları Devleti aleyhine genişletmişlerdir. İlig Nasr Han zamanında ise en geniş sınırlarına ulaşmışlar, ancak nihayetinde önce Doğu ve Batı Karahanlı Devletleri olmak üzere ikiye ayrılmışlar,¹³⁶ akabinde Selçuklulara tabi bir hale gelmişlerdir. Daha sonra ise Karahitayların egemenliği altına giren Batı ve Doğu Karahanlı Devletleri sırasıyla 1211 ve 1212 yıllarında yıkılmışlardır”.¹³⁷

¹³⁰ Yazıcı, **İlk Türk-İslam Devletleri**, s.33

¹³¹ Ömer Soner Huncan, **Türk Hakanlığı** (Karahanlılar), Kültür Sanat yay., İstanbul 2007, s.87

¹³² Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, Enderun Kitabevi, İstanbul 2005, s.143; Ekber N. Necef, **Karahanlılar**, Selenge yay., İstanbul 2005, s.143

¹³³ Reşat Genç, **Karahanlılar Devlet Teşkilatı**, TTK, Ankara 2002, s.35; Faruk Sümer, **Oğuzlar**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s.78; Jean Paul Roux, **Orta Asya**, çev: Lale Arslan, Kabalıcı yay., İstanbul 2001

¹³⁴ Muzaffer Sağlık, **a.g.t.**, s. 2

¹³⁵ Yazıcı, **İlk Türk-İslam Devletleri**, s.80

¹³⁶ Bazı araştırmacılar bu durumu ayrılık değil de daha çok çift başlı bir yönetim olarak ele almaktadırlar. (Jürgen Paul, **Karahanlılar**, çev. Şeyda Yılmaz, Türkler, c. IV, Yeni Türkiye yay. Ankara 2002, s.463; C. E. Bosworth, **İslam Devletleri Tarihi**, çev. E. Merçil-M. İpşirli, Oğuz yay., İstanbul 1980, s.142)

¹³⁷ Muzaffer Sağlık, **a.g.t.**, s. 2

1.4.1.3. Gazneliler

Gazneliler Devleti, Türklerin M.Ö. II. yüzyıldan itibaren yurt tuttıkları bir bölgede Afganistan da kurulmuştur.¹³⁸ “Sâmânî Devletinin (819-1005) en parlak devirlerinde çok sayıda Türk, gruplar hâlinde Mâverâünnehir yoluyla İslâm dünyasına gelmekteydi. 912 yılından itibaren ise Sâmânî Devletinin vali ve komutan kadrolarında, Türk isimleri de görülmeye başlanmıştır. İşte bu Türk komutanlardan biri de Gazne Devletini kuracak olan Alptegin’dir. Alptegin, 961 senesinde Samani Devleti veziri Ebû Ali Muhammed Belâmi ile birleşerek, Sâmânî Şehzâdesi Nasr’ı tahta oturtmak istediye de bu arzusunu gerçekleştirmedi. Bunun üzerine kendisine bağlı birliklerle Afganistan’daki Gazne şehrine çekilmiş ve burada bulunan Levik Hânedânını bölgeden uzaklaştırarak, şehre hakim olmuştur. Böylece Gazne Devletinin temelleri atılmıştır. Devletin gerçek kurucusu ise köle olarak satıldığı Alptegin tarafından evlat edinilen Sebük Tegin olmuştur. Sebük Tegin’in 997’de ölümünden sonra, yerine oğlu İsmail geçmiş, ancak, kısa bir süre sonra, tahtı ağabeyi Mahmud’a bırakmak zorunda kalmıştır. Mahmud zamanında Gazneliler, bağımsız bir duruma gelerek Abbasî Halifeliği tarafından da resmen tanınmıştır. Gazneliler, yıkılan Samanlı Devleti’nin topraklarını Karahanlılarla birlikte bölüşmüşlerdir. Daha sonra sultan Mahmut, Hindistan’a tam on yedi sefer düzenleyerek İslâmiyet’in bu ülkede yayılmasını sağlamış ve bu sebeple İslâm dünyasında ünlü bir kahraman olarak tanınmıştır. Sultan Mahmut, saltanatının son zamanlarında, Selçuklular ve dolayısıyla birçok Türkmen (Oğuz) kitlelerinin Maveraünnehr ‘den Horasan’a geçmelerine izin vermiş, bu durum ise, Gazneli devleti aleyhine telâfisi güç sorunlar yaratmıştır. Sultan Mahmud’dan sonra yerine oğlu Muhammed geçti ise de, bu sırada Isfahan ve Rey umumî valisi bulunan kardeşi Mesud tarafından tahttan indirildi. Ekim 1030’da tahta çıkan Sultan Mesud, iyi bir asker olmakla beraber, babasının komşularla iyi geçinme siyasetini devam ettiremedi. Özellikle, Selçuklular’la olan geçimsizlikleri, uzun ve kanlı savaşların çıkmasına sebep oldu. Horasan’ın bir kısmını alma başarısını gösteren Selçuklulara karşı, Sultan Mesud, 1040 yılında Dandanakan Meydan Savaşı’nda büyük bir mağlûbiyete uğradı.”¹³⁹

¹³⁸ Yazıcı, **İlk Türk-İslam Devletleri**, s.108

¹³⁹ Muzaffer Sağlık, **a.g.t.** s.3

1.4.2. Selçuk ve Maiyetinin Cend'deki Hayat ve Faaliyeti

Kaynakların verdiği bilgilerden Selçuk Bey'in dört oğlu olduğu, bunlardan birisinin daha küçük yaşta iken öldüğü, ötekilerin ise yaş sırasına göre, Mikâil, İsrail, Yusuf ve Musa adlarını taşıdıkları anlaşılmaktadır.¹⁴⁰ Kerimüddün Mahmud Aksarayı ise; "Müsameretü'l Ahbar" adlı eserinde beşinci bir kardeşin mevcudiyetini ve isminin de Ahmed olduğunu belirtmektedir.¹⁴¹

"Selçuk'un maiyetiyle birlikte gelmiş olduğu muhitin çoğunlukla Müslüman olduğunu görmüştük. İşte Selçuk maiyeti ile birlikte böyle bir muhite gelmişti. Emri altında 100 atlı vardı. Demek ki, onun savaş kudreti bundan ibaretti. Servetine gelince, bir miktar attan başka, 1500 deve, 50.000 koyundan ibaret bulunuyordu. Buna göre denilebilir ki, Selçuk'un başındaki Oğuz kitlesi, büyükçe bir göçebe köyü kadardı. Maiyeti ve serveti hakkında verdiğimiz bu kısa bilginin birkaç bakımdan büyük önemi vardır: 1) Maiyeti, miktar bakımından pek yetersizdir. 2) Fakirdir. 3) Selçuk sadece devlet teşkilatında vazifeli ricalden olup, ayrıca şahsına bağlı bir kabilenin veya boy'un reisi değildir. Zira O, aynı zamanda bir kabilenin irsi reisi olsaydı, kabile anelerine göre teşkilatlandırılmış çok daha kalabalık bir kitleye sahip bulunması icap ederdi. Bu takdirde maddi imkânları da tabii çok daha fazla olurdu".¹⁴²

Bu duruma göre hüküm vermek gerekirse, Selçuk, kendi devletini kurmak için harekete geçtiği zaman, hem ekonomik güç hem de askerî güç bakımından çok zayıf ve yetersiz bir durumdaydı. Bu durumda Selçuk'un yapması gereken en önemli iş, ekonomik ve askerî gücünü kısa sürede artırmaktı.

Selçuk ve maiyetinin yerleşmiş olduğu bölgede sosyal ve siyasi şartları belirleyen tek hâkim değer vardı. O da İslâm dini idi. Selçuk, Cend şehrine gelir gelmez topladığı danışma (kengeş) meclisinde maiyetine,¹⁴³ " içinde yaşamak istediğimiz bu memleket halkının dinini kabul etmez ve onların törelerine uymazsak, kimse bize iltifat etmez; tek başımıza yaşamaya mahkûm bir azınlık halinde kalırız" diyerek, tarihî

¹⁴⁰A. Afşin Ünal, **İbnü'l-Esir'in El-Kâmil Fi't-Tarih İsimli Kaynak Eserinin Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Bakımından Bir Değerlendirmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:8, 1999 s.2. ; O.Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, s.68; Yusuf'a Yunus diyen tarihçilerde olmuştur. Bkz: Carter Vaughn Findley, **The Turks In World History**, Oxford University pres, Oxford 2005

¹⁴¹Kerimüddün Mahmud Aksarayı, **Müsameretü'lAhbar ve Müsayeretü'lAhbar** (Çvr. Mürsel Öztürk) Ankara 2000, s.6.

¹⁴² Köymen, **a.g.e.** ,s.20

¹⁴³ Salim Koca, **a.g.e.**,s.14

kararını verdi.¹⁴⁴ Cend'e inen Selçukluların pek çok sebepten dolayı bu yeni mekânda daha önce İslamiyet'i kabul eden soydaşlarının dini geleneklerine uymasından tabii bir şey olamazdı.¹⁴⁵ Bu durumda şartları yeniden gözden geçiren Selçuk "birçok Türk kitlelerinin İslamiyet'e girdikleri bu devirde, dini inançlarına yabancı olmadığı ve esasen Kâşgarlı Mahmud'a göre. Ahalisinin bir kısmı Türk olan Müslüman bölgesinde yaşamak için zaruri ve ayrıca, siyasi imkânlar sağlamak bakımından da lüzumlu gördüğü İslamiyet'i kabul etti. Bu sayede yeni çevrenin siyasi ve sosyal şartlarını hemen kavramak suretiyle devlet adamlığını da ispat etmiştir".¹⁴⁶ İşte böylece Maverâünnehr bölgesinde ki Müslümanlarca onlara -eski dinlerinde devam eden etnik kardeşlerinden ayırmak için- "Türkmen" adı verildi¹⁴⁷ ve Müslüman olan bu Oğuz boyu artık Türkmen olarak bilinmeye başladı.¹⁴⁸ Marvizi ise onuncu yüzyılın sonlarında Türkmen kelimesi tasdik edilmesine rağmen Müslüman olmayan Oğuzlar ve Müslüman Türkmenler arasındaki bu basit ayırımın "Türkmen" kelimesinin kullanılmasına kanıt olarak sunulamayacağını dile getirir ve ekler ona göre; İbn Fadlan, İbn Havkal ve Mesudinin Türkmen kelimesini Müslüman oğuzlara uzun zaman önce verildiğini iddia eder. Yine başka bir kaynağa göre Türkmenlerin Batıya doğru göç eden Oğuzlar olduğunu ve nihayet olarak Türkmen kelimesi ile ilgili bağlantının aslında belirsiz ve ispatlanamayacağını dile getirir.¹⁴⁹ Sonuç olarak ise, Bu isimlendirme bir süre Oğuz ismi ile birlikte kullanılmış olsa da XIII. Yüzyıl başlarına gelindiğinde artık tüm bölgelerde Oğuz isminin yerini almıştır.¹⁵⁰ Ayrıca Peacock, Selçuk'un maiyetiyle birlikte İslam dinine girip İran topraklarına yerleşmeleri durumunu İranlıların Barbar olarak nitelendirdiğini söylemektedir¹⁵¹ ya da İranlılar'a göre Selçuklular medeni

¹⁴⁴ Bar Hebraeus, **Abûl-Farac Tarihi**, s.293

¹⁴⁵ Özgüdenli, **a.g.e.** s.49

¹⁴⁶ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.11

¹⁴⁷ "İslama giren Oğuzlar, Türkmen olarak bilinmeye başladı ancak Arap müellifler Müslüman Türkmenleri nitelemek için çoğunlukla Oğuz terimini kullanmayı sürdürdü". (Peacock, **a.g.e.**, s.16); "Oysaki Lampton; Türkmen terimi ilk olarak 4. Ve 10. Yüzyıllarda İslam kaynaklarında görülmektedir. Türk terimi daha doğuda bulunan Türk Karluk gruplarında kullanılmasına rağmen, 5. Ve 11. Yüzyıla kadar bu terim güneybatı Türkleri Oğuz ve Kıpçaklar için kullanıldı. Türk terimi köle veya özgür erkek için kullanılmasına rağmen Türkmen terimi ağırlıklı Selçuk imparatorluğunda ağırlıklı olarak Darü'l-İslama giren Müslüman Oğuzlar için kullanılmıştır demektir". (Lampton, **a.g.e.** s.4)

¹⁴⁸ Erik Hildinger, **Warriors Of The Steppe A Military History Of Central Asia 500 B.C. To 1700 A.D.**, First Da Capo Press, U.S.A. 1997, s.92

¹⁴⁹ Peacock, **Early Seljuq History**, s.26

¹⁵⁰ Ahmet Emin Dağ, **Halep Türkmenleri (1918-2008)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010, s.7; Böylece Selçuklular Müslüman olduktan sonra kendilerinden artık "Selçuklular (Selçukiyan, salaçika) ve Türkmen adıyla bahsedilmeye başlanmıştır. (Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.11)

¹⁵¹ Peacock, **The Great Seljuk Empire**, önsöz

değillerdi.¹⁵² Fakat İranlılar'ın Selçukluları böyle nitelendirmelerinin sebebi İslamiyeti kabul etmiş olmaları gösterilemez ya da gösterilmemeli. Çünkü Selçuklular İslamiyete girdikten sonra İran topraklarına göç etmiş değil aksine kaynakların vermiş oldukları bilgilere göre İran topraklarına göç ettikten sonra Müslüman olmuşlardır.

Neticede “Türklük çınarının en büyük beş ana dalından biri olan Oğuzların Müslüman olmaları yeni bir kültür ve medeniyetin kapısını çalmaları, İslam dini, Muhammed ümmeti ve Türk milletinin hayrına, Allah'ın dinine sahip çıkmaları, şüphesiz insanlık tarihinin belki de en büyük olaylarından biridir”.¹⁵³ Nitekim Batıda Filistinden, şimdi Doğu Çin'deki Kaşgara kadar olan topraklar Selçuklu hâkimiyetindeydi. Ortaçağ İslam medeniyetinin başlıca topraklarının çoğunu içeren bu topraklar İslam Kültür ve hâkimiyeti ile bağlıydı¹⁵⁴ ve böylece Selçuklular İslami orta doğuda İmparatorluk kurucusu olarak Türk tarihinde dikkat çeken bir konuma yükselmişlerdir¹⁵⁵ ki buda Oğuzların yani Selçuk ve Maiyetinin İslama girişlerinin önemini göstermektedir.

“Birçok bakımdan dikkate şayan bu mucip sebeplerle Müslüman olmağa karar veren Selçuk'un Müslüman oluş tarzı da dikkate değerdir. Zira buldukları muhitin Müslüman olduğunu gören¹⁵⁶ Selçuk Buhara'nın kuzeyindeki Zandak (Zendene) şehrine hususi bir adam (kâsıd- ulak) göndererek buralara gelmekten maksadının Müslüman olmak bulunduğunu izah etmiş ve kendisinden Oğuzlara Müslümanlık esaslarını öğretecek ileri gelen (ayan) fakihlerden birini göndermesini istemiştir. Bu talepten memnun kalan vali, Selçuk'a istenen adamla birlikte hediyeler bile göndermiştir.

Şu ana kadar verilen bilgileri tahlil edecek olursak Selçuk'un Müslüman olmasının ve Müslüman oluş tarzının anlamı büyüktür. Selçuk'un Müslüman olmasının içinde barındırdığı anlam Selçuk Müslüman olarak Oğuzlar devletiyle siyasi münasebetini kesmiş olmakla kalmıyor, bir merhale daha ileri giderek, Müslüman olmayan bütün Oğuz Türkleriyle her türlü münasebete son veriyor ve onlarla savaşmak, her Müslüman gibi onun içinde farz oluyor.

¹⁵² Rashid'al-Din Tabib, Kenneth Allin Luther, Clifford Edmund Bosworth, **The History Of The Seljuq Turks From The Jami'Al-Tawarikh** (An Ilkhanid Adaptation Of the Saljuq-Nama Of Zahir Al-Din Nishapuri), Çev: Kenneth Allin Luther, Psychology Press, Britain 2001, s.3

¹⁵³ Kitapçı, **Azerbaycan-Harezmi ve Türk Oğuz Boyları Arasında İslamiyet**, s.203

¹⁵⁴ Peacock, **The Great Selçuk Empire**, s.1

¹⁵⁵ Carter Vaughn Findley, **The Turks in World History**, Oxford University Press, Oxford 2005, s.66

¹⁵⁶ Köymen, **a.g.e.**, s.22-23

Müslüman oluş tarzının verdiği anlam ise;

1) Gördüğümüz gibi, kuvvetinin azlığına rağmen, Selçuk kendisini çok yüksek görmekte ve doğrudan valiye başvurmuştur. Hatta kendisi şahsen valinin nezdine gitmemekte, hususi bir adam göndermektedir. Bilindiği gibi, bu şekilde hareket, o zamanın hâkimiyet telakkisine göre, Selçuk'un kendisini vali ile protokol bakımından eşit saydığına delalet eder. Öte yandan, arzularını bir valiye hususi kuryelerle tebliğ etmesi, Selçuk'un daha şimdiden kendisini bir nevi hükümdar telakki ettiğini gösterir.

2) Selçuk'un kendisini nasıl gördüğünü ortaya koyan delillerden birisi de validen istediği din adamının vasfıdır. Selçuk, kendisine sıradan bir din adamının gönderilmesini istememektedir. Kendisine layık olan din adamının yani ileri gelen bir din adamının gönderilmesini istemektedir. Bunlar daha önce zikrettiğimizle beraber ilk belirtilerdir. Bundan sonraki belirtilerini de sırası geldikçe göreceğiz.

3) Buralara gelmekten maksadının Müslüman olmak bulunduğuna gelince, bu zemine ve şartlara göre söylenmiş bir sözdür. Hakikatte onun bu taraflara hadisenin zoruyla nasıl geldiğini gördük. Bu nokta, olsa olsa Selçuk'un yalnız iyi bir kumandan değil, -hal ve şartlara göre hareket etmesini bilen- aynı zamanda iyi bir siyaset ve politika adamı olduğunu ilk defa gösterir ki, bu bakımdan belirtilmeğe değer.¹⁵⁷

4) İşin asıl ilgi çeken tarafı, valinin, Selçuk'un bu talebine müspet cevap vermesidir. Valinin müspet cevap vermesini gerektiren manevi amillerin varlığını kabul ediyoruz. Zira topraklarına sığınmış olan ve kale alınmayacak kadar küçük bir kuvvetin başında bulunan bu Oğuz beyinin talebini red edebilir veya kendi derecesinde birine başvurmasını emredebilirdi.

Selçuk'un gaziler muhitine geldikten sonra bütün maiyetiyle Müslüman olmasının ifade ettiği mana ise şudur: Bütün maiyeti ile birlikte Müslüman olan Selçuk, artık eski Selçuk değildir; yeni bir insan olmuştur; yeni vazifeleri vardır. İslam camiasına katılmıştır. Üstelik içinde bulunduğu muhitin tabii icabı olarak o bir mücahiddir, bir gazidir. Daha doğru tabiriyle, gaziler reisidir. Gaziler reisi olmak

¹⁵⁷ Selçuk'un Cend bölgesine siyasi mücadeleden ötürümü, arazinin yetersiz oluşumu, yoksa gerçekten dile getirdiği gibi Müslüman olmak için mi gelmiş olduğu kesin delillerle sabitlenmiş olmadığından bu tarz bir kesin hüküm verilemeyeceği kanaatindeyim. Ayrıca işin bu kısmında işin dikkate değer tarafı neden geldiklerinden çok geliş aşamasından sonra, Türk ve İslam tarihinde meydana gelen değişimlerdir.

itibariyle en mühim vazifesi de –hangi ırktan olursa olsun- Müslüman olmayanlarla mücadele etmektir”.¹⁵⁸

Böylece Selçuk ve Maiyeti siyasi ve sosyal yönden yeni bir hüviyet kazanmış oldu. Çünkü yukarıda da anlatmaya çalıştığımız gibi İslam dinine giriş sadece dini değil, aynı zamanda Selçuk ve Türkmenlerin kaderini belirleyecek siyasi bir karar idi. “Zira hiçbir lider içinde bulunduğu çevrenin değerlerini dikkate almadan ve desteğini kazanmadan bir işe başlamaz. İslamiyet’e giriş her şeyden önce, Selçuk’a içine girdiği çevrenin maddi ve manevi desteğini sağlayacaktı. Daha da önemlisi bundan sonra vereceği mücadeleyi cihat haline dönüştürecek ve ona büyük bir itibar ve ün kazandıracaktı. Bu sayede Selçuk’un karşısına iyi bir fırsat çıkmış ve gazilik hayatı da başlamış bulunuyordu”.¹⁵⁹

Cend bölgesi daha öncede belirttiğimiz gibi, halkı Müslüman olmasına rağmen Oğuzlara bağlı olduğundan tabiiyet kanununa göre vergi vermekle mükellefti. Bundan ötürü Oğuzlar Cend’e verginin tahsil edilmesi için tahsildarlar göndermiştir. Bu hadiseyi duyan Selçuk Müslümanların müşriklere vergi (haraç) vermesine razı olmayacağını ilan ederek Oğuzlar Devleti ile savaş hazırlığına başlamıştır. “Bu hareketinde başarı sağladığı takdirde, Selçuk şüphesiz hem kendisini kaçmağa mecbur eden Oğuzlar Devleti hükümdarından intikam almış olacak, hem de gazilik vasfının icabını yerine getirmiş bulunacaktır. Selçuk bu mücadelesi için, gaza arzusunda bulunan uç Türklerini de etrafında toplamaya başlamıştır. Buda onun bu mücadele için sadece kendi maiyetini yeterli görmediğini gösterir”.¹⁶⁰ “Bölge halkından maddi ve askeri destek sağlayan Selçuk, Türkmenlerden müteşekkil gönüllü süvari birlikleri oluşturarak vergi memurlarını bölgeden kovarak, soydaşlarına karşı ilk cihat hareketini başlattı. Selçuk’un bu teşebbüsü yabguyu da öfkelen-dirmişti. Neticede Cend halkının desteğini alarak ayaklanan Selçuklular ile Oğuz Yabgu Devleti arasında uzun süren mücadeleler iki taraf içinde son derece yıpratıcı oldu. Her iki taraf da birbirine karşı üstünlük sağlayamadı. Fakat Selçuk ve beyleri netice itibariyle Cend şehrini ele geçirdiler.”¹⁶¹

¹⁵⁸ Köymen, **a.g.e.**, s.22-23

¹⁵⁹ Salim Koca. **a.g.e.** s. 40

¹⁶⁰Köymen, **a.g.e.** s.24; Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, s.7; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, TTK, Ankara 1995, s.16; Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, **Câmiü’-d-Düvel (Selçuklular Tarihi)**, I, Haz. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2000-2001, s.3; Turan, **Selçuklular Tarihi Türk İslam Medeniyeti**, s.44

¹⁶¹“Selçuk Bey, Oğuz Yabgusu’nun yıllık vergiyi tahsil etmek üzere Cend’egelen memurlarını, “kâfirlere haraç vermeyeceğini” söyleyerek kovmuş ve Oğuz Yabgusu’na karşı cihada başlamıştır. Yabgu ile olan

Uğradıkları zarar ve verdikleri kayıplar göz önüne alınacak olursa, bu zafer Selçuklulara bayağı pahalıya mal olmuştu; hatta savaşların birinde Selçuk'un torunlarından en büyüğü Mikail ölmüştür".¹⁶²

Selçuk'un mücadelesi için gaza arzusunda bulunan uc Türklerini etrafında toplaması onun hem müteşebbis hem de teşkilatçı biri olarak karşımıza çıkmasını sağlamaktadır. Bu sayede Selçuk gelecekte kuracağı Ordunun çekirdeğini Uc Türkleri dolayısıyla oluşturmaya başlamıştır.

Bu hadiseler, Selçuk'un şöhretinin o zamanın büyük devletleri tarafından duyulup takdir edilecek kadar büyüyüp yayılmasına kâfi geldi.¹⁶³

Bu devletlerden Samanoğulları Devleti (874-999), Karahanlı Devletine karşı onun yardımından faydalanmak istiyordu.¹⁶⁴ Tarihçi Brend Selçuk ve Oğullarının

mücadelelerinden dolayı «Gazi» sıfatını alan Selçuk Bey'e «el-Melikü'l-Gâzî Selçuk b. Dukak» unvanı da verilmiştir. (Muzaffer Sağlık, "Türkiye Selçuklu Devletinin Kuruluşuna Dair Meseleler", s.10); İbn Havkal'ın belirttiği üzere "Cend de Oğuz sultanı (yabgusu) nın idaresi altında Müslümanlar" var idi ve onun memurları, vergi almak maksadı ile oraya geldikleri zaman, Selçuk "Müslümanlar kâfirlere haraç vermez" düşüncesi ile bu memurları kovarak yabguya karşı cihada başlamıştı". (Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, s.68)

¹⁶² Salim Koca, **Dandanakan'dan Malazgirt'e**, s. 531; "Oğlu Mikail'in ölümüne çok üzülen Selçuk Bey, yetim kalan Tuğrul ve Çağrı adlı torunlarını yanına alarak yetişmelerine büyük itina göstermiştir. Mikail'in unvanının ne olduğunu, yani daha sonra İsrail'in yaptığı gibi, Yabgu unvanını alıp almadığı da anlaşılmamaktadır. Ölüm tarihine gelince; bu tarih, oğlu Tuğrul Bey'in doğum tarihi olan 987'den önce olamayacağı gibi, İsrail'in Karahanlılar'a karşı Sâmânoğulları'na yardım ettiği tarih olan 992'den sonra da olamaz. Çünkü Mikail bu tarihte sağ olsaydı, aile bireyleri arasında herhangi bir dargınlık bulunmadığını ve İsrail'in babası Selçuk'un emriyle gittiğini kabul edersek, İsrail'in yerine Mikail'in gönderilmesi gerekirdi". (Sağlık, **a.g.t.** s.11); "Oğuznamenin, Osmanlı neşirlerinin birinde bu muharebede Selçuk'un öldüğü kaydedilir. Ancak diğer müellifler sonraki hadiselerde Selçuk Bey'den bahsederler ki, buda neşirde geçen görüşün yanlış olduğunu gösterir". (Necef, **a.g.e.** s.119n)

¹⁶³ Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, s.26; "Selçuk ve gönüllü gazilerin putperest olan Oğuzlarla yürüttüğü fetih hareketleri İslam âleminde Selçuk'un şöhretinin uzak-yakın ülkelere yayılmasını sağladı". (Aydos Şalbavev, **Oğuzların Göçleri ve Yayılmaları**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, SBE, Ankara 2005, s.135)

¹⁶⁴ "Selçuk, Cend şehrinde beyliğini kurduktan sonra Karahanlı ve Samanlı devletlerinin mücadelesinde bu bölgenin askeri ve siyasi bir gücü konumuna geldi. Samanlılar Selçuk Bey'in liderliğini hemen tanıdılar. Samanlı hükümdarı olan Nuh, Karahanlı hükümdarı Buğra Han'a karşı Selçuk Bey'den yardım istedi". (Sağlık, **a.g.t.** s.11); "Bu sırada Doğudan ilerleyen Karahanlılar ile Samaniler arasında Maverâünnehir hâkimiyeti için mücadele söz konusu idi. Bu mücadele Aral civarında sıkışan kalabalık Selçukluların değerini birden arttırdı. Samani Hanedanı Selçuklularla olan münasebetine güvenerek, Karahanlılar'a karşı yürüttüğü mücadele de onlardan (Selçuklulardan) yardım istedi. Bu durum Selçukluların artık bölgede siyasi bir kuvvet olarak tanındığı anlamına gelir". (Şalbavev, **a.g.t.** s.135); "Melikname'ye göre, Selçuk, İbrahim isimli bir Samani tarafından, Harun'a karşı yardıma çağrılmıştır ve ona oğlu Arslan'ı (İsrail) göndermiştir. İlk defa kronolojik açıdan bir dayanak noktası elde ediyoruz. Harun b. İlek, 383/992 yılında, ölümünün arifesinde, geçici olarak Buhara'yı Samanilerden alan ünlü Karahanlıdır. Başka kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, Oğuzlar, Samani ordusunda bulunmuşlardır. Ancak İbrahim adında bir Samanili yoktur. Buna karşı, Gardizi, Samanili Ebu İbrahim el-Müntecir'in, Maverâünnehir'i egemenliği altına alan Karahanlılar'a karşı, Yabgu (İsrail)nun desteğini aldığını doğrulamaktadır". (Şalbavev, **a.g.t.** s.143)

Samanilere karşı Karahanlılara hizmet ettiğini iddia etse de¹⁶⁵ aşağıda da göreceğimiz üzere bu bilginin bu şekliyle kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü son Samanlı Emiri Ebû İbrahim Muntasır Karahanlılar'a karşı devletini kurtarmak için girdiği mücadelede mağlup olunca yardım almak üzere Oğuzlara sığınmış. Selçuk da yapılan bu teklifi tereddütsüz kabul etmiştir.¹⁶⁶ Bu açıdan bakınca; o sırada bölgenin iki önemli gücü olan Karahanlılar ve Samaniler arasındaki mücadele Selçukluların işine yaramış, zor durumda olan Samaniler Selçuklu Beyliğini resmen tanımak zorunda kalmışlardır.¹⁶⁷ Selçuk da müslüman Karahanlılar ile savaşa girişmekte hiçbir tereddüt göstermemiştir. “Zira bir yandan Oğuzlar ile Karluklar arasında kadim bir husumet devam ettiği, öte yandan milli hukuka (türe’ye) göre hâkimiyette birinci mevki Oğuzlara ait bulunduğu için Karahanlılara tabi olanların içinde erimek veya savaş halinde buldukları Şaman yabgululara teslim olmak mümkün değildi. Bu yardım Samanileri çok memnun etmiş ve Buğra Han’ın devamlı istilaları dolayısıyla, onun yolu üzerinde hudutlarını koruyacak olan Selçuklulara bir yer vermek teklifinde bulunmuş. Zaten yeni bir yurt arayan Selçuklularda bunu memnuniyetle kabul etmişlerdir”.¹⁶⁸

Selçuk’un bu teklifi tereddütsüz kabul etmesinin bir diğer nedeni ise; Müslüman olan Karahanlılardan dolayı Selçuklu elindeki cihad bayrağının gölgelenmesiydi.¹⁶⁹

1.4.3. Türk Yurdundan İran Topraklarına Geçiş

Selçuk’un emri altındaki Oğuzların hem içten hem de dıştan artışı neticesinde Cend toprakları sürüleri için dar gelmeye başlamıştı. Selçuk’ta –daha önce de anlattığımız gibi- sürülerine otlak bulmak gayesiyle, bir taraftan fetih yaparak başka yönlere arazisini genişletmeye uğraşırken, diğer taraftan da komşu büyük devletlerin müsaadesiyle bazı otlaklar elde etmeye çalışıyordu. Bunda her iki tarafında menfaati olduğu için, karşılıklı rıza esasına dayanan bir anlaşma ile Samanlı Devleti Selçuklu Oğuzlarına Buhara yakınlarında ki Nur kasabasında (Nur Buhara)¹⁷⁰ sürülerini otlatma

¹⁶⁵ Brend, **a.g.e.** s.72

¹⁶⁶ Reşat Genç, **Karahanlı Devlet Teşkilatı**, TTK yay. Ankara-2002, s.12

¹⁶⁷ Cihan Piyadeoğlu, **Büyük Selçuklular Döneminde Horasan (1040/1157)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İÜ, SBE, İstanbul 2008, s.14

¹⁶⁸ Turan, **a.g.e.** s.73

¹⁶⁹ Turan, **a.g.e.** s.70

¹⁷⁰ “Selçukluların kışlakları Nur Buhara, yaylakları ise Soğd-i Semerkand idi. Nur Buhara, Buhara’ya yirmi fersah uzaklıkta bir köydür. Nur büyük bir yerdir. Orada mescid-i cami ve birçok ribat vardır. Buhara halkı her sene başka yerleri ziyarete oraya gelirler. Ehli Buhara bu işte zahmete girerler. Nur’a ziyarete giden bir kimse, Hac faziletine sahip olur. Memleketlerine geri dönünce, o mübarek yerden geldikleri için, şehri gül ve çiçekle/zafer takıyla donatırlardı. Bu Nur’ı başka vilayetlerden ayırmak için

müsaadesi verdi.¹⁷¹ Bunun üzerine Selçuk'ta buralara oğullarından Arslan ve maiyetini yerleştirerek azda olsa mera sıkıntısını gidermiş oldu.¹⁷² Lambton ise; Arslan Yabgu'nun 417/1026 da maiyetiyle birlikte Gazne topraklarına yakın Sarah, Ebiverd ve Farava'ya yerleştiğini dile getirmektedir.¹⁷³ Diğer taraftan Köymen, Arslan Yabgunun ayrı yaşamasına sebep olarak, babaları savaşta şehit düşen Tuğrul ve Çağrı Beylere dedeleri Selçuk'un fazla ihtimam göstermesini ifade etmiştir.¹⁷⁴ “Görülüyor ki eski Türk geleneğinin de olan boy ileri gelenlerinin her birinin kendisine ait kuvvetlere sahip olması geleneği hala devam etmektedir”.¹⁷⁵ Netice itibariyle sebep ne olursa yâda mekân neresi olursa olsun tarihin kavşak noktası hadiselerinde olan Türk Yurdundan, İran topraklarına geçilmeye başlanmıştır.

Bu müsaadeye karşılık anlaşma şartlarının birine göre Selçuklu Oğuzları da, Samanoğullarının sınırlarını, bu sınırların ötesinden gelecek diğer Türk istilalarına karşı müdafaa vazifesini üzerlerine alacaklardı. Selçuklular, Samaniler ile yaptıkları bu ittifakları sayesinde bir taraftan kendilerine yeni yerleşim bölgeleri bulurken diğer taraftan da Maverâünnehir bölgesine geçme şansını yakaladılar.¹⁷⁶

Görülüyor ki Selçuk ilk defa devletlerarası siyasi hayata karışacak kadar kuvvetleniyor ve bunun neticesi olarak da devletlerarası münasebetlerde kendisine rol oynaması teklif ediliyor.¹⁷⁷ Onun bu teklifi tereddütsüz kabul etmesi, kuvvetinin ve kendine güvenin derecesi hakkında bize de bir fikir verebilir. Bu, aynı zamanda şöhretinin de sebepsiz yere yayılmadığını gösterir.

Nur-i buhara derler. Tabiinden birçok kimse orada huzur buldular.” (Minhacı Sirac el-Cüzcani, **Tabakat-ı Nasiri**, “Selçuklular”, çev: Erkan Göksu, Taşhan yay., Tokat 2011, s.10.n.); (Göksu, “**Tarihi Güzideye Göre Selçuklu Devletinin Kuruluşu ve Tuğrul Bey Dönemi**”, s.4.n.); “Al-i Selçuk, sayısız mal ve mülkleri olan, sayı ve teçhizatı tam, ordu ve askeri (hayl u haşem) muntazam, çok kalabalık ve büyük bir soy/kabile idi. Otlakların (çerâhor) darlığı nedeniyle Türkistan'dan Maverâünnehr'e geldiler. Kış yerleri/kışlakları (zemistangah) Nur Buhara, yaz yerleri/yaylakları (tabistangah) ise soğd-i Semerkand idi”. (Reşidü'd-Din Fazlullah, **Cami'ü't- Tevarih**, “Selçuklu Devleti”, (Çev: Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş), Selenge Yay., İstanbul 2010, s.71); Lambton, **Continuity and Change**, s.5)

¹⁷¹Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**. s. 34-35; Selçuk ve Maiyeti “Otlak (çerâgâh) darlığı/sıkıntısı sebebiyle 375 (985-986) senesinde Türkistan'danMâverâünnehr'e geldiler ve NûrBuhârâ ve Soğd-i Semerkand'a yerleştiler. (Göksu, **a.g.m.** s.4)

¹⁷²Şalbavev, **a.g.t.** s. 135

¹⁷³ Lambton, **a.g.e.** s. 5

¹⁷⁴ Köymen, **Tuğrul Bey ve Zamanı**, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1976, s.1-2

¹⁷⁵ Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, s.8

¹⁷⁶ Piyadeoğlu, **a.g.e.**, s.14

¹⁷⁷“Bundan böyle Selçuk çevresindeki devletler tarafından gücüne ihtiyaç duyulan bir kişi konumuna yükselmiştir. O da gelen bu talepleri, oğulları komutasında kuvvetler sevk ederek karşılamıştır”. (Sağlık, **a.g.t.** s.10)

Bu hadise Selçuk ve ailesi açısından bir dönüm noktasıdır. Hatta İslam ve Türk dünyası açısından da aynı öneme haizdir. Çünkü bundan sonra Selçuk mahalli bir uc beyi olmaktan çıkmış ve bu zamana kadar İslam ülkeleri dışına olan yönünü, İslam ülkelerine dönen kuvvetli bir şahsiyet olmuştur.¹⁷⁸

“Bu hadise dolayısıyla Selçuk ve Maiyetinin Cend’de ki hayatlarını tahlil edecek olursak; Selçuk şimdiye kadar ne tam manasıyla İslam ülkelerine girmiş bulunuyordu, ne de tamamıyla Oğuzlar devleti hâkimiyeti altında idi. O hukuki bakımdan henüz (hala) Oğuzlar devleti ile-hiç olmazsa başlangıçta- fiili bağıni kesmiş sayılmazdı. Zira hiç olmazsa nazari olarak onun hâkimiyeti altında bulunan topraklar üzerinde gelip yerleşmişti. Bu itibarla Müslüman olmasına ve Oğuzlar Devletinin buralardaki hâkimiyetine son vermesine rağmen tamamıyla İslam dünyasının içine girmiş sayılmazdı. Şu halde Selçuk’un bu hadisenin oluşuna kadar geçen hayatı onun için geçiş devresi olarak kabul edilebilir. Bundan sonra da bir müddet daha Cend havalisinde yaşamasına rağmen samaniler devleti tarafından yapılan bu daveti müteakip, Selçuk’un artık tamamıyla İslam dünyasına geçmiş sayılabileceği meydandadır. O halde bir kaynağımızın dediği gibi onun ancak şimdi Turan’dan İran’a geçtiği veya geçmeğe başladığı söylenebilir. İşte Selçuk’un davet üzerine o zamanın devletler ve milletlerarası hadiselerine karışmasının bir manası da budur.

Görülüyor ki, bizzat Selçuk’un başında bulunduğu Selçuklu ailesinin Cend’de şimdiye kadar geçen hayatı ile bundan sonra aynı Selçuk’un ölümüne kadar geçen hayatı birbirinden tamamıyla denebilecek kadar farklıdır. Bu itibarla biz Ailenin bu zamana kadar geçen hayatını Müslüman olmayan Türk dünyasından İslam dünyasına bir geçiş devresi olarak kabul ediyoruz”.¹⁷⁹

¹⁷⁸Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**. s.27-28

¹⁷⁹Köymen, **a.g.e.** s.29

BÖLÜM 2: ARSLAN YABGU'NUN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

2.1. SELÇUK'UN ÖLÜMÜ VE ARSLAN'IN SELÇUKLU AİLESİ REİSİ OLMASI

Yabgulu¹⁸⁰ Oğuzlarının Tarihi; Selçuklu Devletine adını veren Selçuk Bey'in¹⁸¹ ölümünden sonra, Selçuk'un oğullarından Arslan Bey ile başlar.¹⁸²

Selçuk Bey, 1007 veya 1009 yıllarında yaklaşık olarak 100 veya 107 yaşında Cend'te ölmüştür.¹⁸³ “Selçuk'tan sonra da Türkmenlerin başına Yabgu ünvanıyla Arslan (İsrail) geçmiştir.¹⁸⁴ Kardeşi Musa “İnanç”¹⁸⁵, Oğlu Yusuf ta “Yınal”¹⁸⁶ ünvanını

¹⁸⁰“Kaynaklarda Irak Oğuzları veya Yabgulular adıyla tesmiye edilen bu Oğuz zümresi, Arapça ve Farsça kaynaklarda Yabgudan bozma; Yavgıyya,, Yavgıyân, Yavekiye, Navekiyye gibi değişik imalarla yazılmıştır”. (Abdurrahim Tufantoz, “Bir Yaz Yağmuru Ya da Arslan Yabgu Oğuzlarının Diyarbekir’i İstilası 1044” T.C. Diyarbakır Valiliği I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu (20-22 Mayıs 2004) Bildirileri, Diyarbakır 2004, 153-159); (Turan, **Selçuklu Tarihi Türk-İslam Medeniyeti**, s.174), “Faruk Sümer ise bu Oğuz grubuna “Navekiyye” denmesinin yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre Sultan Alparslan dönemindeki Navekiyelerle birleştirerek bu adın doğrusunun “Yavguyya” olduğunu ileri sürmek tarihi gerçeklere aykırıdır”. (Faruk Sümer, **Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları II**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s.139); “Oğuzlarda ve Selçuklularda da Arslan Yabguda kullanılan Yabgu ünvanı ile Beygu ünvanı kelime benzerliği açısından kaynaklarda birbirinin yerine kullanılması sonucu tahrife uğramıştır. Beygu; Yabgu ünvanının Harf değişimine uğramış şeklidir ki bu kelime Doğan ve Ala Doğan anlamına gelir”. (Sümer, **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu da Türk Beylikleri**, TTK., Ankara 1998, s.24); Ahmet Ateş ise Özellik Turan’ın Yabgulular hakkındaki köken incelemelerini Arapça ve Farsça gramer kurallarına aykırı bulmaktadır. (Bkz: Ahmet Ateş, “Yabgulular Meselesi”, **Belleten**, XXIX/115 (1965), s. 517-525 adlı makale.)

¹⁸¹Hildinger, **a.g.e.**, s.92; Tarihçi Roshen Dalal Selçuklular’ın aşamalı olarak bir İmparatorluk kuran Merkezi Asyadaki Türkler olduğunu, Onların M.ö. 950 yıllarında Harezmdde ve 11. Yüzyılda İrandaki Horasan topraklarına yerleştiklerini zikrettikten sonra İsimlerinin (Selçuklular) Harezmd ordusunda bir asker olan Selçuk Beyden geldiğini iddia etmektedir (Roshen Dalal, **The Puffin History World**, vol:1, Penguin Books Press, İndia 2013, s.29) ki bu yanlışlığa Oğuz Yabgu devletinin Harezmlilere bağlı olduğunu düşünerek girmiştir. Oysaki gördüğümüz üzere Oğuzlar X. Yüzyılda hiçbir devlete bağlı değillerdi.

¹⁸² Derya Coşkun, “Musul'da İtaatsiz Bir Zümre” (Yabgulular), **Turkish Studies, İnternational For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, volume 8/9, P. 967-975, Ankara/Turkey Summer 2013 s.969

¹⁸³ Ravendî, **Râhat-üs-Sudûr**, s.86; Peacock, **The Great Seljuk Empire**, s.15

¹⁸⁴ Gabor Agoston and Bruce Alan Masters, **Encyclopedia Of The Ottoman Empire**, s.516; Necef, Arslan'ın Türkmenlerin başına Yabgu ünvanını alarak 1003 yılında geçtiğini zikretmektedir. Bkz: (Necef, **a.g.e.** s.126) Selçuk'un ölüm tarihinden yola çıkıp, Necef'in vermiş olduğu tarihi kabul edecek olursak Arslan'ın Selçuk hayattayken Yabgu ünvanını aldığı kabul etmemiz gerekmektedir. Her ne kadar Selçuk hayattayken de ailenin fiili reisliğini Arslan yürütmüşse de babası hayattayken babasının ünvanından daha büyük bir unvanla ailenin reisliğini sürdürmesi çok mümkün görünmemektedir.

¹⁸⁵“8. Asır Orhun kitabelerinde “Tarduş İnanç çor” ve “ İnançu apa yargan Tarkan” ve ayrıca Gök-Türkçe yazılı bir Yenisey kitabesinde “El ögesi İnançu bilge” olarak yine aynı çağdan kalma uybat kitabesinde ki “urung başı etim inançu ertim” ibarelerinde bakan manasında ve Uygurca Budist metinlerinde de aynı manalarda zikredilen ve ayrıca kuzey ferganadaki bir mezarda bulunan bir yüzük üzerinde yazılı olarak görülen ve Turfan metinlerinde de geçen bu tabir, büyük bir memuriyet ünvanı; vezir, nazır DLT’de inanılır güvenilirli ifade etmektedir. 10 asırda Uygur elçilerinin adları arasında

almışlardır. Bu sıra da 17-20 yaşlarında olan Tuğrul ve Çağrı kardeşlerde “Bey”¹⁸⁷ olarak yeni teşkilatta yerlerini almışlar”.¹⁸⁸

Daha önceden de izah ettiğimiz üzere Türkmen "hükümdarlarından" birinin kızı ile evlenmiş olduğu rivayet edilen Selçuk'un 4 oğlu vardı¹⁸⁹: Mikâil, Arslan (İsrail), Yusuf ve Musa. En büyük oğlu olan Mikâil, babası hayatta iken bir savaşta ölmüştür.¹⁹⁰

Macarlarda Arpad devri (9. Asır) şahıs adlarında Oğuz Yabgu devletinde (10. Asır) hanedan üyelerinin ünvanlarında, Selçuklu ailesinde, Harezmsahlarda ve 14. Yüzyıl lügat kitaplarında Çağatay-Kıpçak lehçelerinde aynı manalarda geçmektedir”. (Abdülkadir Donuk, **Eski Türk Devletlerinde İdari-Askeri Ünvan ve Terimler**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988, s.17)

¹⁸⁶8. Asır Budist metinlerinde ayrıca F.W.K. Müller’in “zwei pfahlschriften aus de turfanfunden” adlı eserde ve Turfan metinlerinde doğruca İnal olarak bir ünvan terimi niteliğinde zikredilen İnal tabiri, DLT ye göre “anası hatun babası halktan olan olan gençler için kullanılan bir hitap olarak tarif edilmektedir. KB’de ise; Beyzade, İnanılır insan manaları altında tanıtılmıştır”. (Donuk, **a.g.e.** s.16)

¹⁸⁷ Türk Lehçelerinde değişik şekillerde söylenen bey kelimesi (Köktürk=beg; Uygur=bag; Hazar=beh, peh; Kazak-Kırgız=bi-pi; Özbek=bi veya bei; Türkmen=big ve beg; Osm=bey) umumi olarak şu manalarda kullanılıyordu. a-)Bey (ünvan), koca, evli, erkek; b-) efendi; c-) Şehzade. Eski Türk devlet teşkilatında Beğ, boy (kabile)’ların başında bulunan reislerin aldıkları bir ünvanıdır. Boydaki iç dayanışmayı muhafaza etmek hak ve adaleti düzenlemek ve gerektiğinde boyun menfaatini silahla korumak ile vazifeli bulunan beyler cesareti, doğruluğu, askeri kabiliyet ve mali kudretlerine dayanılarak bu mevkiye getirilirlerdi. (Donuk, **a.g.e.** s.5)

¹⁸⁸Şalbayev, **a.g.t.** s.138; Peacock, **The Great Seljuk Emperor**, s.16; “Selçuk o diyarda (Cend de) çok yıllar durdu, yüz yıl ömür sürdü. Tesadüf bir gece rüyasında ateşe işediğini ve bu âteşin kıvılcımının batıya ve doğuya yayılıp gittiğini gördü. Sonra Selçuk bir rüya tabircisi getirip, rüyasını anlattı. O rüya tabircisi yorumlayıp, «Senin evlâdın padişahlar olacaklar, doğuya ve batıya hüküm kılacaklar» dedi. Bundan sonra Selçuk Cend’de vefat etti ve dünyasını değiştirip, ahrete gitti. (Ahmed Bin Mahmud, **a.g.e.**, s.10); Emir Selçuk yüz sene yaşadı. Bir gece rüyasında ateşe işediğini ve bu ateşin kıvılcımlarının arzun doğu ve batı taraflarına doğru sıçradığını gördü. Bunun üzerine bir muabbire müracaat etti. Muabbir "Senin neslinden arzun en uzak köşelerine temellük edecek melikler doğacak,, dedi. Emir Selçuk Cend de öldü ve geriye Emir Mikâil, Emir Musa ve - İsrail diye çağırılan - Emir Yabgu Arslan’ı bıraktı”. (Hüseyini, **a.g.e.** s.1); “Hüseyini burada Emir Mikail’in Selçuk’tan sonra öldüğünü söylese de bu doğru bir bilgi olmasa gerek çünkü, eğer Mikail yaşasaydı ailenin en büyük erkek çocuğu olarak Samanoğullarına yapılan yardımda Türkmenlerin başında onun olması icap ederdi. Ayrıca Selçuk’un ölümünden sonra Arslan’ın Yabgu ünvanıyla ailenin başına geçmesi Mikail’in, Selçuk’tan sonra ölmüş olabileceği ihtimalini çürütmektedir.; “Selçuk, 1007 veya 1009 yıllarında, 100 yaşını aşmış olarak Cend’te öldü ve burada defnedildi. Yerini, "yabgu" ünvanıyla oğlu Arslan aldı. Diğer oğulları ve torunları da "inanç", "yınal" ve "bey" ünvanıyla kendilerine bağlı birer birliğe komuta ediyorlardı. Bu sırada, 17 ve 20 yaşlarında olan Tuğrul ve Çağrı kardeşler de, "bey" olarak, yeni teşkilâtta yerlerini aldılar. Dolayısıyla onların da arkasında kendilerine bağlı birer birlik bulunuyordu. Görüldüğü gibi, Selçuk’un hayatta bulunduğu sürece birliğini koruyan Türkmen kuvvetleri, onun ölümünden hemen sonra birliğini ve bütünlüğünü bir ölçüde kaybetmiş, aile fertleri arasında bölünmüştür. Gerçi, ailenin birliğini ve bütünlüğünü Arslan Yabgu temsil ediyordu. Bir tehlike anında da bütün beyler, birlikleriyle Arslan Yabgu'nun arkasında toplanıyorlardı. Fakat yine de her bey, kendisine bağlı birlikler ile bağımsız hareket edebilmekteydi. Bağımsız hareket eden beyler arasında, Tuğrul ve Çağrı kardeşler en önde gelmekteydi”. (Koca, **a.g.e.** s.40); “Uzun ömürlü olduğu kaynaklarda belirtilen Selçuk, böylece dünya tarihinde sürekli tesirler uyandıracak olan Selçuklu imparatorluk ve devletlerinin temelini atıp, onu teşkilâtlandırdıktan ve savaşları ile sağlamlaştırdıktan sonra, büyük Türk - İslâm devletinin belirdiği yer ve ayrıca bir sınır şehri olarak siyasî ve tarihî ehemmiyeti daima takdir edilen Cend’de 1009’a doğru, 100 yaşlarında öldü”. (Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.8)

¹⁸⁹ “Selçuk’un dört oğlu vardı: İsrail, Mikail, Musa Beygu ve Yunus”. (Erkan Göksu, “Tarihi Güzideye Göre Selçuklu Devletinin Kuruluşu ve Tuğrul Bey Dönemi”, **History Studies**, (International Journal of History), volume 3/1, 2011, s.292)

¹⁹⁰ Kafesoğlu, **a.g.e.** s.8; “Selçuk’un en büyük oğlu Mikail, bir kaynağımızın bildirdiğine göre, Müslüman Türk ülkelerinden birinde yaptığı savaşta bizzat hücumla geçmiş ve şehit düşmüştür. Demek ki O, gaza

Mikail'in ölümünden sonra ailenin fiili reisliğini İsrail (Arslan) sürdürmüştür. Bu makamın bizzat ihtiyarlamış Selçuk tarafından O'na verildiği anlaşılmaktadır. Bunun en açık delili Selçuklu kuvvetlerinin başında Samanlıların yardımına onun gitmiş olmasıdır.¹⁹¹ Bunun yanı sıra onun babasının taşıdığı subaşı unvanından birkaç derece daha üstün unvan taşımaya başlaması da -özellikle Selçuk'un ölümünden sonra- ailenin fiili reisliğini üstlendiğine delil olarak gösterilebilir.

Togan'a göre; "Selçuk evladından Arslan, İslam mehzarlarından bazılarında (mesela İbnü'l-Esir) "Arslan" suretinde yazıldığı halde, Gerdizî de "İsrâ'îl" suretinde yazılmıştır. Bu hususta Barthold, "Arslan" ismi bu zatın Türkçe ismi, "İsrâ'îl" ismi de İslami ismi olduğu fikrini ileri sürmüştür ve bundan hiç şüphe yoktur. Örneğin; Kırgızlar da her vakit görüldüğü gibi hala da Türkçe isimleri, Arapça bilen mollalar kitaba yazarken mutlaka o isme ahenk cihetiyle tevafuk eden bir Arapça isme tahvil ederek yazarlar. Bu hat bütün muamelat kâğıtlarında öyledir. Eski zamanlarda da öyle idi. İşte bu suretle "Arslan" kelimesine "İsrail" demişler".¹⁹²

2.2. ARSLAN YABGU LİDERLİĞİNDE SELÇUKLU TÜRKMENLERİ

2.2.1. Samanoğulları ve Karahanlılarla İlişkiler

Selçuk'un ölümünden sonra Cend şehri, hasımları olan Oğuz Yabgu devletinin yeni hükümdarı Ali Hanın oğlu Şah Melik'in eline geçmiştir.¹⁹³ Bunun üzerine Selçuklu Türkmenleri bütünüyle Cend bölgesini boşaltarak Maverâünnehir'e, Arslan Yabgunun idaresi altında ki Buhara civarına geldiler.¹⁹⁴ Zaten Selçuk hayatta iken de birazdan da

yolunda ölmüştür. Bundan anlaşıldığına göre, savaş Cend hudutları dışında olmuştur". (Köymen, **a.g.e.** s.31); "Selçuk'un büyük oğlu emir Mikail'in hayatını kaybettiği bu savaşın kâfir Oğuzlar üzerine yapılan seferlerden biri olduğundan da bahsetmiştik". Ayrıntılı bilgi için bkz: (Salim Koca, **a.g.e.**, s. 531)

¹⁹¹ Köymen, **a.g.e.** s.33

¹⁹² Z. V. Togan, **a.g.e.** s.528n

¹⁹³ "Baran Han oğlu Ali Han ile torunu olan ve Cend valiliğine tayin edilen Şah Melik hâkimiyeti eline alır. Selçuk'un İslamiyet uğrunda Şamani Yabgulara karşı cihadı da Yazır ve Kınık boyları arasında cereyan etmiş ve gittikçe şiddetlenmiştir. Hatta iki Oğuz boyu İslam birliğine dâhil olduğu zamanda bile bu kabilevi husumet nihayet bulmamış, bilakis artmıştır. Fil hakika büyük Türk muhacereti karşısında ve bilhassa Kıpçakların baskısı ile Oğuz devleti çöker ve Kınık ile Yazır boyları Maverâünnehir de kendilerine yurt bulmaya uğraşırken aralarında yine çarpışmalar devam eder. Fil hakika büyük muhaceretin baskısı ile XI. Asrın birinci yarılarında Yengi-Kent devleti çökmekte ve mevcut Oğuzlar da büyük muhacerete katılmaktadırlar. Bu sıralarda Ali Han çok ihtiyarlamış ve emrinde otuz-kırk bin süvari bulunan Şah melik yüzünü cenuba çevirmiş; Maverâünnehir ve Harizm de fetihlere girişmiş fakat yine Selçukluları kendisine engel ve hedef saymıştır. Nitekim devrin tarihçisi Beyhaki "Şah Melik Selçukluların büyük düşmanıdır ve onlara yer bırakmamıştır." Başka bir münasebetle de "Selçuklular ve Yınallar ile Şah Melik arasında kadim bir taassup, derin bir kin ve kan" bulunduğunu yazarken bu düşmanlık ve mücadelelerin eskiliğine ve şiddetine de işaret eder". (Turan, **a.g.e.** s. 77-78)

¹⁹⁴ Şalbavev, **a.g.t.** s.138

anlatacağımız üzere devletlerarası siyasi münasebetlere karışarak rol oynayan Selçuklu şefi Arslan Yabgudur. Babası Selçuk iki torunu Tuğrul ve Çağrı beylerle Cend'tedir.¹⁹⁵

Maveraünnehir de Oğuzlar bu dönemde iki gruptan teşekkül ediyorlardı. Bunlardan birine Arslan Yabgu diğerine ise Musa, Çağrı Bey ve Tuğrul Bey önderlik ediyorlardı. Bunlardan birincisine Yabgulular ikincisine ise Selçuklular deniliyordu.¹⁹⁶

Samanoğulları ile ilişkiler ilk olarak hatırlanacağı gibi Selçuk'un maiyetiyle birlikte Cend bölgesine gelmesiyle başlamıştı. Daha sonra Selçuk'un kâfir Oğuzlara karşı zafer elde etmesiyle ünü artmış ve devletlerarası siyasette rol oynayabilecek seviyeye gelmişti. Selçuk ve Selçuk'a bağlı Türkmenlerin parlamaya başlamasına paralel olarak Karahanlılar da Maveraünnehir de yayılmaya başlayarak Samanoğulları topraklarını tehdit etmeye başlamıştı.

Buğra Han Harun'un, Samanoğullarına ait memleketlerin bazı kısımlarını istila etmesi¹⁹⁷ üzerine Samanoğulları Devleti hükümdarı (Nuh), Selçuk'a elçi göndermiş ve ondan yardım istemiştir. Bunun üzerine Selçuk'ta oğlu Arslan'ın kumandasında adamlarından bir grubu onun yardımına göndermiştir. Bu suretle Samanoğulları hükümdarı, istilacı Buğra Han Harun'a karşı kuvvetlenmiş ve onun kendisinden koparmış olduğu yerleri geri almıştır. Samanoğulları Devleti hükümdarınının, Selçuklu Türkmenlerini kendi tarafına çektiğini öğrenen Buğra Han Harun, hastalığının da eklenmesiyle Buhara'yı terke mecbur olmuştur.¹⁹⁸ Buğra Han ordusu ile Buhara'yı terk

¹⁹⁵ Köymen, a.g.e. s.62

¹⁹⁶ Şalbayev, a.g.t. s.139

¹⁹⁷“Satuk Buğra Han'ın torunu, Harun Buğra Han müslüman Oğuzlar ile meskûn Sayram (İspicap veya çim-kent), Farab (otrar), Süt-Kent şehirlerini ilhak ederek Sir nehri havzasına ve Oğuz iline girmiş, şehirli ve müslüman olan Savran'a ve daha sonra da Cend'e yaklaşmış görünüyordu. Zayıf Samani devleti bu bölgeleri muhafaza edecek kudrette olmadığı için bu fetihler gürültüsüzce devam etmiştir. Harun Buğra Han yayılmaya devam ederek 975 (h.365) yılında garba doğru ilerleyerek bu ilim, sanayi ve medeniyet seviyesi yüksek Maveraünnehir bölgesini feth etme imkanı bulmuş idi. Nihayet Han 987 (377) yılında Semerkand yakınlarına kadar gelip Samani payitahtı Buharayı tehdit ediyordu. Neticede de 992 yılında Harun Buğra Han şehre girdi. Han'ın geçiş yolunda Oğuzlar bulunuyordu. Kendisini (ve ordusunu) birkaç konak (menzil) takip eden oğuzlar baskın yapıp askerleri öldürüyor, ordugâhlarını ve ağırlıklarını yağma ediyorlardı”. (Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, s.70-72) ;”Buğra Han Buhârâ tarafına hareket etti, istilâ amacıyla Sâmanî topraklarına yürüdü ve ülkeyi yavaş yavaş istilâyâ başladı. Emîr Nûh ona karşı büyük bir ordu gönderdi, başkumandanlığa da büyük kumandanlardan biri olan Enc'i getirdi. Buğra Han bu ordu ile karşılaştı ve mağlûp etti. Enc'i ve diğer kumandanlardan bir grubu esir aldı. Buğra Han bu orduyu mağlup edince Sâmanî topraklarını ele geçirme ümidi kuvvetlendi, Nûh ve adamlarının ise cesareti kırıldı”. (İbn'ül-Esir, **el-Kamil fi't-Tarih**, çev: Abdülkerim Özeydin, Bahar yay. s. 84-86)

¹⁹⁸“Emir Nûh onun Buhârâ'dan ayrıldığını duyunca yanındaki adamlarıyla Buhârâ'ya gitti ve şehre girdi, böylece başkentine ve atalarının yurduna dönmüş oldu. Buhârâ halkı Emîr Nuh'un geri dönmesine çok sevindiler ve birbirlerine müjdelediler”. (İbn'ül-Esir, **el-Kamil fi't-Tarih**, s.86)

ederken de Türkmenlerin hücumuna uğramıştır. Bu hücumda Buğra Han'ın ordusu mağlup edilmiştir.¹⁹⁹

Burada karıştırılmaması gereken bir husus Selçuklu Türkmenlerinin, Samanoğulları Devletine yardımı sadece bu istila hadisesine mahsus geçici bir antlaşma niteliğindedir. Yoksa daimi olarak Samanoğulları Devletinin hizmetine girmiş değillerdir.

Samanoğulları Devleti bu istila hareketi sonucunda Selçuklu Türkmenlerinin de yardımıyla Maverâünnehir'in bir parçası üzerinde hâkimiyetini yeniden kurmuştur. Fakat uğradığı iç güçlükler²⁰⁰ neticesinde bu kez de Gazneli Hükümdarı Sebük Tekine

¹⁹⁹ Köymen, **a.g.e.** s.44; “Buğra Han Buhara'ya inip, orada oturmaya başlayınca buranın havası sağlığına iyi gelmedi ve ciddi bir hastalığa yakalandı, bu yüzden Buhârâ'dan ayrılıp Türk topraklarına gitti. O'nun Buhârâ'dan ayrılması üzerine şehir halkı orada kalan askerlerine karşı ayaklandılar. Onları öldürüp mallarını yağmaladılar. Oğuz Türkleri de bu katliam ve yağmaya katıldılar”. (İbn'ül-Esir, **el-Kamil fi't-Tarih**, s.86) İbn'ül-Esir burada farklı olarak Buğra Han'ın Buharayı terk etmesinden sonra Oğuzlar ve Nuh'un saldırıya geçtiğini söylüyorsa da esas önemli nokta Buharanın tekrar geri alınmasında Oğuz Türkmenlerinin oynamış olduğu roldür.

²⁰⁰“Samani ülkesinde siyasi nüfuzları büyük, kadim mahalli hanedanlar ve dihan adını alan büyük arazi sahipleri hem devletin idaresinde büyük bir rol oynuyor, hem de devlet zayıfladıkça hâkimiyetini kuvvetlendiriyor, hatta devlet içinde devlet gibi hüküm sürüyor ve bunlar arasında en büyükleri bizzat hakimiyet kazanmaya çalışıyorlardı. Vilayetlerde türeyen diğer mütegalibelerle birlikte halkı eziyorlardı. Merkezi hükümette vergileri gittikçe ağırlaştırmıştı. Bu şartlar altında Samani idaresinde bulunan feodal emirler ile idarenin ihtirasları altında ezilen kitleler Samani Hanedanından ve devletinden bıkmış idi. Fil hakika bu sebeplerdir ki, devlet idaresinde yüksek mevki bulunan büyük feodal emirler gizlice Harun Buğra han ile anlaşılıyor, onu yeni fetihlere teşvik ediyorlardı. Bu sayede kendi hâkimiyetlerini kurabileceklerine inanıyorlardı. Bunlar arasında Ebu Ali Simcari Horasan eyaletini, Emir Faik de Belh ve Afganistan beldelerini kendi hâkimiyetlerine geçirebileceklerine inanıyorlardı”. (Turan, **a.g.e.** s.70); “Ebu'l-Hasan bin Simcur vefat edip yerine oğlu Ebû Ali Horasana hakim olunca Emir er-Radi Nuh b. Mansura mektup yazıp babasını idaresinde ki yerlerin kendisine verilmesini istemişti. Bu teklif kabul edildi ve kendisine hil'atler gönderildi. Ebû Ali Horasanın kendisine ait olduğundan hiç şüphe etmiyordu. Elçi Herat yoluna varınca o tarafa yöneldi. Herât'ta o sırada Faik vardı, Hil'atleri ve vaat olunan şeyleri Herat'da Fâik'e ulaştırdı. Ebû Ali bu suretle onların kendisine tuzak kurduklarını anladı, bu da yapmak istedikleri kötülöklere bir işaretti. Faik Hil'atleri giydi ve Herât'tan, Ebû Ali'nin üzerine yürüdü. Durum kendisine haber verilince Ebû Ali seçkin adamlarından müteşekkil bir süvari birliğiyle yola çıktı hiç bir haber sızdırmadan menzilleri süratle kat etti ve Bûşenc ve Herât arasındaki bir mevkiye Fâik'e saldırdı. Onu ve adamlarını perişan etti ve buradan Merverrûz'a doğru hareket etti. Ebû Ali, Emîr Nuh'a mektup yazıp Horasan valiliğinin kendisine vermesi için yaptığı müracaatı yeniledi, Emir Nûh da bu teklifi kabul etti. Herât'ı Fâik'e bıraktı, bunun dışındaki bütün Horasan vilâyetini de ona verdi. Ebû Ali böyle muzaffer olarak Nisâbü'r'a döndü ve Horasan'a ait raileri topladı. Emir Nûh ona mektup yazarak ordunun erzakı için harcamak üzere toplanan verginin bir kısmından feragat etmesini istedi. Ebû Ali özür diledi ve bunu yapmadı. Fakat bu işi reddetmekten dolayı basma geleceklerden korktu ve Buğra Han'a mektup yazarak, onu Buhârâ'yı istilâ etmeğe ve Sâmanîlerin buradaki hâkimiyetine son vermeğe çağırdı, onu bu işe tahrik etti. Aralarında yapılan anlaşmaya göre bütün Mâverâünnehir'e Buğra Han, Horasan'a ise Ebû Ali hakim olacaktı. Bunun üzerine Buğra Han bu bölgeyi ele geçirme sevdasına kapıldı ve oraya bir sefer düzenledi. Fâik'e gelince, o durumu düzelinceye ve adamları kendisine katılncaya kadar Merverrûz'da kaldı ve daha sonra izinsiz olarak Buhârâ tarafına gitti. Bunun üzerine Emîr Nûh ondan şüphelendi ve üzerine ordu gönderip hareketine mani olunmasını istedi. Bu ordu Fâik'e yetişince aralarında savaş çıktı, sonunda Faik ve adamları mağlûp oldu ve geri dönüp Tirmiz'e doğru gittiler. Emir Nûh Cürcân hakimi Ebû'l-Hars Ahmed b. Muhammed el-Ferigûni'ye mektup yazdı ve Fâik'in üzerine hücum etmesini emretti. Ebû'l-Hars da asker toplayıp Fâik'in üzerine yürüdü, fakat Faik onlara ağır bir darbe indirdi, mağlûp edip mallarını ganimet aldı. Ayrıca Buğra Han'a da mektup yazıp onu Sâmanî topraklarını ele geçirmeye teşvik etti”. (İbn'ül-Esir, **el-Kamil fi't-Tarih**, s.84-86)

başvurmuştur. Çünkü Samanlı emirleri olan Ebu Ali Simcari ve Emir Faik Karahanlılarla iş birliği içine girerek Buğra Han Harun'u Horasana girmesi için teşvik ediyorlardı.²⁰¹ Netice itibariyle bu emirler ve Buğra Han Samani topraklarını paylaşmaya karar verdiler. Bu taksimata göre; Buhara, Semerkand ve Ceyhun'un öbür tarafı yani Maveratünnehir Buğra Han'a Ceyhun'un diğer tarafı olan Horasanda Ebu Ali'ye kalıyordu.²⁰²

O sırada fiilen bağımsız fakat Samanilere tabi olan²⁰³ Gazneli Sebük Tekin'in desteğini de alan Samanoğulları Horasan da Ebu Âliyi mağlup ettiler. Ebu Ali ile Faik Horasan'ı terke ve Büveyhoğulları'nın elinde bulunan Gurgan'a çekilmeğe mecbur oldular. Horasanda da yerini Sebük Tekin'in oğlu Mahmut aldı. Nişapur'a yerleşen Mahmut orada nizamı ve sükûnu temine çalışırken Samanoğulları hükümdarı payitahtı Buhara ya geri döndü. Tabi Gazneli Devletinin yardımı Samanoğullarına pahalıya mal olmuştur; çünkü Sebük Tekin, Ebu Âliyi Horasandan atmış ve kendisi yerleşmiştir.²⁰⁴ Sebük Tekin'in Horasana yerleşmesiyle Samanlıların Horasan üzerindeki hâkimiyeti zayıflamıştır. (389/999).²⁰⁵ Bu sıra da yeni bir Karahanlı istilası oldu. Gazneli Sebük Tekin ile Karahanlılar arasında bir anlaşma ile neticelendi. Bu anlaşmaya göre Katvan sahrası Samanoğulları Devleti ile Karahanlılar arasında hududu teşkil ediyordu. Sebük Tekin Amuderyanın güneyindeki bütün vilayetlerin sahibi olarak kalıyordu. Ayrıca Emir Faik'te Karahanlılar'a sığınmasının ve onları yeni bir istilaya teşvikinin mükâfatını gördü; Semerkand valisi tayin edildi.

“Görülüyor ki bu anlaşma, Buhara etrafında küçük bir parça bırakıldıktan sonra Samanoğulları Devleti arazisinin iki devlet arasında paylaşılması anlamına gelmektedir.

²⁰¹ Köymen, **a.g.e.** s.46

²⁰² Tülay Yürekli, **Samaniler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara 2002, s.118

²⁰³ Yürekli, **a.g.t.** s.119

²⁰⁴ Sebüktekin, Emir Nûh'un elçisinin getirdiği mektubu alınca isteğini kabul etti ve süvarileriyle yardımına koşup emir Nuh'a katıldı. İki yapıcakları işleri kararlaştırdılar. Daha sonra Sebüktekin geri döndü ve asker topladı. Ebû Ali ve Faik bu durumdan haberdar olunca bir araya geldiler. Sebüktekin yanında oğlu Mahmud olduğu halde Gazne'den Horasan'a doğru yola çıktı. Nuh da harekete geçti ve ikisi birleşip Ebû Ali ile Faik'in üzerine yürüdüler. Herât dolaylarında karşılaştılar ve savaşa tutuştular. Ebû Ali'nin ordusu mağlup oldu. Sebüktekin'in adamları, onları esir almaya ve öldürmeye başladılar. Mallarını da ganimet alıyorlardı. Bu durum üzerine Ebû Ali ve Faik Nişâbûr tarafına geri döndüler. Sebüktekin ve Nûh Herât önlerinde durup bir süre dinlendikten sonra Nişâbûr tarafına yöneldiler. Ebu Ali ve Faik de bunun öğrenince Cürcan'a gittiler. Emir Nûh sonra Nişaburu istila etti. Nişâbûr valiliğine ve Horasan orduları kumandanlığına Mahmud b. Sebüktekin'i tayin etti. (İbn'ül-Esir, **el-Kamil fi't-Tarih**, s.88-89)

²⁰⁵ Brend, **a.g.e.** s.71

Samanoğulları hükümdarı Nuh'un ölümü (997) ile yerine geçen oğlu Mansur²⁰⁶ daha saltanatının başlangıcında, bir ara payitahtı Buhara'yı terke mecbur oldu. Bundan sonra da hemen hemen bütün rolü kumandanları boş yere birbirleriyle barıştırmaya çalışmaktan ibaret kaldı. Karahanlıların yardımıyla Mansur'un Buhara'yı terk etmesinde başlıca rol oynayanda Emir Faikti.

Sebuk Tekin'in yerine oğlu Mahmut'un Gazne tahtına oturmasıyla Horasan tekrar Samanoğulları eline geçtiyse de bu çok uzun süreli olmadı. Horasan'a yapılan sefer esnasında da Emir Faik gözlerine mil çekilerek öldürüldü. Faik'in ve Harun Buğra Han'ın ölümüyle de tahta geçen Karahanlı hükümdarı İlek²⁰⁷ Nasr²⁰⁸ Samanoğulları devletine son vermeye karar verdi.

Mansur'un, istilacı Karahanlılara karşı halkı dayanmaya teşvik etmesine rağmen, halk hareketsiz kaldı ve Buhara ikinci defa olarak Karahanlılar tarafından herhangi bir karşı koyma görmeksizin işgal edildi (23 Ekim 999). Ve bütün hanedan üyeleri Türkistan'a, payitaht Özkent'e gönderildi. Bununla beraber, Samanoğulları hanedanı mensuplarının devletin yıkılmış olduğunu kabul etmedikleri görünüyor. Zira kadın kıyafetine girmek suretiyle esirlikten kurtulan Samanlı Prenslere Muntasır (Ebu İbrahim İsmail), Karahanlılar'a karşı mücadeleye yeniden başladı. Harezmi de topladığı ordu, Karahanlı valisini Samanlı payitahtı Buharadan çıkardı. Semerkand valisi de bozularak kaçtı ve Muntasır Buhara'ya döndü (1000). Bu başarılarına rağmen, esas Karahanlı ordusuna karşı koymayı imkânsız gören Muntasır, herhangi bir karşılaşmayı göze almaksızın İran'a kaçtı. Onun Gazne hükümdarı Mahmud ve Karahanlı hükümdarı Nasr ile yaptığı mücadele, bazı geçici başarılarla rağmen, mağlubiyetle neticelendi. Son kuvvetleri de Nasr tarafından imha edilince Muntasır, önce Ebiverd'e çekildi. Sonra da buradan Oğuz Türklerinin nezdine gitti. Böylece onun ikinci defa olarak Oğuzlara muhtaç olduğunu görüyoruz. (1003).²⁰⁹

²⁰⁶“Sâmânî emîri er-radî Nûh b. Mansûr bu sene receb ayında (temmuz-ağustos 997) vefat etti. Onun ölümüyle Sâmânoğulları Devleti büyük bir sarsıntı geçirdi ve durumları belirgin bir şekilde zayıfladı. Çevredeki devletler topraklarına göz dikti, nihayet devletleri bundan kısa bir süre sonra yıkıldı. Emir Nûh vefat edince devletin başına oğlu Ebû'l-Hars Mansûr b. Nûh geçti”. (İbn'ül-Esir, **el-Kamil fi't-Tarih**, s.108)

²⁰⁷“Türkçe de İlig (il-lig, il-li)=élig deyimi umumiyetle hükümdar, prens veya bir devletin yahut belirli bir bölgenin idaresinden sonumlu kişi manasında olduğu anlaşılır. Ve umumiyetle kral diye kabul edilmektedir”. (Donuk, **a.g.e.** s.20)

²⁰⁸“Onun (Buğra Han) ölümünden sonra Türklerin başına ilig Han geçti”. (İbn'ül-Esir, **el-Kamil fi't-Tarih**, s.86)

²⁰⁹“Son Samani hükümdarı Abdulmelik'in kardeşi İsmail (Ebu İbrahim) Muntasır, hacibi Arslan Yabgu kumandasında ki bir miktar süvari kuvveti ile ecdadının tahtını kurtarmaya girişmiştir. Birçok vilayet ve

Muntasır (Ebu İbrahim), Ebiverd de Oğuz Türkleri tarafına gitmiş ve Oğuzlar arasında bir müddet kalmıştır. Onların Samanilere karşı meyilleri vardı. Samanoğullarının yardımsız terk edilmiş olmalarından dolayı ar ve rikkat duyuyorlardı. Hamiyetleri Samanoğulları hanedanına bu meselede yardım yapmak üzere onları harekete geçirdi. Samanoğullarının şerefini ve bu eski hanedanın iyiliklerini (barakat) ve herkese Şamil cömertliklerinden (kerem) bildiklerini aralarında konuştular. “Türkler (Oğuz Türkleri) harp etmek üzere onunla (Samanoğulları hükümdarı Muntasırla) birlikte yola çıktılar. Başları olan Yabgu müslüman oldu²¹⁰ ve Muntasırla akrabalık kurdu. Oğuzlar ve Muntasır birlikte Kuheke kadar geldiler ve subaşı Tekin ile harp ettiler ve onu mağlup eylediler.”

“ İlek Han, Muntasırdan öç almak üzere harp etmeye çok hevesli Türk ordusuyla ilerledi ve Semerkand hududunda durdu” (Ağustos 1003, şevval 393). Oğuzlar karşılaştıkları tehlike hususunda birbirlerini ikaz ettiler. (Bu sebeple) gece baskını yapmak için müşavere de bulundular; İlek Han üzerine gece hücumu yapmak için toplandılar. Oğuzlar gece karanlığında orduyu (hayl) öyle tahrik ve teşvik ettiler ki süratten az kalsın atlarının tırnakları toprakta iz bırakmıyordu. İlek Han’ın üzerine üşüşünceye kadar bayrak ve sancaklarını taşıyan kimseleri yıldızlar bile fark edemiyorlardı. Oğuzlar İlek Han’ın ordusunun, büyük bir kısmını yağma ettiler; 18 tane büyük kumandanı yakaladılar. Maksatlarına erişen Oğuzlar, aldıkları esirlerle yurtlarına döndüler. Muntasır’ın talebine rağmen, Oğuzlar fidye almak ümidiyle esirleri kendilerine alıkoydular.

beldeleri dolaşan Ebu İbrahim bir yandan para ve mal toplayıp toplatıp küçük ordusunu kuvvetlendiriyor; öte yandan da dâhili düşmanlarına ve Karahanlılara karşı savaşıyordu. Nihayet bozguna uğrayan Muntasır eski dostu Selçukluların tekrar yardımına başvurdu. Nitekim kaynaklarda “Oğuz Türkmenlerinin Samanilere kadim hizmet ve meyilleri” olduğunu biliriz ki, an’a nevi ittifak dürüstlüğünü ifade ediyordu”. (Turan, **a.g.e.** s.74); “Son Samanlı Şehzadesi Ebu İbrahim (Muntasır) Maverâün-nehr’i Kara-Hanlılar’ın elinden geri almak için giriştiği faaliyetler esnasında bir ara Oğuz Yabgusu’nun yanına giderek onun ile bir ittifak vücuda getirmiş, dönürlük kurmuş ve neticede yabgu müslüman olmuştu”. (Faruk Sümer, **Oğuzlar-Türkmenler** (Tarihleri-BoyTekilatlatı-Destanları), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999, s.92)

²¹⁰ Müslüman olan Yabgu ile ilgili tartışmalara bakacak olursak; Barthold, müslüman olan yabgu üzerinde durmaksızın Oğuzların bu reisini Arslan Yabgu saymıştır. G. Pritsak, haklı olarak Muntasır’ın başvurduğu Oğuzların Selçuklular değil Yengi-kent oğuzları olduğunu ileri sürmüş, buna başlıca sebep olarak Samani Emiri ile birinciler arasında ki bozuşmayı zikretmiş ve 1043 yılında ikicilere ait yardımı kabul etmiştir. Buna mukabil Köymen ve Cl. Cahen bu mesele üzerinde bazı münakaşalar yapmakla beraber Yengi-Kent Yabgusu yerine yine Selçuklu Arslan Yabgunun bahis mevzu olduğu kanaatini belirtir ve İslamiyet’e giren Yabgunun ancak birincisinin olabileceğine dair Barthold’un karanlıkta bıraktığı çok mühim bir kayıt ve manası açıkta kalır. Selçukluları daimi takip eden Yengi-Kent yabgusunun Samani Emirinin yardımına muvafakat etmesi tabii ise de Selçuk Oğullarının da esir aldıkları kumandanları Karahanlılara iade edip İlig Han’a yaklaşmaları da o derece makul hatta zaruri idi”. (Turan, **a.g.e.** s.76n.)

Muntasır ise, İlek Han'ın dostluğunun tercih edilmesi ve İlek Han'a yaklaşmak amacıyla esirlerin serbest bırakılması hususunda, Oğuzların meseleyi kendi aralarında tartıştıkları haberini aldı. Bu, Muntasır'ı onlardan şüpheye sevk etti. Bu şüphe dolayısıyla gözüne uyku girmiyordu. Hafif ve ağır silahlı 300'ü atlı, 400'ü yaya 700 kişi ile Dergan geçidine geldi. Nehir donmuştu. Buzların üzerine toprak serptiler. Bu suretle geçmeleri mümkün oldu. Takipçiler Selçuklu Oğuzları ve Muntasır'ın peşine düştüler. Geçidin arz ettiği tehlike onları Muntasır'ın üzerine yürümekten alıkoydu. Muntasır, Amul'e gitti".²¹¹

Şu ana kadar verdiğimiz bilgileri kısaca tahlil edecek olursak; Çaresizlik içinde kalan Muntasır'ın Selçuklu Türkmenlerine gitmesi bir nevi sığınma sayılabilir. Arslan Yabgunun da Muntasır'ın kızıyla evlenmesi Samanoğulları ile olan münasebeti daha da pekiştirmiş dolayısıyla Türkmenlerin de prestiji artmıştır. Tüm bunların yanı sıra dikkate değer bir diğer hususta alınan esirlerdir. Çünkü burada Türkmenler esirleri Samanoğullarına teslim etmemekle onlara tabi olmadıklarını göstermişlerdir.

Muntasır'ın Amul'e gittikten sonraki faaliyetlerini Köymen şu şekilde izah etmektedir: "Muntasır Samanoğulları tahtını kurtarmak için mücadelesine devam etmiş, üçüncü defa olarak Maveraünnehir'e girmiş, fakat Buhara valisi tarafından mağlup edilmiştir. Nur'a çekilen Muntasır buradan düşmana hücumla devam etmiş, savaş bu defa onun zaferiyle neticelenmiştir. Onun bu galibiyeti Samanoğulları hanedanı lehinde milli bir hareketin doğmasına sebep olmuştur. Semerkand ayyarlarının reisi 3000 kişiyle kendisine katıldığı gibi şehrin şeyhleri de 300 köle (gulam) ile yardıma gelmişlerdir. Görülüyor ki cemiyetin en alt tabakası ile en üst tabakasını temsil edenler onun yardımına koşmuşlardır. Ancak bundan sonradır ki, bir kaynağımız Oğuz Türklerinin de kendiliklerinden katıldıklarından bahsetmektedir. Selçuklu Oğuzlarının davet edilmedikleri ve kendilerinden herhangi şekilde yardım istenmediği halde, katılmalarının ne maksada dayandığını aşağıda göreceğiz. Burada işaret etmemiz icap eden noktalar, Selçuklu Oğuzlarının katılmaya tamamıyla kendiliklerinden karar verdiklerini belirtmek, birde katılma zamanını kendilerinin tayin ettiklerine dikkati çekmektir:

²¹¹ Köymen, a.g.e. s. 48-50; Selçuklu kuvvetleri Semerkant havalisinde Karahanlılara karşı bir gece baskını yaptılar, Oğuzlar başta on sekiz kumandan olmak üzere çok esir ve ganimet aldılar ve Muntasır'ı yalnız bırakıp yurtlarına ve evlerine döndüler. Bu hadise üzerine çıkan rivayetlere göre Oğuzlar bu esirleri Nasr ilig Han'a teslim edip ona yaklaşmak istiyorlardı. Zira Karahanlıların Maveraünnehr'e de hâkim olmaları, Samanilerin de çökmekte bulunmaları ve nihayet oğuz yabgularının burada da Selçuklular için bir tehlike teşkil etmeleri sonuncuları tek çare olan anlaşmaya zorluyordu. (Turan, a.g.e. s.74)

Öyle görünüyor ki, Selçuklu Oğuzları, Samanoğulları hükümdarının yeni katılımlarla, teşebbüslerinde başarıya ulaşacaklarını anladıktan sonra, ona katılmağa karar vermişlerdir. Emrinde ki kuvvetlere güvenen Samanoğulları hükümdarı Muntasır bir hücum savaşı yapmaktan çekinmemiştir. Nitekim O, Karahanlı hükümdarını bozguna uğratabilmiştir. Selçuklu Oğuzları da ganimet elde etmek üzere Karahanlıları takibe koyulmuşlar, ellerine birçok esir ve bol miktarda ganimet geçirmişlerdir. Kaynakta ganimet elde etmek üzere Karahanlılar'ı takibe koyulanların sadece Oğuzlar olduğundan bahsedilmesi dikkate şayandır. Bu nokta Oğuzların savaşa ne maksatla katıldıklarını büyük bir belagatle göstermektedir. Öte yandan, bu ifadeden anlaşılıyor ki, kendi inisiyatifleriyle savaşa katılan Oğuzlar. Hareket serbestliklerini savaş esnasında da, savaş sonunda da korumuşlardır. Şu halde Oğuzlar'ın takip ettikleri gaye başka, Samanoğulları hükümdarının gayesi başkadır: Gelecekteki gayelerinin gerçekleşmesi için servete ihtiyaçları olan Oğuzlar, bu savaşı vasıta olarak kullanmışlardır. Mesele böyle telakki edilince, Oğuzlar karşılına çıkan imkânları kaçırmayan fırsatçı olarak görünmektedirler. Her fırsattan gayeleri lehine faydalanmağa gayret eden Oğuzların aynı zamanda belirli bir plana sahip oldukları şimdiki kadar verdiğimiz izahata bakarak daha şimdiden söylenebilir.

Muntasır'ın elde ettiği bu zafer uzun ömürlü olmadı. Karahanlı hükümdarı (İlek Nasr), topladığı taze kuvvetlerle geri geldi. Aldıkları ganimetlerle tatmin olunan Oğuzlar da harbe iştirak etmediler. Kaynakta, onların bu hareketi Karahanlı hükümdarı için bir talihsizlik telakki edilmektedir. Bundan anlaşılıyor ki daha önceki bahsettiğimiz zaferde başlıca rolü Oğuz Türkleri oynamıştı.

Nitekim Oğuz Türklerinin harbe katılmaktan kaçınarak aldıkları ganimetlerle obalarına dönmelerinin, Samanoğulları hükümdarı ordusunda ümitsizlik meydana getirdiği anlaşılıyor. Zira onun kumandanlarından biri 5000 kişilik kuvvetle düşman tarafına geçmiştir. Anlaşılıyor ki, bu durum karşısında ciddi bir savaş vermeye bile cesaret edemeyen Samanoğulları hükümdarı, harp meydanından kaçmaktan başka çare bulamamıştır.

Verdiğimiz bu izahat, Oğuzlar'ın müsbet ve menfi rollerini, yani katıldıkları zaman harbin zaferle, katılmadıkları zaman ise, harbin mağlubiyetle neticelenmesindeki rollerini kâfi derecede açıklıkla göstermiştir sanırız.

İşte Oğuz Türkleri'nin Samanoğulları Devleti ile münasebetleri hakkında verdiğimiz bilgi, bu hanedanın sona ermesiyle burada bitmektedir".²¹²

2.2.2. Karahanlılar ve Gazneliler İle Münasebetler

Samaniler Kuzeyde Sir-Derya Havzasındaki Karahanlılar ve başkenti günümüz Afganistan'ındaki Gazne olan Horasanda ki Gazneliler tarafından yıkılmıştır.²¹³ Selçuklu Oğuzlarının yardımda buldukları Samanoğulları Devleti'nin ortadan kalkmasıyla, son Samanoğulları Devleti hükümdarlarının korumağa ve kurmağa çalıştıkları kuvvetler dengesi sistemi çökmüş, Horasan ve Maveräünnehr'de bir kuvvet boşluğu meydana gelmiş ve bu ülkeler dışı siyasi kuvvetler, bilhassa Karahanlılar ve Gazneliler Devletleri, gördüğümüz ve göreceğimiz gibi, yıkılan devletin mirasına konmuşlardır.²¹⁴ Taneriye göre; Özellikle Gazneliler, Samanlı bürokrasisinin birçok elemanını da miras olarak almışlardır. Bunların bir kısmı Mahmut Saltanata geçince horasan divanında ki mevkilerini muhafaza etmişler geri kalanlarda Karahanlılar Maveräünnehr'i işgal ettiklerinde Gazneye gitmişlerdir. Bu tecrübeli elemanlar Gazneli Bürokrasisine memnuniyetle kabul edildiler. Zira Mahmud'un idaresinde genişleyen imparatorluğun halledilecek pek çok idari problemi vardı. Eski Samani idarecileri, Samani bürokrasisinin Gaznelilere intikalini kolaylıkla temin etmiştir.²¹⁵

"Gerek iç şartlar, gerek beynelmilel münasebetler bakımından yeni olan bu devir, Selçuklu Türklerinin de mukadderatında yeni bir dönüm noktası ve yeni bir merhale teşkil etmektedir.

Selçukluların yardım ettikleri devletin mukadderatına ortak olmadıklarını; daha doğrusu, menfaatlerinin icap ettirdiği kadar ortak olduklarını gördük. Bu sebeple, aynı Selçuklular Samanoğulları Devleti yıkıldığı zaman onun mukadderatını paylaşmadılar. Hatta denilebilir ki, Samanlılar Devleti yıkıldığı zaman Selçuklular her zamankinden daha kuvvetli ve daha birlik halinde bulunuyorlardı. Uyanıklık, planlık, zemin ve zamana uygunluk, Selçukluların mazide takip ettikleri siyasetin ana vasıflarını teşkil ediyordu. Nihai gaye ise, her fırsattan faydalanarak, maddi ve manevi bakımlardan

²¹² Köymen, **a.g.e.** s. 59-61

²¹³ Paul Brummel, **Turkmenistan**, Edition I, The Globe Pequot Press Inc, U.S.A. 2005, s.7

²¹⁴ Köymen, **a.g.e.** s.64; "Yeminüddeve (Gazneli Mahmud) Horasan'ı ele geçirince, İlig Han da Maveräünnehr'e hâkim olmuştu. Sultan Mahmud ona elçi gönderip Maveräünnehr'e hakimiyetine muvafakat etmiş ayrıca O'nun kızıyla da evlenmiş ve böylece iki hanedan arasında akrabalık ve anlaşma sağlamıştı". (İbn'ül-Esir, **a.g.e.** s. 154-155)

²¹⁵ Aydın Taneri, "Büyük Selçuklu İmparatorluğunda Vezirlik", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, V/8-9, Ankara 1967, s.81

kuvvetlenmek idi. Onların aynı siyaseti gelecekte de takip etmemeleri için hiçbir sebep yoktu; yeni hüviyete sahip olmasına rağmen, şef aynı idi; hem de hadiselerin yetiştirdiği tecrübeli bir şef²¹⁶.

Samanilerin İnkırazından sonra Türkistan'da bozulan siyasi muvazene Ali Tekin'in²¹⁷ Buhara da kurduğu devlet ile teessüs eder oldu. 1020-1021 yıllarında tekrar Buharaya gelen Ali Tekin²¹⁸ Buharayı elinde tutabilmek için güçlü bir müttefik aramış, bunun sonucunda da²¹⁹ Oğuzların başında bulunan ve daha önce Samanilerin yanında Karahanlılara karşı başarılı savaşlarla tanınmış olan Arslan Yabgu ile ittifak yoluna gitmiştir.²²⁰

Kaynaklar Ali Tekin'in hâkim bulunduğu Buhara'yı eline geçirmekte pek güçlüğü uğramadığını belirtmektedirler. Yani Ali Tigin bu bölgeyi başka bir yardımcıya ihtiyaç duymaksızın fethedebilmiştir. Ancak bundan sonra ele geçirdiği bu bölgeyi elde tutabilmenin zorluğu, onu müttefik arayışına itmiştir. Bunun sonucunda bu bölgede bulunan Selçuklu Oğuzların şefi Arslan Yabgu ile ittifak yapmıştır.

Müttefik ilişkisinin ancak iki denk kuvvet arasında olabileceği veya en azından birbirine muhtaç iki kuvvet arasında olabileceği düşünüldüğünde bu ittifakın Selçuklu tarihi açısından ehemmiyeti daha iyi anlaşılır. Çünkü ilk kez eski bir hanedana mensup bir şehzade yani Karahanlı şehzadesi Ali Tekin, Selçuklu şefine yönelik olarak hukuki bakımdan kendisine eşit bir müttefik muamelesi yapmaktadır. Bu durum Arslan Yabgunun artık sadece bir yardımcı kuvvetin lideri olmadığını ve bunun çok ötesinde toprağıyla nüfuzuyla ve mevcut egemenliği ile muktedir bir Bey olduğunun göstergesidir.

²¹⁶ Köymen, **a.g.e.** s.65

²¹⁷“Maveraünnehr'in fethinde adı geçen İlek Nasr'ın (Karahanlı Prensi) maiyetinde bulunmuş olan Ali Tekin'in (İlek Han'ın kardeşi), daha 1014 (405) yılından itibaren Buhara da hüküm sürdüğünü kesin olarak biliyoruz. Göründüğüne göre onun burada ki hâkimiyeti uzun sürmemiştir. Zira onu bir müddet sonra Karahanlı Hükümdarlarından Arslan Han'ın eline esir düşmüş görüyoruz. O, yine bir müddet sonra hapisten kaçmayı başarmış ve tekrar Buhara'ya gelmiştir (1020-1021). İşte onun bu gelişi münasebetiyle Selçukluları, bu bölgede tekrar siyaset sahnesinde müşahede ediyoruz. Bir kaynağımıza göre, kaçıp Buhara'ya gelen Ali Tekin burasını istila etmiş ve Selçuk oğlu Arslan'la müttefik olmuştur. Beraberce burasını muhaliflere karşı savunmuşlardır”. (Köymen, **a.g.e.** s.68)

²¹⁸ "Tekin'in manası eski Türk dilinde Güzel Yüzlü demektir" (Ebu'l Gazi Bahadır Han, **Şecere-i Terakime**, s.67)

²¹⁹Sağlık, **a.g.t.** s.17

²²⁰“ Ali Tekin bu devleti Arslan Yabgu ile ittifak kurarak kurmayı başarmıştır. Bu hususla ilgili Köymen “ Arslan'ın ordusu var, arazisi yok, buna karşılık Ali Tekin'in arazisi var, hemen hemen ordusu yok. Buna göre bu iki şefin birbirlerini tamamlayarak, tam bir devlet haline geldikleri söylenebilir. Öyle görünüyor ki, Ali Tekin, fethin değil, fetihden sonra Buhara da tutunmanın kendisi için güç olduğuna hükmetmiş ve Arslan Yabgu ile ittifak etmiştir”. (Köymen, **a.g.e.** s.70); Piyadeoğlu, **a.g.e.** s.15

2.3. SELÇUKLU ŞEFLERİNİN BİRBİRLERİYLE MÜNASEBETLERİ

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi devletlerarası siyasi münasebetlere karışarak rol oynayan Selçuklu şefi, Arslan (İsrail)dir. Babası Selçuk, iki torunu Tuğrul ve Çağrı Beylerle Cend'dedir.²²¹ Ancak, “Selçuk’un Cend’deki hayat ve faaliyeti hakkında hemen hemen hiç bilgimiz yoktur. Kaynaklar’ın bu sükûtu Selçuk’un ölümüne hatta ölümünden sonraya kadar devam eder”.²²² Tuğrul ve Çağrı Beyler’in dedeleri Selçuk öldükten sonra Cend’i terk edip Buhara civarına geldikleri söylene de²²³ “bu beylerin dedelerinin ölümünden ne kadar zaman geçtikten sonra Cend’i terk ettiklerini veya terk etmeğe mecbur olduklarını bilmediğimiz gibi, burayı terk ettikten sonra da nereye gittikleri hakkında açık bilgimiz yoktur. Tuğrul ve Çağrı Bey’in Cend’i terk ettikten sonra maiyetleri ile birlikte amcaları Arslan’ın nezdine gelmeleri mümkün olduğu gibi, bağımsız kalmaları da mümkündür. Tuğrul ve Çağrı Beyler ister amcalarına katılmış olsunlar, istere kendi başlarına hareket etmeyi tercih etmiş bulunsunlar, şurası muhakkak ki, onların Cend’i terk ettikten sonra yaşadıkları saha veya sahalar, ya Arslan’ın bulunduğu sahaya çok yakındır yahut bütün Selçuklu ailesi aynı bölgede yaşamaktadırlar. Yine şurası muhakkak ki, ister Arslan’ın nezdine gelerek onun reisliğini kabul etmiş olsunlar, isterse ondan ayrı kalmış bulunsunlar Tuğrul ve Çağrı beyler, Arslan’ın, Gazneliler Devleti hükümdarı Sultan Mahmut tarafından esir edilmesine kadar, amcaları Arslan’ın uzun zamandan beri fiilen elinde bulundurduğu bütün Selçuklu ailesinin reisliği sıfat ve salahiyetine itiraz etmemişler, hatta onu bu sıfat ve salahiyetle tanımışlardır ve görünüşe göre, Arslan aile reisi bulunduğu süreçte, Tuğrul ve Çağrı Beyler, gerek Selçuklu ailesi içinde, gerekse devletlerarası siyasi münasebetlerde, bazı münferit hadiseler istisna edilecek olursa, fazla rol oynamamışlardır”.²²⁴ Fakat muahhar kaynaklarda, Tuğrul ve Çağrı Beyler’in amcaları Arslan Yabgu’dan ayrı hareket ettiği zikredilmektedir. Bu kaynaklara göre; zaten Arslan Yabgu ile ortak hareket eden Maverâünnehir ve Buhara hâkimi İlek Nasr bu iki kardeş ile her zaman dostane bir münasebet içinde olmamıştır. Zira Karahanlı İlek Nasr’ın Maverâünnehr’e tamamıyla hâkim olmasına bu iki kardeş engel olmaktadır. Nihayetinde İlek Nasr Han, topladığı büyük bir kuvvetle Tuğrul ve Çağrı bey üzerine

²²¹ Sefer Solmaz, “Selçuklu Tarihini Derinden Etkileyen Bir Olay” (Selçuklu-Yabgulu Mücadelesi), **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s.548

²²² Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi.**, s.62

²²³ Köymen, **Selçuklu Devri Tarihi**, s.31

²²⁴ Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi.**, s.62

yürümüştür. Haber Selçuklulara ulaşınca Çağrı Bey'in tavsiyesi doğrultusunda hareket edilerek İlek Nasr'ın bölgesinden çıkılarak bir diğer Karahanlı Hanı Buğra Han'a iltica edilmiştir.

Tuğrul ve Çağrı Beylerin sığındıkları Karahanlı hükümdarı Buğra Han'ın da gerçek niyeti Selçuklular'a karşı olumlu değildi. Buğra Han bu iki kardeşe karşı kendini iyi niyetli göstermeye çalışıyor böylelikle fırsatını bulduğunda her ikisini birden ortadan kaldırmak istiyordu. Nitekim bu iki kardeşi yakalamak için uğraştı ise de yalnız Tuğrul Bey'i ele geçirebildi. Akabinde derhal Çağrı Bey üzerine de asker sevk etti ise de Çağrı Bey Buğra Han'ın gönderdiği yeni ve önemli askerlerini esir aldı. Netice de alınan bu esirlere karşılık Tuğrul Bey'i de esaretten kurtarıp kardeşi ile birlikte yeniden Maverünnehr'e döndüler. Ancak burada da şansları pek yaver gitmedi. Karahanlı İlek Nasr'ın ölümünden sonra Buhara hâkimi olan Ali Tekin bu iki kardeşe karşı son derece olumsuz bir tavır içindeydi.²²⁵

Kaynaklarda bu konuyla ilgili kesin kayıtlar olmamakla beraber olayların meydana geliş şekliyle yola çıkarak Selçuklu ailesinin başında bulunan Arslan Yabgu ile Tuğrul ve Çağrı Bey arasında amca ve yeğen ilişkisinin getirmesi gereken son derece dostane münasebetlerden ziyade bir soğukluğun ve gerginliğin var olduğunu anlamak mümkündür. Bu iddiayı; Arslan Yabgunun, Ali Tekin ile olan ittifakına Tuğrul ve Çağrı Beylerin alınmamış olması ve Ali Tekin'in bu iki kardeşe yönelik izlediği düşmanca siyasete amca Arslan Yabgunun ses çıkarmaması ile delillendirmek mümkündür. Nitekim bir müddet sonra Selçuklu ailesi arasında ki bu gerginlik çok ileri safhalara

²²⁵ Sağlık, **a.g.t.** s.16; "Köymen de; Tuğrul ve Çağrı Bey kardeşlerin Buğra Han ile olan münasebetlerini şu şekilde zikretmektedir: Maverünnehr'in Hakimi İlek han ile anlaşamayan Tuğrul ve Çağrı Beyler yaptıkları istişare neticesinde Buğra Han'ın ülkelerine doğru yola çıktılar. Han'a bir elçi göndererek kendilerinin o tarafa gelişlerini haber verdiler. Buğra Han Selçuk oğullarının gelişlerini işitmekten sevinç duyarak gönderilmiş elçiye padişahlara layık iltifatta bulundu. Ve O'nu memnun ederek şu mesajla geri gönderdi " Bundan böyle saltanat işi bizimle Selçuk oğulları arasında ortaklık yoluyla olacaktır." Elçi Selçuk oğullarının ordusuna dönünce Han dan işittiğini arz etti. Çağrı Bey Han'ın nezdine birlikte gitmeyi doğru bulmadı ve kardeşi Tuğrul Bey'e şunu dedi: " En iyi tedbir her hafta iki kardeşten birimizin Han'ın ordusuna giderek üç gün hizmet etmesindedir. zira eğer onun hatırında bir haksızlık varsa meydana vuramaz. ve eğer ikimizden birini yakalarsa öteki bu hadisenin çaresine bakabilir." Böylece karar vererek Buğra Han'ın payitahtına doğru yola çıktılar. Payitahta iki fersah mesafeye varınca güzel bir menzil seçtiler. Kararlaştırıldığı vecih ile her hafta biri Han'ın huzuruna gidiyordu. Öteki kardeş yurtta kalıyordu. Bir müddet zarfında Han her iki kardeşi bir araya getirmek için fırsat bekliyordu. Bu olmadığı için Han ümitsizliğe düştü. Yanında bulunmasını fırsat bilerek Tuğrul Bey'i yakaladı ve hapsetti. Gaflet içinde bulunacağı tasavvuruyla da ordusundan seçtiği bir kıtayı Çağrı Bey'in üzerine gönderdi. Hadiseden haberdar olan Çağrı Bey akraba ve taallukatını çöllere gönderip ordusuyla düşman üzerine yürüdü. vuku bulan Harpte Buğra Han'ın ordusu müthiş bir mağlubiyete uğradı ve kumandanlarından 130 kişi esir alındı. Bunun üzerine Buğra Han Tuğrul Bey'i serbest bıraktı ve gönlünü almak içinde kendisine kıymetli elbiseler, 40 köle-cariye ve 10.000 dinar verdi. Buna karşılık Tuğrul Bey'den esirlerin geri verilmesini rica etti. Esirleri serbest bırakın iki kardeş Semerkant tarafına doğru yola çıktılar". (Köymen, **a.g.e.** s.97/99)

ulaşmış bunun sonucunda da Ali Tekin; Tuğrul ve Çağrı beylere karşı harekete geçerek onları güçsüz bir duruma getirip kendisine tabi olmaya zorlamıştır. Onun bu hamlelerinden müttefiki Arslan Yabgunun bihaber olduğunu veya Ali Tekin'in bu girişimlerini kabul etmediğini düşünmek mümkün değildir. Tüm bunların sonucunda Tuğrul ve Çağrı Beyler, bir taraftan Buğra Han'ın diğer taraftan da Ali Tekin'in baskı ve saldırılarına karşı en azından kısa vadeli bir çözüm olarak ve söz konusu müşkül durumdan kurtulmak üzere kendileri için daha güvenli yeni bir yurt aramaya karar verdiler. Bu amaçla Tuğrul Bey ve Türkmenler savunması daha kolay olan çöllere çekilirken Çağrı Bey de bir zamanlar Abbasilerin hizmetinde bulunmuş olan Türk karındaşlarının gazalarda buldukları Bizans yönetimindeki Anadolu'ya keşif seferine çıkmıştır (1016-1021).²²⁶ Nitekim ileride de göreceğimiz üzere Çağrı Bey 3000 kişilik bir kuvvetle Anadolu'ya girmiş ve kısa sürede çok büyük ganimet elde ederek geri dönmüştür.²²⁷

Bu nokta da iki kardeşin düşündükleri tek husus, kendilerini muvakkat bir zaman için emniyet altına alacak tedbiri bulmaktır. Görülüyor ki, alınan tedbirin dikkati çeken ilk özelliği geçici oluşudur. Alınan kararın diğer bir özelliği de iki kardeşin iç ve dış düşmanlara karşı mücadele edemeyeceklerini kabul etmeleri ve bunun gerektirdiği tedbire başvurmalarıdır. Yani iki kardeş genel bir geri çekilme hareketine karar vermişlerdir.

Tuğrul Bey'in geri çekilmesi gelecek vaat etmeyen bir hamle olmasına karşılık, Çağrı Bey'in geri çekilişi gelecek vaat eden, ümit veren ve hem maddi hem de manevi hâsılatı bol olabilecek geçici bir geri çekiliş mahiyetindedir. Zira böylelikle, tıpkı yüzyıllar sonra Osmanlı beyliğinin batı yönünde yaptığı seferlerde olduğu gibi hem İslamin emri olan gaza ve cihat farzları yerine getirilmiş olacak hem de buldukları bölgelerdeki Müslümanlar arasında ki nüfuz, itibar ve etkinlikleri artmış olacaktır.

²²⁶ Sağlık **a.g.t.** s.18; "İlek Han ünvanıyla şöhret bulan Ali Tekin onların dönüşünü haber alınca, Türkistan'ın Sultan ve Meliklerinden yardım istedi. Büyük bir ordu toplayarak hazır hale geldi. Bunu duyan Selçuk oğullarının kalplerini korku kapladı. Bunun üzerine Çağrı Bey kardeşine: " İşin çıkar yolu senin bütün maiyetinle çöllere çekilmende ve benimde Rum gazasına gitmeme müsaade buyurmandadır." Çağrı Bey'in bu fikrine göre, bu suretle kuvvetli düşmanların Selçukluların üzerine yürümelerinin önlenmesi mümkündür. bu hususta karar verdiler ve kararlarını tatbik ettiler". (Köymen, **a.g.e.** s.99);"Tuğrul ve Çağrı beylerin Arslan Yabgu-Ali Tekin ittifakının dışında kalmalarının sebebi şudur: Mevkiini kuvvetlendirmek isteyen Ali Tekin müttefikinin yeğenleri üzerine yürüyerek onları itaate almaya çalışmıştır. Böylece Buğra Han da kaçan ve şimdi de Ali Tekin hücumuna uğrayan Tuğrul ve Çağrı Beyler çok zor bir devreye girdiler. Bu endişeli durumda iki kardeşin verdikleri karara göre, Tuğrul Bey geçilmesi güç çöllere çekilirken Çağrı Bey de 3000 kişilik bir süvari kuvveti ile uzak Anadolu da bir keşif seferine çıktı". (Turan, **Türk İslam Medeniyeti**, s.89)

²²⁷ Tüzün, **a.g.t.** s. 7

Ayrıca bu sefer neticesinde Tuğrul ve Çağrı Beyler dış düşmanlara karşı olduğu kadar Selçuklu ailesi içindeki rakiplerine, yani Arslan Yabguya karşı da hem maddi hem de manevi anlamda kuvvetlenmiş olacaklardır. En son hamlede de, kısa vadede Maverâünnehr de aleyhlerine dönmüş bulunan güç dengesini uzun vadede yeniden düzenleyerek kendi lehlerine çevirmiş olacaklardır.²²⁸

Çağrı Bey, üç bin Türk atlısıyla Maverâünnehr'den Batıya, Anadolu yönüne hareket ederek 1016 yılında Gazneliler'in yönetiminde bulunan Horasan üzerinden üstelik Gazneliler'in bu bölgedeki valisi Arslan Cazib'in kendisini izlemesine rağmen, süratle bu bölgeyi geçmiş ve Irak topraklarına girmiştir. Çağrı Bey'in harekâtını haber alan Gazneli hükümdarı Sultan Mahmut, Çağrı Bey'in geçişine engel olmaması sebebiyle Arslan Cazib'e çok kızmıştır. Çağrı Bey de bu yörede fazla durmamış, Azerbaycan üzerinden Doğu Anadolu sınırlarını aşmış Van gölü havzasına girmiştir. Bizans'ın bu bölgedeki komutanı, Çağrı Bey'in üzerine kuvvetler gönderdiyse de başarısız olmuştur.²²⁹ Bizans ordusunda ki Ermeni askerleri Türklerle karşılaşınca, Türkler'in kıyafetleri, uzun saçları, süratli hareket etmeleri, ok atmadaki becerileri onları hayrete düşürmüştür.²³⁰ Nihayetinde bazı kaleler dışında, Van gölü havzasının büyük bir bölümü Türkler' in eline geçmiştir. Çağrı Bey bu bölgeden ayrılarak Gürcülerin egemenliğinde olan Nahçıvan yönünde de seferlerde bulunmuş ve bol miktarda ganimet elde etmiştir.

Bu sefer sonucunda Çağrı Bey, yolu üzerinde aldığı takviyelerle ancak beş altı bin atlıyı bulan bir Türk kuvvetini, Bizans'ın Doğu Anadolu'da ki kuvvetlerinin durduramayacak derecede zayıf olduğunu kesin bir biçimde görmüş oldu. Bundan sonra Çağrı Bey geldiği güzergâhı takip ederek Azerbaycan-Horasan üzerinden üstelik Arslan Cazib'in bütün önleyici tedbirlerine rağmen Maverâünnehr'e geri dönmüştür. Kardeşi Tuğrul Bey de çekilmiş olduğu çöllerden çıkarak Çağrı Bey ile buluşmuştur. Çağrı Bey yapmış olduğu keşif seferi hakkında kardeşi Tuğrul Bey'e bilgi verirken “ Biz, buradaki güçlü devletlerle, yani Karahanlı ve Gazneli devletleriyle mücadele edemeyiz, ancak Horasan, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya gidip oralarda hükümran olabiliriz, zira

²²⁸Sağlık, **a.g.t.** s.18

²²⁹ Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, s.10

²³⁰ Sağlık, **a.g.t.**, s.19

oralarda bize karşı koyabilecek hiçbir kuvvete rastlamadım.” Diyerek onu batı yönüne harekete teşvik etmiştir.²³¹

Bu sefer neticesin de Urfalı Mateos da Türkleri anlatırken Hıristiyanların, Tanrının gazabına uğradığını belirtir ve şöyle der; “ öldürücü nefesli ejder, Kasıp kavuran ateşle beraber ortaya çıktı ve Ekanimi Selâseye tapınanları vurdu. Resul ve peygamber kitaplarının temelleri sarsıldı. Çünkü kanatlı yılanlar, bütün Hıristiyan memleketlerini ateşe vermek üzere geldiler. Kana susamış yırtıcı hayvanların ilk zuhuru böyle oldu.”²³²

Batı seferinden sonra Tuğrul ve Çağrı Beylerin nüfuzları ciddi bir şekilde artmıştır. Kendilerine yeni katılımlar olmuştur. Ancak bu andan itibaren amcaları Arslan Yabgu'nun bu iki kardeşe karşı görünürde nasihat ederek, ama aslında kuvvet ve nüfuzlarının artmasını istemediğinden olumsuz bir tavır içine girdiğini ve kendilerinden oluşturmuş oldukları kuvvetlerini dağıtmalarını istediğini görüyoruz. Tuğrul ve Çağrı Bey'in kendisi için tehlike teşkil edebilecek bir duruma geldiklerini fark eden Arslan Yabgu, ilk defa onlarla açıktan açığa ilgilenmesi gerektiğinin farkına varmıştır.

“Kaynağın da ifadesiyle, iki yeğenin tekrar bir araya geliş tarzlarını (suret-i cemiyet-i birader zadegân) gören Arslan'ın içinde haset ateşi alevlenmiştir. Yeğenlerine nasihat ediyor görünerek, onların bu toplanmalarının sonuna kadar devam etmeyeceğini, zira Maverâünnehr ve Türkistan'ın diğer Melik ve Sultanlarının ordumuzu dağıtmak maksadıyla taarruza geçeceklerini nihayet bu ordunun sahralara dağılacağını söylemiştir. Amcalarının tavsiyesine uyan iki kardeş, askerlerinin dağıtılması için emir vermişlerdir”²³³ ve bu itaatkâr tutumlarını Arslan'ın ölümüne kadar devam ettirmişlerdir.²³⁴

Buradan çıkarılacak sonuç şudur, bu iki kardeşin artan itibarları ve servetleri sebebiyle onlara yeni katılmalar olmuş ve bunun sonucunda komşu devletlerin dikkatlerini çekecek kadar kuvvetlenmişlerdir. Bunu ilk fark eden de amcaları Arslan olmuştur. Demek ki Arslan Yabgunun bu iki kardeş üzerinde tam anlamıyla bir gücü

²³¹ Turan, **a.g.e.**, s. 89; Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, s.104; Bar Hebraeus, **a.g.e. I**, s. 293; Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, s.10; Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, s.32-33

²³² **Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli**, Çev: Hrant D. Andreasyan, TTK Ankara 2000, s.48; Mehtap Yurdusevdi, **Selçuklular Devrinde Hükümlerlik Anlayışı ve İmgesi**, s.33n

²³³ Turan, **a.g.e.** s. 87; Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, s.33

²³⁴ Tüzün, **a.g.t.** s.8

vardır. Ve bu iki kardeşin Arslan Yabgudan gelen emre itaat etmekten başka çarelerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu olay da göstermektedir ki Arslan Yabgu ile Tuğrul ve Çağrı Bey'in ilişkisinde Arslan Yabgu üst konumda olup Tuğrul ve Çağrı Bey ise onun emrine itaat etmek durumunda kalan astları pozisyonunda bulunmaktadır.²³⁵

2.4. ARSLAN YABGU'NUN ÖLÜMÜ

“Bu dönemde Selçukoğlu Arslan öyle bir yiğitlik mertebesine ulaşmış ki; O'nun yiğitliğinden ve savaşçılığından ok ve kılıncından bütün Türkistan melikleri ve Afrasyablılar daima korku içinde idiler. Çöldeki kuş ve ceylan bile O'nun okundan kurtulamazdı. Bir av ve düşman üzerine kükreyen rüzgâr ve gürleyen bulut gibi atılırdı. Savaşa giriştiği herkes karşısında o üstün gelirdi”.²³⁶ “Kadir han ve Başkalarının Sultan Mahmud'un rikabında Seraperde-i Hass'a toplandığı sırada Selçuk oğlu, başındaki külahlı Türkmaniyi yana eğmiş vaziyette at sürmüş, bütün İran ve Turan askerleri ona çevikliğine ve süvariliğine hayran kalmışlardı”.²³⁷ Bu bağlamda Arslan Yabgu ve ona bağlı Türkmenlerin bölgede ciddi bir güç teşkil ettiklerini görmekteyiz.

Naklettiğimiz bu bilgiden anlaşılmaktadır ki; Arslan Yabgu Sultan Mahmud ve askerlerine karşı kuvvet gösterisinde bulunmak fırsatına sahip olmuştur. Netice itibariyle yakaladığı bu fırsatı iyi değerlendirmiş ve askerlerin hayranlığını kazanmıştır.²³⁸

Göksu; “Reşîdü'd-dîn'in kaydettiğine göre İlig Han (doğrusu Kadir Han olacak)²³⁹ Selçuklulardan korkmuş idi. Sultan Mahmud'un nezdine, akrabalık ve iki taraf arasında akdedilen anlaşma ve emniyetten doğan dostluğa dayanarak birini gönderdi ve şunları söyledi: “ Bu yazının memleketlerinde ve bu ülkenin yollarında

²³⁵ Sağlık, **a.g.t.** s. 20; Köymen, **a.g.e.** s. 114

²³⁶ Minhac-i Sirac el-Cûzcanî, **Tabakat-ı Nâsırî** “Selçuklular”, Çev: Erkan Göksu, Taşhan Kitap, Tokat 2011, s.2

²³⁷ Reşîdü'd-din Fazlullah, **Cami'ü't-Tevârih** “Selçuklu Devleti”, Çev: Erkan Göksu, H.Hüseyin Güneş, Selenge yay.,İstanbul 2010, s.73n

²³⁸ Köymen, **a.g.e.** s.76

²³⁹“Hadise de ilk defa geçen İlek Han kimdir? bu prens şüphesiz Saman oğulları hanedanının son mümessilini son defa mağlup ederek Buharaya yerleşen Karahanlı prensi Nasr'dır. Kendisi bastırıldığı sikkelere göre, 1016/17 senelerine kadar Buhara'da hâkim olmuştur. (Köymen, **a.g.e.** s.100) İlig Han, Maverâ'ü'nnehr Türklerinden olup Haniyye-i Efrasyab diye meşhurdur. Adı Nasr bin Ali bin Musa bin Saltuk'tur. Ve İlig Han onun lakabıdır. 383-403 (993-1013) yılları arasında hüküm sürmüştür. 396 (1005-1006)'da Onunla Sultan Mahmûd arasında bir sulh yapılmıştı. Ancak müellifin burada kasdettiği sulh, 419 (1028-1029) senesinde (Zeynü'l-Ahbâr'a göre 415/1024-1025'de) Sultan Mahmûd ile İlig Han arasında değil, adı geçen Sultanla Kadir Han arasında yapılmıştı. Kadir Han yukarıda zikredilmiş olan İlig Han'ın kardeşi, bazı kaynaklarda ise kardeşinin oğlu idi ve 423 (1032-1033) senesine kadar hüküm sürmüştü”. (Reşîdü'd-din Fazlullah, **Cami'ü't-Tevârih** “Selçuklu Devleti”, s.72n)

Türkistan'dan gelen Türklerden olan çok kuvvetli ve intizamlı bir kavim, yıllardır Nur Buhara ve Soğd-i Semerkand bölgesine yerleşmişler (dir). Bu yerlerin otlak ve meralarının tümünü ele geçirdiler. Silah, alet, malzeme ve savaş levazımatı yapıp ordu (leşker) kurdular. Onların kabilesi/orduları/atlıları büyük bir güce erişip sayıları çoğaldı. Akla korku kalbe vesvese (düşmesi) gerekir ki eğer siz bir vakit Hindistan tarafına azimet ve hareket ederseniz, zamanın başkalaşım değişmesi ve acımasız günlerin inkilâbı (neticesinde), onlardan bir bölgeyi ele geçirmeyi istemek veya bir vilayete tamah etmek gibi tedbir ve telafisi zor olan bir fitne fesat hâsıl olur. Onlardan yardım/destek almak ve ileri gelen bir rehine (neveyî) talep etmek vacip olmuştur.”²⁴⁰ demiştir.

Bunun üzerine Samanilerin mirasına konmak isteyen Gazneliler ve Karahanlılar da bölgede meydana gelmeye başlayan askeri ve siyasi üçüncü bir güce yani Ali Tekin ve müttefikine (Arslan Yabgu) karşı, Karahanlıların en büyük hükümdarı Kadir Han ile Sultan Mahmud 416 (1025) yılında, buluşarak “bütün İran ve Turan” meseleleri üzerinde anlaştılar. Horasan²⁴¹ ve Harizm Gaznelilerde kalmak, Şark ülkeleri de Karahanlılara ait bulunmak ve Ceyhun nehri sınır teşkil etmek üzere Samani devletini

²⁴⁰ Cüzcanî, **Tabakat-ı Nâsiri** “Selçuklular”, s.10n; ”Tarih-i Nâbi'nin yazarı olan İbn Heysem nakletmiştir ki: Sultân-ı Gâzî-i Sa'îd Mahmûd-i Sebüktegin (enârullahu Burhânehu) Ceyhûn'dan geçince Mâverâ'ü'n-nehr beldeleri ona açıldı. Kadir Han ölmüş olan İlig'in birâderi olup Afrâsyâb'ın soyundan gelmekteydi. İki tarafın arası, dostluk ve fikir birliğine dayanan antlaşmalar/ahidler yoluyla sağlamlaştı ve düzene girdi/düzeldi. Her ikisi birbirlerine görüştüler (her ikisi birbirleriyle görüşmek istediler). Kadir Han onunla buluşunca bâr-ı âm'dan sonra Sultan yalnız (görüşmek) istedi. Onların arasında baş başa/özel bir görüşme (halvet-i hâsî) oldu. (bu görüşmede) İrân ve Turan'da yapılması gereken bütün işleri konuştular. Kadir Han, Sultan'ın huzûrunda (bazı) isteklerde/önerilerde bulundu. O isteklerden/önerilerden biri Türkmen Selçûkoğlu'nu (peser-i Selçûk), kendisine tâbi' olanlarla birlikte (etba') diyâr-ı Mâverâ'ü'n-nehr ve Türkistân'danHorâsân tarafına götürmesi idi”. (Cüzcani, **a.g.e.** s.8); “Tam bu sırada Karahanlı tahtına çıkan Yusuf Kadir Han (1024), bütün Maveraünnehir üzerinde hâkimiyet kurmak istiyordu. Bu amaçla engel saydığı Buhara hâkimi olan kardeşi Ali Tiğın ile müttefiki Selçulu Aslan Yabgu'ya karşı plan kurmaya başladı. Bu konuda Gazneliler Devleti hükümdarı Sultan Mahmud'un yardımına başvurmak zorunda kaldı. Bu talebi kendi aleyhinde ustaca değerlendiren Sultan Mahmud Ali Tiğın ve Aslan Yabgu meselesinin halini kendi üzerine aldı. Yusuf Kadir Han da ister istemez Sultan Mahmud'un çözüm şekline razı oldu”. (Şalbayev, **a.g.t.**,s.141);Reşidü'd-din, **a.g.e.** s.72-73; Aksarayî, **Müsamaretü'l-Ahbar**, s.12; Peacock, **The Great Seljuk Emperor**, s.16

²⁴¹“Horasan; Iraktan başlayıp Hind sınırına kadar olan toprakları içine alan geniş bir coğrafi bölgedir. Cüveyn, Beyhak, Herât, Tohoristan, Gazne, Sicistan, Kirmân, Nişabûr, Merv, Belh, Abiyurd, Sırhan gibi şehirler Horasan dahilinde kabul edilmektedir. Horasan ismi eski farsça da Hur (güneş) ve âsân (âyân "gelen, doğan") kelimelerinden meydana gelmiştir ve güneşin doğduğu yer, güneş ülkesi; doğu bölgesi anlamını taşımaktadır. İsim muhtemelen Sasaniler zamanında ortaya çıkmış ve kısa zamanda yaygınlaşmıştır. Horasan tarihte İran'ın kuzeydoğusunda yer alan çok geniş bir coğrafi bölgenin adı idi. Günümüzde bölgenin toprakları üç bölgeye ayrılmış olup Merv, Nesa, Serahs yöresi Türkmenistan, Belh ve Herât yöresi Afganistan, kalan kısmı da İran sınırları içerisinde bulunmaktadır. En geniş kesim İran'ın elindedir ve adı geçen iki devletle İran'ın diğer eyaletlerinden Mâzenderan, Simnân, Yezd, Kirman, Belûcistan ve Sistanla çevrilidir. İdari merkezi Meşhed olup eyaleta Meşhed, İsferyân, Bucnurd, Bircend, Tayyibat, Türbeticâm, Türbetihaydarî, Darrıgaz, Sebzevâr, Şirvan, Tabes, Firdevs, Kâbnât Kûçân, Kaşmir, Gunâbâd ve Nişâbur vilayetleri bağlıdır”. (Reşidü'd-din, **a.g.e.**, s.75n)

taksim ettiler. Anlaşmanın bir maddesi Ali Tekin hükümetine son vermek, diğeri de Selçukluları Horasan'a nakletmek idi.²⁴²

Esasında Selçuklu Türkmenlerinin gücü, sadece Karahanlılar için değil Gazneliler için de tehlike teşkil ediyordu. Nitekim Arslan Yabgu, bölgenin en güçlü hükümdarı olan Gazneli Mahmud'a karşı kuvvet gösterisinde bulunmaktan çekinmiyor, "Sultan Mahmud'un filleri varsa bizimde oklarımız vardır. Aramızda harp olduğu zaman oklarımızla onun askerleri (ni) delik deşik edebiliriz" demek cesaretini gösterebiliyordu.²⁴³

"Görülüyor ki bir tarafta Ali Tekinle Selçuklu şefi Arslan, öte tarafta Gaznelilerle Karahanlılar olmak üzere ikişer ikişer karşılıklı ittifak sistemleri meydana gelmiştir. Ve bu mülakatın asıl müzakere konusunu Selçuklular teşkil etmiştir. Bu hususta ısrar eden Kadir Handır. Bunda da anlaşmaya varılmıştır. Daha doğrusu Kadir Han görüşünü Mahmud'a kabul ettirmiştir. Bunun neticesi olarak Selçuklular meselesinin hallini de Mahmud üzerine almıştır.

Varılan kararları öğrenen Ali Tekin ile müttefiki Arslan hiçbir mukavemet göstermeksizin, Mahmud'un önünden çöle kaçmışlar ve saklanmışlardır.²⁴⁴ Ali Tekin'in sadece meçhul bir istikamette kaçtığından bahsedilmekte fakat payitahtı Buharadan yalnız mı yoksa maiyetiyle birlikte kaçtığı açıklanmamaktadır. Hâlbuki Arslan'ın maiyeti ile çöle çekildiği açıkça zikredilmektedir".²⁴⁵

Arslan Yabgunun, Gazneli hükümdarı Sultan Mahmud'un huzuruna çıkışı farklı kaynaklarda farklı şekillerde zikredilmektedir.

Selçuklu görüşüne göre bu hadisenin anlatılışı şu şekildedir: Sultan Mahmut Arslan Yabguya bir elçi göndererek "Biz, sürekli olarak Hindistan'a gaza amacıyla seferlere gidiyoruz. Birçok İslam memleketlerinden gelen gönüllüler, bizimle birlikte bu seferlere katılıyorlar; fakat Müslüman olan sizler, bu gazalara niçin katılmıyorsunuz? Bütün bu konuları görüşmek ve dostluk kurmak üzere, sizi sarayıma davet ediyorum;

²⁴² Turan, **a.g.e.** s.90; Köymen, **a.g.e.** s.74; Tüzün, **a.g.t.** s.8; Piyadeoğlu, **a.g.e.** s.16

²⁴³ Reşîdü'd-dînFazlullah, **a.g.e.**, s73n

²⁴⁴ Karahanlı ve Gazneli Devleti hükümdarlarının buluşmasında, Ali Tekin ve Arslan Yabgu çöllere kaçmışlardı. (Şalbayev, **a.g.t.**,s.141); (Reşîdü'd-din, **a.g.e.** s.72-73)

²⁴⁵ Köymen, **a.g.e.** s.78

geldiğiniz takdirde size layık olduğunuz unvanlarla lütuf ve ihsanlarda bulunulacaktır.”
Diyerek onu yanına davet etmiştir.²⁴⁶

Gaznelilerin görüşünü yansıttığı söylenebilecek bir kaynağa²⁴⁷ göre de hadise şu şekilde zikredilmektedir: Sultan Mahmud, Ali Tekin ile Arslan Yabguyu bulmaları için gizli takipçiler tayin etmişti. Bunlar nihayet Arslan'ın saklandığı yeri tespit etmişler ve hükümdara haber vermişlerdir. Sultan Mahmud onu yakalamaları için adamlar göndermiştir. Bunlar Arslan'ı saklandığı yerden alarak huzura getirmişlerdir. Bu görüşe göre Sultan Mahmud ancak kuvvet kullanmak suretiyle Arslan'ı esir etmeğe muvaffak olmuştur.²⁴⁸

“Bu iki farklı görüşün tahlilini yaptığımız takdirde birinci görüş daha çok kabule şayandır. Çünkü

1) Gördüğümüz gibi Arslan, kuvvet gösterisinde bulunacak kadar kendisine güvenmektedir.

2) O'nun kuvvetli olduğunu kaynaklar teyit ettiği gibi gördük ki, bunu Kadir Hanla bizzat Mahmud da itiraf etmektedirler.

3) Ali Tekin ile birlikte çöle çekildiği zaman Arslan yalnız olmayıp ordusu ve kavmi ile birlikte birliktedir.

Bütün bunlar Arslan'ın bir meydan muharebesi vermeden zorla ele geçirildiğini red ettirecek sebeplerdir.

4) Göz önünde bulundurulacak bir nokta da Gazneliler Devleti ile Selçuklular arasından şimdiye kadar düşmanca bir hareketin bulunmamasıdır. Hatta Ali Tekin ile

²⁴⁶ Sağlık, **a.g.t.**, s.21; Köymen, **a.g.e.** s.80; Mehmet Karaarslan, **Mezardaki Kum**, s.14; “Ali Tekin'in çekilmesi dolayısıyla iki hükümdardan biri ile anlaşma lüzumunu duyan ve hukuken Selçukluların reisi bulunan Arslan Yabgu, arkadaşları ile Sultan Mahmud'a gitti”. (Turan, **a.g.e.** s.91); (Şalbayev, **a.g.t.**,s.141); “Gazneli Mahmud Selçuklulara gönderdiği elçi vasıtasıyla, komşuluk ve dostluk icabı reislerinden biri ile görüşmek istediğini bildirdi. Bizler her zaman Diyar-ı Sind ve Aksa-yı Hind tarafına gaza niyetiyle gidiyoruz. İslam Beldelerinde/Bilâdı İslam, bizim müfakat ve muvafakatımız bulunmaktadır. Sizin işbirliğiniz ve aklınıza şaşmak gerekir ki komşu olmamıza rağmen, sizden hiçbir grup böyle bir saadeti elde etmeye giriş/teşebbüs etmediniz, bizden bir iltimas istemediniz. Bizim sizinle dost olma isteğimiz tamdır. Mesafenin uzaklığı yakınlığa dönüştüğüünden, zamanın ve maslahatın gerektirdiği üzere lider ve önderinizin hazretin huzuruna gelmesi gerekir. Padişahı hal' isteğinde olduğunuz duyuldu”. (Reşidü'd-din, **a.g.e.** s.72-74)

²⁴⁷ “Bir Saray Tarihçisi olan Gerdizî'nin anlattıklarına göre, Mahmud'un kendisine karşı ordu gönderdiğini duyan Ali Tegin çöle kaçar; Sultan Mahmud, hemen bir keşif kolunu onun peşinden gönderir. Keşif birlikleri çöde saklanan İsrâil'in izine rastlarlar. Sultan Mahmud acilen oraya asker sevk eder ve İsrâil yakalanarak hapsedilir. Sultan'ın emriyle önce Gazne'ye, oradan da Hindistan'a sürülen İsrâil, ölümüne kadar hayatını hapiste geçirir”. (Agacanov, **Oğuzlar**, s.281);

²⁴⁸ Köymen, **a.g.e.** s.79

yaptıkları ittifakın Gazneliler Devletine yönelmiş olmadığını gördük, şu halde Ali Tekinle yaptıkları ittifakın çökmesiyle siyasi yalnızlık içinde kalan Selçukluların Gazne Hükümdarı Mahmud'dan gelen teklifi iyi niyetle telakki ederek kabul etmeleri pek mümkündür".²⁴⁹ Ayrıca ileride de göreceğimiz üzere Gazneli Mahmud, Arslan Yabgu için ziyafet ve şölenler tertip etmiştir. Cebren getirilen bir esir için, herhangi bir Sultan'ın bu tarz bir muamelede bulunması akla abes görünmektedir.

Göksu bu durumu şöyle aktarmaktadır: "Karahanlı ve Gazneli gibi iki büyük devlet karşısında başarılı olamayacağını bilen Arslan Yabgu, elçilerin haberini alınca seçkin on bin güzide adam ve seçme süvariye Sultan'ın hizmetine yolladı. Sultan tekrar elçi (resûl) gönderip dedi ki: "Şu an bizim için bir yardıma hacet yoktur. Maksud görüşmek, konuşmak ve iki taraf arasında yardımlaşmak olduğundan yalnız gel." Bunun üzerine İsrâil, Sultan'ın emir ve görüşleri mûcibince görünüşleri ve vûcutları güzel yiğitlerden seçilmiş üç yüz nefer ile hazretin yanına geldi. Kendi oğlu Ebû'l-Fevâris Kutalmış'ı da yanında getirdi".²⁵⁰

"Türkmen Yabgusu'nun geldiğini haber verdikleri zaman Sultan Mahmud Semerkand meydanında Çevgan oynuyordu. Sultan'ın müsaadesiyle Yabgu geldi atından indi ve yer öptü. Sultan atını, Onun önüne doğru 2-3 ayak sürdü ve onun hatırını sordu. Sultan bu tevazuu hiç kimseye göstermemişti. Yabgu, Sultan'ın "bendesini" oldu. Bu Yabgu'nun küçük fakat rüzgâr kadar süratli bir atı bulunduğunu, bir büyüğün veya düşmanının yanına gittiği zaman, kendisini yakalayacaklarını his eder etmez atına binip kaçtığına hiç kimsenin tozunu bile görmediğini, birkaç defa bu suretle düşmanın elinden kaçmış olduğunu Sultan'a söylemişlerdi. Yabgu o günde bu ata binmişti. Bu sebeple Sultan daha önce adamlarına; Yabgu atından inince altın eyerli altın dizginli bir at getirmelerini, Yabguyu buna bindirmelerini, Yabgunun kendi atını bir bahane ile altından alıp götürmelerini söylemişti. O gün tembih üzere hareket ettiler. Bir Arap atı getirdiler. Aynı zamanda Sultan'ın Hil'at teşrifini takdim ettiler. Bu sırada Yabgu Hil'ati giymekler meşgul idi Sultan'ın huzuruna geldi ve yer öptü. Sultan onu söze tuttu adamları ise Yabgunun atını tavlaya götürdüler. Yabgu dururken Sultan Çevgan oynamaya devam etti".²⁵¹ "Sultan'ın ona "oynamak isteyip istemediğini" sorması üzerine de "çevgan oynamayı bilmediğini, eğer Sultan isterse ok atabileceğini"

²⁴⁹ Köymen, a.g.e. s.81

²⁵⁰ Reşidü'd-Din Fazlullah, a.g.e. s.74

²⁵¹ Köymen, a.g.e. s.83

söylemiştir. Ancak onun bu cevabı, sultan Mahmûd'u kızdırmış, çünkü Arslan Yabgunun daha öncede zikrettiğimiz "Sultan Mahmud'un filleri varsa bizimde oklarımız vardır. Aramızda harp olduğu zaman oklarımızla onun askerlerini delik deşik edebiliriz" sözleri gelmiştir".²⁵²

Sultan Mahmut, Arslan Yabgunun onuruna ziyafet ve şölenler tertip etmiş ve bu sırada Arslan Yabgunun gücü ve niyeti hakkında bizzat kendisinin ağızından bilgiler almaya çalışmıştır. Sultan Mahmut'un "Bana askeri yardım gerekirse ne kadar atlı kuvvet gönderebilirsin?" şeklindeki sorusuna, içmiş olduğu içkinin de tesiri ile Arslan Yabgu, silahtarından²⁵³ bir ok almış ve "Bunu, kendi boyuma (kınık) gönderirsem 10 bin atlı", silahtardan aldığı bir yayı gösterdikten sonra ise" Bunu, kendi ulusuma gönderirsem 30 bin atlı", yine silahtarından aldığı oklardan birisini gösterip" Eğer bunu Balhan dağına gönderirsem 100 bin atlı", bir ok ile üç yay çıkarıp" Bunu, ayrıca gönderdiğim takdirde 100 bin atlı" ve nihayet çıkardığı bir oku gösterip " Eğer bunu Türkistan'a gönderirsem 200 bin atlı gelir" cevabını vermiştir.²⁵⁴ Arslan Yabgu'nun bu sözlerine şaşırın Sultan Mahmud durumu çok iyi anladı ve düşündü. Kendi kendine (içinden): "böyle bir ordunun (leşker) hepsini maaşsız (câmegî)²⁵⁵ ve ücretsiz (cerâyet) olarak bir yay ve üç ok ile hazır edebilen birinin işini hafife almamak gerekir" dedi. Üç gün üç gece sabahtan akşama, akşamdan sabaha birlikte oldular (yiyip içtiler). Sultan ona ve onun nöker'lerine birçok hil'at, sayısız mal ve mülk verdi.²⁵⁶ Gazneli Mahmut ele avuca sığmaz Arslan Yabguyu Gazneliler hâkimiyetine alamayacağını anlayınca²⁵⁷

²⁵² Reşîdü'd-Dîn Fazlullah, a.g.e. s.74n

²⁵³ "Selçuk sultanlarının saraylarında hükümdar için satın alınıp terbiye görerek yetişen silahdar denilen bir vazife sahibi görülmektedir. Bunlar, muhtelif milletlerden, bilhassa Türklerden alınıp yetiştirilen kölelerdi. Bu gılmanlar saray usul ve adetlerine göre yetiştirilirler, ok talimine ve saray hizmetlerine alıştırılırlardı. Bunların başına emir-i silah denirdi. Emir-i silah, tören sırasında hükümdarın oturduğu tahtın yanına otururdu". ((Aksarayî, **Müsamaretü'l-Ahbar**, s.12n)

²⁵⁴ Sağlık, a.g.t., s.21-22; "Sultan Gazneli Mahmut onlarla dostluk yolunu çiğnedi/bozdu. İsrail O'nu görmek için geldi. Sultan Mahmud onu çok iyi bir şekilde karşıladı. Konuşma esnasında O'na (Arslan Yabguya) "Eğer bize bir yardıma hacet olursa, nişan nedir ve ne kadar asker/ordu (sipah) gelir?" diye sordu. İsrail'in elinde bir yay (keman) ve elbisesinin/üstlüğünün kemerinin üstünde (berbend-i kaba) iki ok (Tîr) vardı. Bir oku ona verdi ve "bu oku benim kabileme/aşiretime (hayl) gönderirsen yüz bin atlı (sevar) yardıma gelir. Sultan "Eğer daha fazla gerekirse?" dedi. Diğer oku ona verdi ve "Eğer bu oku Balhan Kûha gönderirsen ellibin atlı yardıma gelir" dedi. Sultan "Eğer daha fazla gerekirse?" dedi. Yayı ona verdi ve "Bunu Turan'a gönderirsen istediğin kadar ordu/leşker (asker) gelir" dedi". (Göksu, a.g.m. s.293); Gökhan Tüzün, **Selçuklu Sultanlarının Tahta Çıkış Yöntemleri**, s.9; (Aksarayî, **Müsamaretü'l-Ahbar**, s.12);

²⁵⁵ "Câme (elbise) kelimesinden gelen "câmegî, câmegiyat ve cevamik tabiri, Büyük Selçuklu, Eyyûbi ve Memlûk devletlerinde maaş, bazen de genel anlamda ücret anlamında kullanılmaktadır". (Reşîdü'd-Din, a.g.e. s.77n)

²⁵⁶ Reşîdü'd-Din, a.g.e. s.77

²⁵⁷ Lambton, a.g.e. s.5

kendi Emirlerine "İsrâ'il, oğlu ve ona bağlı olanlardan (mûti'ân) on kişi bizim misafirimiz olsun. Geri kalan nöker'leri de kendiniz misafir edinin" diye emir verdi. Bu şekilde yaptılar ve şarabın onların hepsine tesir ettiği gece yarısında hepsini yakalayıp ağır zincirlerle bağladılar ve hapsedtiler. Mahmûd, İsrâ'il'i yârenleriyle birlikte o gece Hindistan'a Multân hududundaki Kâlencer Kalesine gönderdi. İsrail uykudan uyanınca kendini yorgun (hasta) ve bağlı olarak buldu ve kendini kazâ-yı âsumâniye teslim etti. Şöyle söylüyordu: " Ey uyuyan ve uyandığında bağlı olan; Şüphesiz olaylar seherlerde kapı çalar. Başlangıcı güzel olan geceye güvenme; Birçok gecenin sonu, ateş tutturur."²⁵⁸

Sultan Mahmut'un Arslan Yabguya karşı böyle hile ile yaklaşması Sultan'ın Arslan Yabguyu normal yollardan bertaraf edemeyeceğinin bilincinde olduğunu gösterdiği gibi Arslan Yabgunun gücünü de göstermektedir.²⁵⁹

2.5. ARSLAN YABGU'NUN ŞAHSİYETİ VE TÜRK TARİHİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

Selçuk Bey'in 1007 veya 1009 yılında yaklaşık olarak 100 yaşında Cend'te vefat etmesinden²⁶⁰ sonra Türkmenlerin başına Yabgu ünvanıyla Arslan (İsrail) geçmiştir. Kardeşi Mikail'in ölümünden sonra, bu makamın bizzat Selçuk Bey tarafından kendisine verildiği, Samanlılara yardıma Arslan Yabguyu göndermesinden

²⁵⁸ Reşîdü'd-Din, **a.g.e.** s.77; "Ali Tigin ve Arslan Yabgu ittifakından rahatsız olan Karahanlı Yusuf Kadir Han, Gazneli Mahmutla ortak hareket ederek bu tehlikeyi ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda Gazneli Mahmut tarafından pusuya düşürülen Arslan Yabgu, hindistanda bulunan Kalıncar kalesine hapsedilerek 7 yıl esir edilmiştir". (Coşkun, **a.g.m.**, s.970); "Sultan onların (sayılarının) çokluğundan mütevehhim oldu/korkuya kapıldı. O'na haksızlık/hainlik (gadr) yaptı ve sarhoşluk halinde onu yakalayıp/tutuklayıp, Kâlencer kalesine hapsedti. İsrail yedi sene (orada) hapiste kaldı ve aynı yerde vefat etti". (Göksu, **a.g.m.** s.293); Köymen, **a.g.e.** s.84; Sümer, **Oğuzlar**, s.95; "Yeminûdevle nehri geçip Buharaya yaklaşıncı buranın Amir'i olan Ali Tekin ondan korkup kaçtı. Arslan b. Selçuk, Yeminûdevlenin yanına gelince onu yakalayıp Hindistandaki şehirlerin birinde hapsedti". (İbn'ül-Esir, **el-Kâmîl fi't-Tarih**, s.291-294); Kıvameddin Burslan, **Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi**, Türk Tarihi Kurumu Yayınlarından II. Seri, No.4, Maarif Matbaası, İstanbul 1943, s.XL; Cûcânî, **Tabâkat-ı Nâsırî**, s.15n; "Şebankariye göre ise mesele bu kadar basit değildir: Yabgunun bu kadar büyük kuvvetlerden bahsetmesinden korkan Sultan atına binmiş ve çadırına gitmiştir. Yabgu yalnız kalmıştır. Ansızın, ardından önünden peyda olan 500 atlı onu yakalamışlar ve Sultan'ın çadırına götürmüşlerdir. Sultan vüzerayı da davet etmiştir. Onların huzurunda Yabguya çıkmış ve şöyle demiştir: "Selatin ve hânân ile böyle böyle yapmadan benimle büyüklük davasında bulunmak, orada fil varsa burada ok vardır demek senin ne haddine?" Bu konuyu Sultan Mahmud'a Kadir Han buluştukları zaman söylemişti. Yabgu özür diledi, Sultan'ın kölesi olduğunu ne buyurursa canla başla yapmağa çalışacağını söyledi. Nihayet iş oraya vardı ki, Yabguya meselenin aslını öğrenmek için (tâ kâr-ı tu bidânîm) bir müddet hapiste kalmasını Sultan'ın emir buyurduğunu söylediler. Ertesi günü O'na altın dizginli bir at getirdiler. Beş yüz atlının muhafazasında karısı, çocuğu ve akrabasından bazılarıyla Gazne'ye oradan da Hindistan kalelerinden birine götürdüler. 7 yıl hapiste kaldı ve öldü". (Köymen, **a.g.e.** s.87n)

²⁵⁹ Sağlık, **a.g.t.**, s.21

²⁶⁰ Koca, **Dandanakan'dan Malazgirt'e**, s.40; Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, s.8; Şalbavev, **a.g.t.** s.138; Ahmed Bin Mahmud, **a.g.e.** s.10; Hüseyini, **a.g.e.** s.1

anlamaktayız.²⁶¹ Bunun yanı sıra, Arslan Yabgu'nun, babasının ünvanı olan Subaşı ünvanından birkaç derece daha üstün olan Yabgu ünvanını kullanması da, Arslan'ın gerek Türkmenler içerisinde gerekse de mevcut devletler nezdinde haiz olduğu makamın büyüklüğüne delildir.

Nitekim Arslan Yabgunun liderliğinde ki Türkmenlerin yardımları sayesinde, Samaoğulları Devletinin Maverâünnehr'in bir parçası üzerinde tekrar hâkim olması, Ali Tekin ile yapılan ittifak ve en nihayetinde Gazneli Mahmud gibi bölgenin en güçlü padişahının Arslan Yabguyu ortadan kaldırmak için hileye başvurması da O'nun bölgede ne kadar etkin olduğuna delil olarak gösterilebilecek birkaç örnektir.

Öyle ki Gökşunun naklettiğine göre; El- Cüzcani ve Reşîdü'd-din Fazlullah da Arslan Yabgu'nun yiğitliğini şu cümlelerle zikretmektedirler: "Bu dönemde Selçukoğlu Arslan öyle bir yiğitlik mertebesine ulaşmış ki; O'nun yiğitliğinden ve savaşçılığından ok ve kılıncından bütün Türkistan melikleri ve Afrasyablılar daima korku içinde idiler. Çöldeki kuş ve ceylan bile O'nun okundan kurtulamazdı. Bir av ve düşman üzerine kükreyen rüzgar ve gürleyen bulut gibi atılırdı. Savaşa giriştiği herkes karşısında o üstün gelirdi."²⁶² "Kadir han ve Başkalarının Sultan Mahmud'un rikabında Seraperde-i Hass'a toplandığı sırada Selçuk oğlu, başındaki külahı Türkmaniye yana eğmiş vaziyette at sürmüş, bütün İran ve Turan askerleri O'na, çevikliğine ve süvariliğine hayran kalmışlardı."²⁶³

Ayrıca Köymen de; "Bu Yabgu'nun küçük fakat rüzgar kadar süratli bir atı bulunduğunu, bir büyüğün veya düşmanının yanına gittiği zaman, kendisini yakalayacaklarını his eder etmez atına binip kaçtığını hiç kimsenin tozunu bile görmediğini, birkaç defa bu suretle düşmanın elinden kaçmış." İfadeleri binicilikte de ne kadar usta olduğunu kanıtlamaktadır.²⁶⁴ Ayrıca Arslan Yabgu Türkiye Selçuklularının atası olması hasebiyle de hususi alakamıza layıktır.²⁶⁵

Arslan Yabgu tüm bu şecaat ve askeri kabiliyetlerine rağmen siyaseten oldukça yeteneksizdi. Bu görüşümüze delil olarak ise; bölgenin en güçlü hükümdarı olan Gazneli Mahmud'a, "Sultan Mahmud'un filleri varsa bizimde oklarımız vardır.

²⁶¹ Köymen, **a.g.e.** s.33

²⁶² El-Cüzcanî, **Tabakat-ı Nâsırî Selçuklular**, s.2

²⁶³ Reşîdü'd-din, **a.g.e.**, s.73n

²⁶⁴ Köymen, **a.g.e.** s.83

²⁶⁵ Sümer, **a.g.e.** s.95

Aramızda harp olduğu zaman oklarımızla onun askerleri (ni) delik deşik edebiliriz sözlerini gösterebiliriz.”²⁶⁶ Bunun yanı sıra Sultan Mahmud'un huzurunda bulunduğu sırada, üç Ok ve bir Yay ile -gerçek olmasa bile- toplayabileceği askeri gücü zikretmesi de siyaseten yeteneksiz olduğuna başka bir delildir. Öyle ki siyasi kabiliyetsizliği dolayısıyla Sultan Mahmud'un sorusuna bu denli bir cevap vermesi sonunu da beraberinde getirmiştir.

Arslan Yabgu'nun Türk Tarihi içerisinde ki önemine değinecek olursak; Milli tarihimizde çok önemli bir yer tutan Selçuklu Tarihinin kuruluş aşamasında ki basamaklarına bakmak gerekecektir. Çünkü Arslan Yabgu, Selçuklu Devletinin kuruluşunda son derece önemli bir isimdir.

Bu konuyu biraz daha açmak icap ederse; Bu imparatorluğun kuruluşu başka kuruluşlarla, mesela Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu ile mukayese edildiği zaman, çok uzun sürmüştür denilebilir. Gerçekten kuruluş dede Selçuk'la başlamış, torun Tuğrul Bey ve Çağrı Beyle tamamlanmıştır. Böylece kuruluş devri en az 90-100 yıl sürmüştür. Bu kadar uzun sürmesinin müessir sebebi ise; Selçuk'un ardından ailenin fiili liderliğini ele alan oğul Arslan Yabgunun, Gazneli Mahmud tarafından hileyle yakalanıp tevkif edilmesidir. Çünkü daha önce de merhale merhale anlattığımız gibi Arslan, Selçuk'un içinden çıktığı Oğuz Devletinin başındaki hükümdar gibi Yabgu unvanını alacak kadar yükselmiş ve devletlerarası siyasi münasebetlerde büyük roller oynamıştır. Şecaat ve zekâvet açısından bu denli büyük Türk büyüğünün siyaset sahnesinden çekilmesi, ister istemez Selçuklular için büyük bir darbe olmuştur. Nitekim Tuğrul ve Çağrı Beylerde, gerek iç siyasette gerekse dış siyasette amcaları Arslan'ın bıraktığı yerden başlayamamışlardır. Ayrıca Tuğrul ve Çağrı Beylerin amcaları Arslan'ın durumuna gelebilmek için ne kadar uğraştıkları da muahhar Selçuklu Tarihi kitaplarında bahis mevzu olarak zikredilmiştir.

²⁶⁶Reşîdü'd-dîn, a.g.e. s73n

BÖLÜM 3: ARSLAN YABGU'NUN ÖLÜMÜNDEN SONRA YABGULULAR

3.1. ARSLAN YABGU'NUN ESARETİ VE ÖLÜMÜ SONRASI VUKU BULAN HADİSELER

Reşîdü'd-Din, Arslan Yabgu'nun esir edilışinden sonra ki süreci şu şekilde zikretmektedir: “Gazneli Mahmud geri kalan evlad-ı Selçûk'a şahane hil'atlerle birlikte bir elçi gönderdi ve onlara; "İsr'a'îl'in hazrete ulaştığında/gittiğinde (ondan) büyük bir lütuf gördüğünü, ancak pâdişahların dergâhını (dergâh-ı pâdişâhân) görmemiş olması ve oranın âdâb ve erkânını (ferheng) bilmemesi sebebiyle, sarhoşluk halinde (ondan) bir kusur sâdır olduğunu, (bu yüzden) nâmûs-ı saltanat için birkaç gün hapsedildiğini, onların (Selçukoğullarının) ondan (İsrâ'îl'den) daha rahat, tasasız ve iyi halde olmaları (merak etmemeleri) gerektiğini, çünkü O'nun çok hızlı bir şekilde teşrif (Hil'at) ile birlikte geri gönderileceğini" söyledi. Kardeşler haberi duyduktan sonra Mahmud'a karşı ayaklanmak istediler. Ancak işin sonundan korktular. Elçiyi, güler yüzle ve söz verdikleri istekler ve atıyyelerle (hediyelerle) geri gönderdiler ve "Âlemin Sultanının fermanına itaat edip boyun eğmeliyiz, hepimiz aciz kullarız" dediler. İsrâ'îl yedi yıl kadar kalede mahbûs kaldı. O'nun kabilesinden iki Türkmen gelip uzun bir müddet o mahrûseye hamallık ve sâkîlik yapıp su çektiler. Nihayet bir gün fırsat yakalayıp İsrâ'îli gördüler. O'nu gece kaçırmak için bir yol düşündüler bu bunu gerçekleştirdiler. Horasan yolunu tuttular. Önlerine bir orman çıktı. Akıl karışıklığından yol kaybettiler. şaşırmış ve afallamıştılar. Sabahleyin doğu tâvusunu cilveye geldi (güneş doğu). Kale muhafızı (kûtval) durumdan haberdar oldu. Askerler (sipah) onların peşlerinden gelmekteydi. Askerler İsrâ'îl'e yaklaştığında yakalanacağını anladı ve Türkmenler'e şöyle dedi: "Benden ümidi kesin. Kardeşlerime benden selam ulaştırıp deyin ki, Horasan mülkünü istemede ciddi bir cehd ve gayret gösterebilirsiniz, çalışıp çabalasınlar. Çünkü bu padişah köleoğludur bize nispetle büyük biri değildir. Bu memleketi ona bırakmayın, sizin elinize geçene kadar gayret gösterin.²⁶⁷ Zira beni günahsız yere yakalayıp hapsedti." Türkmenler otlar arasında saklandılar. Peşlerinde bulunan askerler İsrâ'îli yakalayıp daha sıkı bağladılar. Orada (Kâlencer Kalesinde) zehirli şerbetle vefat etti".²⁶⁸

²⁶⁷ “İsrâ'îl, kardeşlerine haber gönderip onları mülk istemeleri için teşvik etti”. (Göksu, “Târîh-i Güzîde'ye Göre Selçuklu Devleti'nin Kuruluğu”, s.293); Peacock, **The Great Seljuk Empire**, s.35

²⁶⁸ Reşîdü'd-Din, **a.g.e.** s.78; Köymen, **a.g.e.** s.88-89; “Hapiste yedi yıl kaldığına göre 1031 yılında ölmüş olması icap eder”. (Köymen, **a.g.e.** s.89n); “Zeynü'l Ahbar'a göre: Sultan Mahmûd, İsrâ'îli 415 (1024-

“Oğlu Kutalmış, durumdan habersiz birkaç yıl o vilayette dolaştı. Babasının vakasını (başına gelenleri) işittikten sonra çöl yoluyla Hannişîn çölünden Mestenic-i Sorh Külâhân tarafına ve Sîstân'a geldi. Oradan Esfezâr ve Şufûrkân yoluna ve Tirmiz geçidinden Buharaya gelip amcaları ve ordusunun yanına geldi. Durumu olduğu gibi anlattı”.²⁶⁹

“Arslan Yabgu'nun şölen esnasında Sultan Mahmud ile yaptığı konuşmayı ve esir edildikten sonra kaynaklarda ifade edilen süreci tahlil edecek olursak;

İlk olarak; Hadisenin başlangıcı (Arslan'ın esir edilmesi) ve sonu (Arslan'ın esirlikte ölmesi) bütün kaynaklar tarafından nakledilmektedir. Şu halde başlangıç ve son itibarıyla doğrudur. Bu durumda, öncelikle hadisenin neticesi olarak şunu söyleyebiliriz ki, bu vaki'ye ile Selçuklular ve islam olan Oğuzlar ilk defa başsız kalmıştır.

Diğer bir husus ise; Sultan Mahmud'un Arslan'ın şerefine içkili bir şölen tertip etmesi mümkün olduğu gibi, bu şölen sırasında aralarında Selçukluların Gazneliler Devletine yapabilecekleri yardım hakkında da bir konuşma geçmiş olması muhtemeldir. Bunun en büyük delili Ok'un ve Yay'ın Arslan tarafından kavim ve kabilesine yardıma davet vasıtası olarak kullanmasıdır. Türkler de Ok'un bu maksatla kullanıldığı malum bir keyfiyettir.²⁷⁰ Kabul edilemeyecek cihet, Arslan'ın göndereceği Yay ve Ok davetine icabet edecek askerin miktarıdır. Bu miktarlar ya hakikaten Arslan tarafından söylenmiştir - bu takdirde Arslan sarhoşluğun tesiriyle veya övünme hissiyle mübalağa etmiştir- veyahut konuşma sonradan kaynaklar tarafından yapılan ilavelerle

1025) senesinde, diğer kitaplara göre ise; 419 (1028-1029) senesinde yakalatmıştır. O'nun yakalanmasından yedi yıl sonra öldüğüne bakılacak olursa ölümü her halde 422 (1030-1031)'de ikinci tarihe göre ise, 426 (1034-1035) da vukua gelmiştir”. (Reşîdü'd-Din, **a.g.e.** s.80n); Göksu, **a.g.m.**, s.293; Râvendî, **a.g.e.** I, s.87-89; Kafesoğlu; **Selçuklu Tarihi**, s.10; V. V. Barthold, **Moğol İstilasına Kadar Türkistan**, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, TTK, Ankara 1990, s.304

²⁶⁹ Reşîdü'd-Din, **a.g.e.** s.79; Kaynaklarda hangi yoldan döndüğü anlatılmaktadır. Kutalmış, çöl yolu ile Kızıl Külâhlar (Sorh Külâhân) tarafına gitmiş, buradan Sistan'a geçmiştir. Esfezardan Tirmiz geçidine ve Buhârâ'ya amcalarının yanına gelmiştir. Kutalmış'ın dönüş yolunu nakletmekten maksadımız, bütün bu hadiselerin mevsukluğuna delil olarak alınmasının mümkün bulunduğunu göstermektir. (Köymen, **a.g.e.** s.89n);

^{270.} Arslan Yabgu'nun üzerinde bir yay ve üç ok vardı. 1038 yılında Nişabur'a giren Tuğrul Beğ'in kolunda gerilmiş bir yay ve belinde de üç ok bulunuyordu ki bunun Yabguluk alameti olduğu muhakkaktır”. (Sümer, **Oğuzlar**, s.94); “Ok tabilik sembolü olarak Selçuklu, Harezmi ve Artuklu beyleri tarafından fiilen kullanılmıştır. Selçuklu, Harezmi ve Artuklu hükümdarları ve beyleri sefere ve savaşa çıkacakları zaman Türkmen (oğuz) obalarına birer ok göndermekteydiler. Başlarında ki hükümlardan ve beylerden Ok alan boy başkanları da silahları ve azıklarıyla birlikte obalarının bütün savaşçılarını yanlarına alıp onların belirttiği yere gelerek kendilerine katılmaktaydılar. Ok burada davet anlamına gelmekteydi”. (Koca, “İdeal Bir Türk Hükümdarı ve Başkomutanı Olarak Oğuz Kağan”, **Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı**, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yay.5, Selçuk Üniversitesi, Konya 2011 s.97n); Bkz: Göksu, “ Ok ve Yay'ın Türk Devlet Geleneği ve Hâkimiyet Anlayışındaki Yeri”

değiştirilmiştir. Biz bu iki şıktan hangisinin doğru olduğu hususunda bir karara varamadığımız gibi, bu hususta tahlili daha ileri götürmeyi de gereksiz görüyoruz. Hangi hal vârit olursa olsun şu bir gerçektir ki, Mahmud ile Arslan arasında böyle bir konuşma geçmiştir”.²⁷¹

“Konuşma esnasında Arslan'ın zikrettiği coğrafyalara da değinecek olursak; Arslan buraları (Balhan Dağı ve Türkistan) belli ki kendi nüfûz sahası içinde telakki etmektedir. Ancak bu kendi telakkisidir. Hakikatte ok ve yay göndermekle buralardan hele Türkistandan kuvvet geleceğini düşünmek şüphesiz ki yersiz olur. Yalnız Arslan'ın bu ifadelerinde şunu anlamak lazımdır. Arslan'ın şöhreti buralara kadar yayılmıştır. O'nun şöhretini duyan Türkler, Arslan'ın hizmetine girmek üzere buralardan akın akın gelmektedirler. Şu halde bu sahalar Arslan'ın fiili nüfûz ve hâkimiyetinin nerelere kadar uzandığını göstermekten ziyade aynı Arslan'ın kuvvet kaynaklarını teşkil eden unsurların nerelerden geldiğini gösterir. Görülüyor ki Arslan'ın kuvvetini besleyen kaynaklar çok geniştir. Buna Arslan'ın manevi nüfuz sahası adını da verebiliriz”.²⁷²

“Hadisenin en zayıf tarafı, Arslan'ın kaçırılması ve tekrar ele geçirilmesi safhasıdır. Bu safhayı doğru olarak kabul etmek biraz güç görünmektedir. Zira, kendisini kaçıranların hepsi gizlenmek fırsatını buldukları halde Arslan niçin saklanmamıştır? Bu nokta açık kalmaktadır. Bunun gibi yine Arslan'ın geri kalan Selçuklu şeflerine gönderdiğinden bahsedilen mesajda kolay kolay doğru olarak kabul edilemez”.²⁷³

3.2. TUĞRUL VE ÇAĞRI BEYLERİN LİDERLİĞİ DÖNEMİNDE YABGULULARIN DURUMU

Arslan Yabgu'nun hapsedilmesi Selçukluların başsız kalması anlamına geliyordu. Bu nedenle Yabguluk ünvanının amcaları ve büyükleri olması münasebetiyle

²⁷¹ Köymen, **a.g.e.** s.90-91; “Zahirü'd-din Nişapurî'nin aktardığı hikâyede, İsrâil'in gücü ve konumu haddinden fazla abartılmıştır. Özellikle, Selçuk-nâme yazarının İsrail'in Horasan ve Maverâünnehirde oturan Türk boyları üzerinde hâkimiyet kurduğu, şeklindeki bilgileri hiç inandırıcı değildir”. (Agacanova, **a.g.e.** s.283) “Bu konuşmaya göre Harizm'de ki Hazar denizine çok yakın olan Balhan dağları yöresinde mühim bir Türkmen kümesi oturmaktadır. Hâlbuki X. yüzyılda bu bölgede Oğuzlar'ın yaşadığına ait hiç bir kayda rast gelinmez”. (Sümer, **a.g.e.** s.95)

²⁷² Köymen, **a.g.e.** 93

²⁷³ Köymen, **a.g.e.** s.92; “Ziyafetin ardından reislerinin tutuklanıp Hindistan'da hapse atıldığını duyan Selçuklular'ın İsrâil'i kurtarmak için gösterdikleri çabaları anlatan hikâyelerse büsbütün uydurmadır”. (Agacanova, **a.g.e.** s.283); “Gerdizi, İbnül Esir, Zahîr-i Nişapurî, Arslan Yabgu'nun 7 yıl yaşadığını ve ağılanarak öldüğünü yazıyor. Gerçek böyle ise O'nun yeğenlerine haber göndermesi mümkün olamaz. Bunlar aslında menkıbevi mahiyette haberlerdir”. (Sümer, **a.g.e.** s.95n)

Musa'ya geçtiğini görüyoruz.²⁷⁴ Fakat her ne kadar Yabgu ünvanı Musa'ya²⁷⁵ geçmişse de, Arslan'ın tevkifi üzerine, Selçuklu tarihinde birinci plâna geçen Çağrı ve Tuğrul beyler yolu ile imparatorluk hanedanı Mikâil nesline intikal etmiştir.²⁷⁶ Fakat burada Tuğrul ve Çağrı Beylerin durumu amcaları Arslan'ınkinden farklıdır. Arslan Yabgu hâkimiyetinde ortaklık kabul etmemekteydi ancak Tuğrul ve Çağrı Beyler bir diğer amcaları Musa'ya "Yabgu" ünvanını vererek yönetimde kolektif bir yönetimi benimsemişlerdir.²⁷⁷

Görünüşe göre, Tuğrul ve Çağrı Beyler, kurtarılması için herhangi bir teşebbüste bulunmadıkları Arslan Yabgu'nun akıbeti ile ilgilenmemişlerdir.²⁷⁸ Fakat takip eden yıllar içerisinde Tuğrul Bey, Gazneliler ile yapılan savaşlarda Arslan Yabgu'nun esir edilmesini meşru bir sebep olarak halifeye sunmuştur.²⁷⁹ Sümer, Arslan Yabgu'nun kurtarılmasına dair hiçbir girişimde bulunulmaması hususunu "Zahîr-i Nişaburî'nin dediği gibi girişecekleri bir hareketin akıbetinden korkmalarından²⁸⁰ ziyade, aralarında birlik bulunmaması, hatta Yabgu'nun akrabalarınca sevilmemekte olması ile ilgili olabilir" cümleleriyle izah etmektedir.²⁸¹ Fakat Arslan Yabgu'nun ölümünden sonra, Tuğrul ve Çağrı Beylerin başbuğluklarını Arslan'ın emrindeki Türkmen kumandanlardan bir kısmının kabul etmediklerini görüyoruz.²⁸² Öyle ki bu durum

²⁷⁴ Necef, **a.g.e.**, s.131

²⁷⁵ "Musa, Selçuk'un en uzun ömürlü oğludur ki; Tuğrul ve Çağrı Beylerin Gaznelilere karşı hareketlerine Yabgu sıfatı ile katılmış ve bizzat iştirak ettiği büyük Dandanakan muzafferiyetini (1040) müteakip, zapt olunacak ülkelerin hanedan üyeleri arasındaki taksiminde kendisine Herât, Bûst, Sistan ve havalisi düşmüştü. Selçuklu İstiklal savaşlarında ehemmiyetli rol oynayan Musa'nın İbnü'l-Esîrde; Tuğrul ve Çağrı Beylerin kardeşi gibi gösterilmesine rağmen, Tarih-i Beyhaki de Tuğrul ve Çağrı Beyler'in amcaları olduğu tasrih edilmekte ve Râhatu's-Sudûr'da da O, Yabgu Kelân (Büyük Yabgu) diye anılmaktadır".

(Kafesoğlu, **Selçuk'un Oğulları ve Torunları**, s. 119); Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, s.14; Ali Sevim, **Çağrı Bey**, Makaleler, III, Haz. Edip Semih Yalçın-Süleyman Özbek, Berikan Yay., Ankara 2005, 34-36, s.38; Yurdusevdiye göre: "Köymen; Arslan Yabgunun ölümünden sonra Tuğrul ve Çağrı Beyler'in Selçuklu ailesinin başına geçtiklerini söyler. Yusuf'un Ali Tegin tarafından öldürülmesinden sonra Yabgu ünvanının Yusuf'un babası olan Musa Bey'e verildiğini belirtir. Ancak Osman Turan öldürülen Yusuf'un Musa Yabgunun oğlu değil Selçuk'un dördüncü oğlu Yusuf Yımal olduğunu belirtir". (Yurdusevdi, **a.g.t.** s.35n)

²⁷⁶ Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, s.14

²⁷⁷ Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, s.118

²⁷⁸ Köymen, **a.g.e.** s.115

²⁷⁹ Kuşçu, **a.g.m.** s.10

²⁸⁰ "Aksarayı de Tuğrul ve Çağrı Beyler'in akıbetlerinden korktukları için herhangi bir girişimde bulunmadıklarını şu cümlelerle zikretmektedir: İsrail'in tutuklanması haberi kardeşlere ulaşınca onlar, ayaklanıp elçiyi alkoymak istedilerse de Sultan'ın heybetini, kudretini ve verdiği sözü yerine getireceğini düşünerek elçiyi çok miktar da hediye ile geri gönderip samimi kulluk gösterisinde bulundular ve Sultan'ın her türlü fermanını yerine getirmeyi görev biliriz. Biz hepimiz onun hakir köleleriyiz dediler". (Aksarayî, **Müsameretü'l-Ahbar**, s.13)

²⁸¹ Sümer, **a.g.e.** s.95

²⁸² Köymen, **a.g.e.** s.116

Tuğrul ve Çağrı Beyler Büyük Selçuklu imparatorluğunu kurduktan sonra bile büyük bir problem olarak devam etmiş ve en nihayetinde Büyük Selçuklu Devletinin Kuruluşunda büyük hizmetleri olan bu Türkmenlerin nihayet yıkılışında da başlıca amil olmalarının sebeplerinden biri olmuştur.²⁸³ Bunun sebebi olarak ise; daha öncede zikrettiğimiz gibi Arslan ile bu iki Selçuk arasında öteden beri süregelen rekabeti gösterebiliriz.

Arslan'ın esir edilerek Hindistan'a sevkini müteakip bu Türkmen kumandanlarından bir grup, Sultan Mahmud'a gelerek kendi başlarında ki Selçuklu şeflerinden şikâyetlerde bulunmuşlar ve onların kendilerine yaptıkları zulümlerden söz etmişlerdir. 4000 çadır halkı olduklarını söyleyen bu Türkmenler, kendilerinin bu zulümden kurtulmaları için, Horasan'a geçmelerine ve orada yerleşmelerine müsaade edilmesini Sultan Mahmud'dan rica etmişlerdir.²⁸⁴

Necef'e göre "Selçuk-Oğuz Türkmenleri için bazı bölgeler siyasi ve coğrafi ehemmiyetleri haricinde "mukaddeslik" derecesinde hususi bir manaya sahiptirler. İşte Horasan da Oğuzlar dâhil umumiyetle bütün Türkler için mukaddes ata ocağı olarak görülürdü".²⁸⁵ Hatta "Horasan ve Maveraünnehr bölgeleri sadece Selçuklular için değil bütün Türkler, İslam ve hatta dünya tarihi açısından da oldukça önemlidir. Nitekim bu bölgeler Türkler'in siyasi tarihi bakımından olduğu kadar medeniyet ve kültür tarihleri ve aynı zamanda ilim tarihi bakımından da pek büyük önemdedir. İslam medeniyetinin gelişmesinde ve İslam dünyasının ilim ve kültür hayatında bu bölge olağanüstü bir rol oynamıştır. İslamiyet; Farabi, Harezmi, Bîruni ve İbn-i Sina gibi ünlü ilim adamları ve bilginlerin büyük bir sayısını Horasan ve Maveraünnehr'e borçludur. Bu bakımdan Horasan ve Maveraünnehr'in rolü vasi İslam ülkelerinde işgal ettiği sahanın küçüklüğü ile kıyaslanmayacak derece önemli olmuştur".²⁸⁶

²⁸³“Bu hususu Büyük Selçuklu veziri Nîzam’ül-Mülk’ün Siyasetname adlı eserinde, Türkmenlere karşı takip edilmesi gereken siyaset hakkında ki ifadesinden açık olarak anlıyoruz. Ona göre sayısı pek çok olan bu Türkmenler İmparatorluğa güçlükler çıkarmışlar ve çıkartmakta iseler de devletin kuruluşun da büyük hizmetleri i olmuştur. Onları memnun etmek üzere 1000 ve daha fazla Türkmen çocuğunu saraya alarak “ğulam sistemine” göre terbiye etmelidir. Bu yapıldığı takdirde, Türkmenlerin devlete duydukları nefret zail olacaktır”. (Bkz: Köymen, **Büyük Selçuklular İmparatorluğunda Oğuz İsyanı (1153)**, s.160n

²⁸⁴ Köymen, **a.g.e.** s.116; Sümer, **a.g.e.** s.95

²⁸⁵ Ekber N. Necef, **Selçuklu Devletleri ve Atabeyleri Tarihi** (Oğuzların Ortaya Çıkmasından XIV. Asırlar), s.9

²⁸⁶ Richard N.Frye- Aydın Sayılı, “Selçuklulardan Evvel Orta Şarkta Türkler”, **Bellekten**, X./37 Ankara Ocak 1946, s.97-131

Burada Türkmenlerin, Horasana nakledilmek istemelerinde ki neden olarak ise; Tuğrul ve Çağrı Beyler'in, Türkmenlere yaptıkları zulümler zikredilmektedir. Oysaki Göksu'nun aktardığı vecihle Reşîdü'd-Din bu durumu şöyle izah etmektedir: “Onlar (Selçuklular) kendileri için mülk istemektedirler. Kardeşleri İsrâîl'in intikamını almak istiyorlar ve fırsat kolluyorlardı. Birini Mahmûd'a gönderip dediler ki: "Bizim halkımız ve hayvanlarımız çoğaldı. Halkın çokluğu, izdiham ve kalabalıklaşmasından, otlak ve meralarımız bize darlaştı. Bu meralar, hayvanlarımıza ve ailelerimize kâfi gelmiyor. Sultan'ın yüce kereminden beklenen odur ki izin versin nehirden geçelim. Horasan'a Nesa ve Baverd arasına yerleşelim. Tûs valisi olup Ribât-ı Seng-peşt'i yaptırmış olan Arslan Cazib - ki orada medfûndur- Sultan Mahmud'a dedi ki: Onlara Horasana doğru yol vermek doğru değildir. Çünkü onlar çok kalabalıktırlar hadsiz savaş levazımâtı, âlet ve malzemeleri vardır. Olmaya ki onlardan bir fesad doğsun dedi”.²⁸⁷ Sultan O'nun sözlerini uygun görmedi ve geçmeleri için izin verdi.²⁸⁸ İbnü'l-Esir'e göre ise; bu durum Yabgulular'ın taleplerinden ziyade, Gazneli Mahmud'un Arslan Yabguyu esir ettikten sonra, O'na ait obalara asker sevkedip Türkmenler'in bir kısmını öldürmesi sağ kalanların ise Horasan'a kaçmalarıyla vaki olmuştur.²⁸⁹ Diğer taraftan hatırlanacağı üzere Gazneliler ile Karahanlılar arasında Ali Tekin ve Arslan Yabgu ittifakına karşı yapılan anlaşma gereği Arslan Yabgunun ölümünden sonra planın ikinci aşaması olarak Arslan Yabguya bağlı Türkmenlerin Horasan'a nakli söz konusuydu. Bu sebeple Sultan Mahmud planın ikinci aşamasını devreye sokarak Türkmenler'i Horasana yerleştirdi.²⁹⁰ Gazneli Mahmut'un Arslan Yabguya bağlı 4000 çadırılık Oğuz kümesinin Horasan'a nakline izin vermesi Gazneli Devlet erkânı arasında huzursuzluğa neden oldu. Özellikle Tûs Valisi Arslan Cazip tarafından ciddi bir muhalefetle karşılanmıştır. Arslan Cazip, sultan Mahmûd'a hiç değilse ok atamamaları için başparmaklarının kesilmesi

²⁸⁷ Reşîdü'd-Din, **a.g.e.** s.79; Aksarayî, **Müsameretü'l-Ahbar**, s.13

²⁸⁸ Göksu, **a.g.m.** s.294; “Selçuklu Türkmenlerinin Horasan'a inmesini endişe ile karşılayan Arslan Cazib (Hacib Arslan), onları kontrol altında tutabilmenin şartı olarak ok ve yay kullanmalarının engellenmesini bunun içinde Ceyhun nehrinden geçenlerin başparmaklarının kesilmesini teklif etmiştir. Bu teklif Sultan Mahmud tarafından "Sen katı kalplisin; tahakkuk etmemiş bir cürümleri olmayan bu müslümanlara söylediği şeyi nasıl yapabilirim." sözleriyle reddedilmiştir”. (Reşîdü'd-Din, **a.g.e.** s.81n); “Göçebe unsura, yerleşik halk ve hassa askerine dayanan İslam devletlerinde zengin bir gelir kaynağı olarak bakılıyordu. İşte Gazneli Mahmud'da bu maksat ile vezir ve emirlerinin itirazlarına aldırmayarak onların Horasana geçmelerine müsaade etti”. (Sümer, **a.g.e.** s.95)

²⁸⁹ İbnü'l-Esir, **a.g.e.** s.291-294; “İsrail'in esir düşmesinin hemen peşinden Gazneli askerler, göçebe Selçuklu çadırlarına saldırarak çok sayıda kişiyi öldürdüler ve yağma hareketlerine giriştiler. Selçuklular gruplar halinde oraya buraya dağılmış olduklarından, bu olay, İsrail'e bağlı birliklerin ağır bir darbe almasına yol açtı”. (Agacanov, **a.g.e.** s.284)

²⁹⁰ Piyadeoğlu, **a.g.t.** s.16

tavsiyesinde bulunmuşsa da Sultan Mahmûd kendisine “ sen acımasız ve katı yürekli bir adammışsın” cevabını vermiş²⁹¹ ve önerisini reddetmiştir.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki; sebep ne olursa olsun “Arslan Yabguya bağlı Türkmenler, Tuğrul ve Çağrı Beylerin liderliğini kabul etmemişlerdir. Ve Onların idaresi altında yaşamamak için, 4000 çadırdan müteşekkil bu Oğuz kümesi, Gazneli Mahmud'un izin verdiği Horasana geçerek Serahs, Ferâve ve Ebiverd çölünde yurt tutmuşlardır”.²⁹² Bu Selçuklu boylarının başında Yağmur, Buka, Gök-taş ve Kızıl adlı beyler vardı.²⁹³ İbnü'l-Esîr ise; Anasioğlu adında beşinci bir beyden söz etmektedir²⁹⁴ ki bu Selçuklu boylarına bundan sonra Irak Türkmenleri de denmiştir.²⁹⁵

Gerdizi'nin sözlerinden anlaşıldığına göre bu beylerin idaresi altındaki Oğuzların, Tuğrul ve Çağrı Beylere karşı münasebetleri düşmanca idi.²⁹⁶ Bağımsız kalma arzusunda olan bu Türkmen Beyleri Selçuklu Beylerinden kötülük ve zulüm gördükleri bahanesini ileri sürmüşlerdir.²⁹⁷ Bağımsız kalma arzularının en açık delili ise; Kutalmış'ın, babası Arslan'ın ölümünden sonra bu Türkmenlerle değil, Tuğrul ve Çağrı Beylerle iş birliği yapmasıdır.²⁹⁸

3.3. BEYLERE KARŞI YABGULULARIN TUTUMU, HORASAN'A GÖÇ VE AKİBETLERİ

3.3.1. Yabgululardan Önce Horasan'a Yerleşmiş Türkler

Arap ordularının Horasan bölgesine girmesi nedeniyle, Belazuri tarafından son Sasani hükümdarı olarak tanıtılan III. Yazdicerd önce Merverrud ve Belh'e sonra da Ceyhun'un ötesine giderek Türk hakanından Fergana ve Soğd halkından yardım istemiş ve Belh ile Merv civarı bir süreliğine Araplardan geri alınmıştır. Görüleceği üzere Belazuri Araplar gelmeden evvel Horasan bölgesinde ki bazı yerleşik çevrelerde ve

²⁹¹ Sümer, **a.g.e.** s.96

²⁹² Sümer, **a.g.e.** s.96; Selçukluların başında bulunan kumandanların herhangi bir ünvan taşıyor olmaları dikkat çekici. Dört bin aile veya çadıra dört liderin önderlik yapması da ayrıca ilginç. Muhtemelen Selçuklularda askeri-boy yapısının gereği olarak binlik sistem yürürlükteydi. (Agacanova, **a.g.e.** s.285)

²⁹³ Agacanova, **a.g.e.** s.286; Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, s.91;

²⁹⁴ İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Tarih**, IX, s. 291-294

²⁹⁵ Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, s.14; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Tarih**, IX, s. 291-294; Ateş, **Yabgulular Meselesi**, s.518

²⁹⁶ “Her iki Selçuklu grubu önderleri arasındaki bu adavet yıllar öncesinden devam edip geliyordu”. (Agacanova, **a.g.e.** s.285)

²⁹⁷ Şalbayev, **a.g.e.** s.142

²⁹⁸ Köymen, **a.g.e.** s. 119

Tohoristan bölgesinde Türklerden bahsetmektedir. Onların Arap orduları ile mücadele etmesi bölgede etkin bir güç olduklarının da göstergesidir.²⁹⁹ Arapların Horasan'a girerken ilk karşılaştıkları bu Türkler Kûhistan da bulunan Kaleleri ele geçirmişlerdir. Oralarda hâkimiyet tesisine çalışan Heytal Türkleri idi. Bunların nasıl ve kimlerden hâkimiyeti devraldıkları net bir biçimde bilinmemektedir. Bunun dışında başta Merv olmak üzere Belh, Herat ve Nişabur'a kadar olan bölgelerde Türklerin varlığı tesbit edilmektedir. Buna ilaveten Câhiz; Horasanlıları Türklerin şehre yerleşmişleri olarak göstermektedir.³⁰⁰ Hatta kaynaklarda geçen Horasanlılar tabiri ile sadece acemlerin değil Türklerinde kastedildiğini ve Türklerle Horasanlıların kardeş olduklarını da zikretmektedir.³⁰¹

“İslam Tarihi kaynakları Türk kavimlerinden hangilerinin burada oturduklarına ve hangilerinin sonra geldiklerine açıkça cevap vermekten uzaktır. Ama yine de ipuçlarından bazı sonuçlar çıkarmak mümkün görünmektedir. Kaynakların çoğunda Çağataylılar (Çağaniyan, Sağaniyan), Oğuzlar (Dokuzoğuzlar) ve Karluklardan bahsedilir. İslam tarihi kaynaklarında Türkler hakkında ayrıca Ğuz tabiri kullanılır. Buhara da oturanların Türk oldukları belirtilirken bölge ismiyle Soğdlular tabiri de zaman zaman kullanılır. Ayrıca Soğd bölgesi Dokuzğuzların ülkesi olarak gösterilir. Çünkü fetihler başladığı sırada burada oturan Soğdlular Moğolistan tarafına göç ettiler. Daha sonra Dokuzğuzlardan Yağma boyu Kaşgar'a göç ederek buradaki Karluklar üzerinde hâkimiyet kurdular. Kaynaklarda belirtilmese de daha çok göçer bir kavim oldukları bilinen Avşarlar'ın o devirde yani VII-VIII. yüzyıllarda Türk kabilelerinin göçleri sırasında maveraünnehir ve Horasan bölgesine geldikleri tahmin edilmektedir. Bunların yanı sıra çok eskiden beri ipek yolu ticaretinin birleşme noktası olan Horasan'a Orta Asya, Harizm gibi Türk bölgelerinden tüccar Türk aileleri gelirlerdi. Bunlardan bazılarının Horasan şehirlerinde yerleşmiş olması tabiidir”.³⁰²

²⁹⁹ Salih Özçamca, **Büyük Selçuklu Şehirleri ve Ulaşım Ticaretteki Yerleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, SBE, Bursa 2007, s.18

³⁰⁰ Recep Uslu, **Hicri I-II. Yüzyıllarda Horasan Tarihi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, SBE, İstanbul 1997, s.141

³⁰¹ Özçamca, **a.g.t.** s.27

³⁰² Recep Uslu, **a.g.t.** s.141

3.3.2. Yabguluların Horasan'a Göçleri ve 1027 yılı İsyanı

Gazneli Mahmud'un müsaadesi doğrultusunda Horasan'a³⁰³ yerleşen Yabgulu Türkmenleri burada bir süre sessiz ve hareketsiz kaldılar.³⁰⁴ Fakat bölgenin Gazneli yöneticileri tarafından pek sıcak karşılanmadılar. Özellikle Tûs emîri Arslan Câzib onlara karşı oldukça kötü davranıyordu. Ayrıca Selçuklulara verilen Serahs, Ferava ve Ebiverd civarındaki otlaklar görüldüğü kadarıyla sürülerin rahatça otlaması için yetersizdi. Bunun yanı sıra bu boyların Sultan divanı yararına vergi ödemek gibi bir mükellefiyetleri vardı. Onların hayvanları için ödedikleri vergi, normalde ödenen verginin iki katıydı.³⁰⁵ Tüm bu sebeplerden ötürü Horasanda ki bu Türkmenler yetkilerini de aşip kendilerine zulmetmeye başlayan Gazneli yöneticilere karşı 1027 yılında isyan ettiler.³⁰⁶

İbnü'l-Esir bu durumu şöyle zikreder: "Horasanda kalan Oğuzlar, eski Harezm'in yanındaki Balcân Dağına vardılar ve pek çoğu dağlardan şehirlere inerek yağma ve tahribat yaptılar, insanları öldürdüler. Bunun üzerine Mahmûd b. Sebüktekin Tûs valisi Arslan Câzib'i bunlara karşı sevk etti. Arslan Câzib Oğuzların üzerine yürüdü ve kalabalık bir orduyla iki yıl boyunca onları takip etti. Sonunda bunlar yüzünden Sultan Mahmûd bizzat kendisi Horasan'a yürümek zorunda kaldı. Onları takip ederek Nisâbûr'dan Dihistân'a geldi. Oğuzlar bu defa Cürçân'a gittiler. Mahmûd da bunun üzerine onları takip etmekten vazgeçti."³⁰⁷

Göksu'nun nakline doğrultusunda; Sultan Mahmud ile muasır Zeynü'l-Ahbâr sahibine göre "Bu esnada Sultan Mahmud ile Türkmenler arasında iki muharebe daha olmuştur. Bu Nakle göre; 418 (1027-1028) senesi sona erince, Nesâ ve Bâverd halkı

^{303c}Horasan'ın aslen Farsça bir kelime olduğu ve "Güneşin Doğduğu Ülke" manasına geldiği ilk kaynaklarda ifade edilmiştir. Coğrafyacılar tarafından üzerinde durulan Horasan bölgesinin sınırları şöyle belirlenmiştir. Horasan kuzeyinde Harizm, batısında Maverâünnehr, doğuda Faris, güneyinde Sistan ve Hind toprakları içinde yer almaktadır. Bunun dışında Tarih ve Coğrafya kaynaklarında Horasan Eyaletine Ceyhun'un batısındaki Maverâünnehr toprakları, Sistan, Harizm, Kumis, Kazvin, Nihavend, Mevsıl, İsbicâb, Şaş, Taberistan bölgeleride dâhil edilmiştir. Eski Coğrafyacılar göre ise; dördüncü iklimde yer alan ve Horasan adı verilen bölgenin ilk sınırı Cüveyn ve Beyhak kasabası olan Ezâdvar, son sınırı ise Hindistan Gazne, Sicistan (Sistan) olup bunlar Horasan bölgesine dâhil değildir. Fakat bütün Coğrafyacılar bölgenin "Ümmehât" denilen ve önemli şehirlerinin Nişâbur, Herât, Merv ve Belh olduğu konusunda hem fikirdir. Hatta Horasan kelimesi Tarih kitaplarında bu şehirlerden Merv şehri ile özdeşleşmiştir. Zaman zaman Horasan kelimesi ile Merv şehri kast edilmiştir". Ayrıntılı bilgi için Bkz: (Recep Uslu, **Hicri I-II. Yüzyıllarda Horasan Tarihi**, s.25-27)

³⁰⁴ Şalbayev, **a.g.t.** s.146

³⁰⁵ Agacanova, **a.g.e.** s.286

^{306c}Mahmud Aksarayı, bu olayların İsrail'in esir edilmesinden iki yıl sonra gerçekleştiğini kaydediyor". (Agacanova, **a.g.e.** s.286n)

³⁰⁷ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil fi't-Tarih**, IX, s. 291-294; Burslan, **a.g.e.** s.XL

Gazne'ye gelip, Türkmenlerin çıkardıkları karışıklıktan şikâyet ettiler. Emîr Mahmûd, Tûs Emîri Ebu'l-Hârîs Arslan Cazib'e mektup yazılmasını emretti ve ona Türkmenleri cezalandırması için emir verdi. Tûs Emîri fermana uyararak üzerlerine yürüdü. Türkmenler toplanıp karşısına çıktılar ve harp ettiler. Pek çok adam öldürdüler, birçoklarını da yaraladılar. Tûs Emîri birkaç defa üzerlerine şiddetle hücum etti ise de, onları asla mağlup edemedi. Sonra Sultan Mahmûd, Tûs Emîrine mektup yazılmasını emretti. Tûs Emîri de; "O Türkmenler kuvvetlenmişlerdir; hükümdarın sancağı ve maiyeti olmadan onların çıkardıkları karışıklıkların önüne geçilemez." diye cevap yazdı. Mahmûd bu mektubu okuyunca canı sıkıldı ordu çekip 419 (1028-1029) senesinde Gazneden hareket etti. Bûst tarafına gitti, oradan Tûs tarafına yürüdü. Tûs Emîri karşılamağa çıktı ve hakikatı anlattı. Emîr Mahmûd bunun üzerine büyük bir ordunun Tûs Emîri ile birlikte Türkmenlerle harp etmek üzere gitmesini emretti. Ferâve konağının yakınına vardıkları zaman birbirleriyle karşılaştılar. Mahmûd'un ordusu onları mağlûp etti ve kılıçtan geçirdi. Türkmenlerden dört bin meşhur süvariye öldürdüler, birçoklarını da esir ettiler. Geriye kalanlar Belhan ve Dihistân taraflarına gittiler."³⁰⁸

Bu bilgiler muvacehesinde durumu tahlil edecek olursak; Zeynü'l Ahbâr'da Türkmenler'in bölgede başlattıkları yağmalama hareketlerinden bahsedilmekte, buna karşılık Gazneli memurların onlara yaptıkları kötü muameleler görmezlikten gelinmektedir³⁰⁹ öyle ki tek yanlı haberlere dayanan bu yanılığın İbnü'l Esîr için de geçerlidir.

Dihistan'ı geçip Balhan dağlarına sığınan Türkmenlerin başında Yağmur ve Kızıl adlı beyler vardı. Geriye kalan iki bin kadar Türkmen de önce Kirman'a³¹⁰, sonra orada tutunamayıp İsfahan'a geçtiler.³¹¹

³⁰⁸ Reşîdü'd-Din, a.g.e. s.81n

³⁰⁹ Agacanov, a.g.e. s.287

³¹⁰ Kirman Selçukluları, Büyük Selçuklu Devleti kurulduktan sonra ondan ayrı olarak kurulan ilk kol olması açısından dikkat çekmektedir. Kirman'ın coğrafi özellikleri; İran'ın güneyinde bir eyalet ve bu eyaletin bugün merkezi olan şehrin adıdır. İsmi doğru şekli Kerman olmakla beraber, şimdi genellikle Kirman denilmektedir. İran'ın büyük merkezi çölünün yani Deşt-i Lût'un güney-batısında bulunan Kirman eyaleti, doğuda bozkırlar ve Mekrandan dağlar ile hudutlanmıştır. Bugünkü idari teşkilat bakımından ise Kirman; Doğuda Belucistan ve Sistan, kuzeyde Horasan, kuzey-batıda İsfahan ve batı da fars eyaletleri ile çevrilmiştir. Güneyde ise Fars ve Uman körfezleri ile hudutlanmıştır. Ulaşım bakımından Kirman ticaret ve hac yolu üzerindedir. Kirman Tarihi; Kirman eyaleti, Sasaniler devrinde (226-651) şah ünvanı taşıyan bir vali tarafından idare ediliyordu. Kirman'ın, Müslümanlar tarafından fethine ilk olarak Hz. Ömer devrinde (634-644) teşebbüs edildi. Daha sonra sırasıyla Emevi (661-750) ve Abbasi (750-1258) gibi İslam Devletlerinin hâkimiyetleri altına girdi ise de, Fars ve Kirman genellikle Saffariler'in idaresinde kaldı. X. yüzyılın başında her iki bölgenin hâkimiyeti, Saffari emiri Tahir b. Muhammed (901-8)'den, bu sülalenin

Sultan Mahmûd tarafından bozguna uğrayan bu Türkmenler, Irak, Azerbaycan ve şarkî Anadolu'ya birçok akınlar yaparak çok maceralı bir hayat geçirdiler. Bununla beraber onlar yine de Horasanda ki yurtlarına dönüyor ve sıkışınca da Dehistan ve Balhan dağlarına kaçıyorlardı.³¹² Bu durum karşısında sultan Mahmûd bu Yabgu beyleriyle yakınlaşmaya karar verdi. İbnü'l-Esîr şöyle der: " Sultan Mahmûd, Guzların bir kısmını ve başlarında ki Yağmur'u kendi yanına çekmeyi başardı."³¹³ Böylece Yağmur adlı Türkmen beyi, Rey'e tayin edilen Gazneli Mahmûd'un oğlu Mes'ud'a tabi oldu.

3.3.3. Yabguluların Horasandaki İkinci İsyanı ve Dağılış Süreçleri

Sultan Mahmud 1030 yılında vefat ettikten sonra Sultan olan Mesud'a tabi olan Oğuzlar, Balcan dağlarına kaçıp orada kalan Türkmenlerin geri dönmesi için Sultan Mesud'dan müsaade istediler. Sultan Mes'ud da itaat etmeleri şartıyla bunlara izin verdi.³¹⁴ Böylece Oğuzlar; Yağmur, Göktaş, Buka ve Kızıl adlı Beylerin önderliğinde Gazneli ordusunda hizmete başlamışlardı. Oğuzların komutası ise "hâcib" ünvanı taşıyan Humar Tegin'e verilmişti. Ancak Selçuklu reisleri Gazneli komutanların idaresi altında olmaktan memnun değillerdi. Bunun dışında büyük bir ihtimalle Selçuklu askerleri maaş almıyorlardı.³¹⁵ Gazne ordusunda yer alıp maaş alamamalarından yakınan Yabgulu Oğuzlar 1031 yılında yağma faaliyetlerine tekrar başlamışlardır.³¹⁶ Bunun üzerine Sultan Mesud da Oğuz Beylerinin ortadan kaldırılmasına karar verdi. Bu amaç doğrultusunda Türkmen birlikleri Nişapur'a gönderildiği bir sırada Yağmur ve bazı komutanlar yakalanarak idam edildiler. Türkmen Beylerinin öldürülmesi yeni bir isyan hareketinin başlamasına sebep oldu. Fakat Agacanov İsyan hareketinin başlama

kölesi olan Halaç Türklerinden Sebükeri (subkeri)'nin eline geçmişti. Fakat O'nun bu hâkimiyeti de Halife'nin askerleri tarafından mağlup edildiği 911 yılına kadar sürdü. 932 yılına gelindiğinde Kirmanda Benû İlyas adıyla anılan sülalenin hâkimiyetini görüyoruz. Daha sonra Büveyhi Devletinin Kirmanı ele geçirmek istediğini müşahede ediyoruz. Büveyhi Emirinin kardeşi Ahmet 1500 Deylemi ve 5000 Türkden oluşan bir ordu ile Kirman üzerine sefere çıkmıştır". Ayrıntılı bilgi için Bkz: (Erdoğan Merçil, **Kirman Selçukluları**, TTK Basımevi. Ankara 1989); Bkz: (Köymen, Kirman **Selçukluları Tarihi** adlı makale); Sultan Gazneli Mahmut'un bozgunundan kaçan yabguluların ilk olarak Kirman Büveyhi devletine sığındığı bilgisini kabul edecek olursak abartılı da olsa buradaki 5000 Türk, muhtemelen bu Yabgulu Türkleridir.

³¹¹ Şalbayev, a.g.t. s.146

³¹² Turan, **Selçuklular Tarihi**, s.91

³¹³ Agacanov, **a.g.e.** s.288

³¹⁴ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil fi't-Tarih**, IX, s. 291-294

³¹⁵ Agacanov, **a.g.e.** s.288; Abdurrahin Tufantoz, **Mervanoğulları**, Aça yay., Ankara 2005, s.89

³¹⁶ Coşkun, "Musulda İtaatsiz Bir Zümre", s.970

nedeni olarak bu boyların Horasanda yeni topraklar elde etme gayretiydi demektir.³¹⁷ Nitekim İbnü'l-Esir de daha önceki isyan sebebinde olduğu gibi bunda da Yabguluların fesad hareketinden söz etmektedir sadece. Gazne ordusundaki bu Türkmen grubun maaş alamaması veya maruz kaldıkları kötü muamelelere değinmemiştir.

Özaydın'ın nakliyle İbnü'l-Esir olayı şu şekilde vermiştir: “Sultan Mesud, Ahmed Yınaltekin'in isyanını bastırmak üzere Hindistan'a gidince bunlar yeniden fesat çıkardılar. Sultan Mesud da, Rey'i Alaüddevenin elinden almak için büyük bir orduyla Taş-Ferraş gönderdi. Taş-Ferraş Nişapur'a geldiğinde bu Oğuzların fenalıklarını görünce Türkmen reislerini çağırdı ve onlardan elli küsür adam öldürdü ki Yağmurda onların arasındaydı. Bunun üzerine Türkmenler burada fazla tutunamadı ve daha önceden Azerbaycana giden kafileye katılmak üzere Rey'e doğru yola çıktılar. Bunu yaparken önlerine çıkan her yeri yağmalamaya başladılar. Bunun üzerine Taş-Ferraş hazırlanıp fillerle desteklenmiş üç bin kişilik bir orduyla Türkmenler üzerine yola çıktı. İki taraf karşı karşıya geldi ve savaş ilk başlarda Taş-Ferraşın lehine ilerliyordu. Fakat Türkmenler Taş'ın ordusundan Kürt askerlerinin reisini esir aldılar. Bu reis onlara kendisini öldürmemeleri şartıyla Kürt birliklerini savaştan çekeceği garantisini vermiş ve dediği gibi de olmuştur. Kürt birlikleri reislerinin öldürülmemesi için savaştan çekilince Taş-Ferraş'ın ordusu bozguna uğradı ve Taş orada öldürüldü”.³¹⁸

1033 yılına gelindiğinde Gazneliler'in Hindistandaki topraklarında da isyan hareketleri görülmeye başlandı. Gazneliler'in Hindistandaki isyanı bastırmakla uğraşmalarını fırsat bilen Selçuklular, Horasanda bütün güçleriyle aktif olamaya çalıştılar. Bunun üzerine birkaç kez Gazneli kuvvetlere saldırdılar. Bu isyancılar, öldürülen Selçuklu Beylerinin yakın akrabalarıydı ve hatta Mesud'un emriyle katledilmiş bulunan Yağmur'un oğlu en faal olanıydı. 1034 yılına gelindiğinde ise; Gazne ordusu Hindistan'daki isyan hareketini bastırmışlardı. Yine aynı yıl Yabgulu birlikleriyle Gazne birlikleri arasında da şiddetli bir çarpışma yaşandı. Bu çarpışma da Yabguluların Karakum'un güneybatısına çekilmeleriyle son bulmuştur. Karakum'un Güneybatısı'na sığınan Yabgulular bir yandan çölün sert şartları karşısında büyük zorluklarla boğuşurken bir yandan da gıda sıkıntısı çekiyorlardı bu yüzden 1035 yılında tekrar Nesa, Ferava ve Dehistana gelmişlerdi.³¹⁹ Tüm sıkıntılar karşısında Türkmenlerin

³¹⁷ Agacanov, a.g.e. s.288

³¹⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, IX, s. 291-294

³¹⁹ Agacanov, a.g.e. s.290

liderlerinden Kızıl'ın idaresinde ki bin beş yüz kişi Rey'de Alaüddevenin yanında kalırken geriye kalanları ise Azerbaycan'a, oradan Hemedan, Tebriz, Diyarbekir ve Musul şehirlerine girdiler.³²⁰

Turan ise; Yabgulu Oğuzlar'ının Horasan'ı terk etmelerini, Harizmde tutunamayan Tuğrul ve Çağrı Beyler'in 1035 yılında Horasan'a geçmeleriyle izah etmektedir.³²¹ Fakat Kızıl'ın idaresinde Rey'de kalan Yabgulular bu durumdan müstesnadır. Hatta Agacanov Sultan Mahmûd tarafından Horasan'a yerleştirilen Kızıllar, Yağmurlar ve Balhan Kûhîler adlı Türkmen gurupların Selçuklular'a katıldığını zikretmektedir³²² ki daha öncede zikrettiğimiz üzere zor çöl şartları karşısında 1035 yılında tekrar Nesa, Ferava ve Dehistana gelen ve görünen o ki başka seçenekleri olmayan Yabgulular'ın Agacanov'un naklettiği gibi Selçuklu ordularına katılmış olma ihtimalini güçlendirmektedir. Diğer taraftan Turan'ın iddia ettiği gibi Azerbaycan'a kaçan Yabgulular'ın Tuğrul ve Çağrı Beylerden dolayı kaçmış olmaları da muhtemeldir. Çünkü 10.000 süvari birliği ile Horasan'a geçen Beyler Sultan Mes'ud'a Horasan'a geliş nedenlerini izah ettikten sonra "o'nun emrine girmek istediklerini, buna karşılık Nesa ve Ferava bölgelerinin kendilerine dirlik olarak verilmesini buna karşılıklı Balhan Dağından, Dihistandan, Harizm sınırından gelebilecek akınları önleyeceklerini Irak(Yabgulular) ve Harizm Türkmenlerini de kovacaklarını bildirdiler"³²³

Burada Tuğrul ve Çağrı Beyler için ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. "Tuğrul ve Çağrı Beyler'in Horasan'a gelmeleri büyük bir heyecan ve kaygı yarattı. Nitekim haberi duyan bir Gazneli Devlet adamı Horasan elden gitti diye bağırmıştır. Onun yanı sıra Vezir Ahmed b. Abd us-Samed ise, Irak Türkmenlerini(yabgulular) kastederek şimdiye kadar çobanlar ile idi. Şimdi ülke zapteden emirler geldiler" demiştir³²⁴.

Sultan Mes'ud Beylerin bu isteklerini, babası Sultan Mahmûd'un Arslan Yabgu Oğuzlarının Horasana geçmelerine izin vermekle nasıl bir hata ettiğini belirtip reddetmiştir.³²⁵ Ve Selçukluların kuvvetlenmelerine fırsat vermeden onların üzerine bir

³²⁰ İbnü'l-Esir, **a.g.e.** s.301-302; Tufantoz. **Mervaniler**, s.82

³²¹ Turan, **a.g.e.** s.94

³²² Agacanov, **a.g.e.** s.298

³²³ Sümer, **a.g.e.** s.103

³²⁴ **A.g.e.** s.103

³²⁵ Turan, **a.g.e.** s.95

ordu gönderip onları Horasandan çıkartmak için ilk adımı atmıştır.³²⁶ Fakat Sultan Mes'ud'un bu hamlesi tarihin seyrini değiştirecek Selçuklu zaferlerinin de ilk adımı olmuştur. Beg-Toğdı komutasındaki Gazneli ordusu ilk önce Selçukluları gafil yakalayıp bozguna uğrattıysa da onların ganimet bölüşümünü fırsat bilen Çağrı Bey ani bir baskınla bu orduyu 1035 Temmuz'unda Nesa denilen yerde müthiş bir hezimetle uğratmıştır.³²⁷ Bu zafer neticesinde Selçuklular Sultan Mes'ud'a bu savaşı ailelerini korumak gayesiyle yaptıklarını bildirip daha evvelki isteklerini tekrar dile getirdiler. Bunun üzerine Sultan Mes'ud'da Selçuk beylerine hil'at, sancaklar ve Menşur göndererek Nesâ'yı Tuğrul Bey'e, Dehistan'ı Çağrı Bey'e, Feraveyi de Musa Beygu'ya vermişti.³²⁸ Fakat Sümere göre: "Selçuklular bu barışa ehemmiyet vermediler ve onu ciddiye almadılar. Hatta yapılan barışla ilgili olarak Selçuklular'a hil'at, meşur, sancak, külah ve türk geleneğine göre eğerli at ve altın kemer getiren Gazneli elçisi, onların Gazneli Devleti hakkında alaycı konuşmalar yaptıklarını ve hilatları yere attıklarını duymuştu".³²⁹ Selçuklular'ın bu zaferinden sonra farklı coğrafyalardan Türk boylarıyla sayıları artmıştır. Nitekim daha önceden Selçuklular'a katılan Kızıl, Yağmur ve Balhan Türkmenleri de bu zafer neticesinde Rey bölgesine hâkim olmuşlardır.³³⁰

Sultan Mes'ud ve Selçuk Beyleri arasında zaten pekte ciddiye alınmayan anlaşma fazla uzun sürmedi. Selçuklu Beyleri sayılarının kalabalıklaşması dolayısıyla Sultan Mes'ud'dan Merv, Serahs ve Baverd(Abiverd) şehirlerinin kendilerine verilmesini buna karşılık Sultana ücretli askerlik yapacaklarını bildirdiler. Ancak bu talep Sultan Mes'ud'u kızdırmış ve Selçuklular'ın bu talebini redderek savaş hazırlığına başlamıştır. İsteklerine karşı olumsuz cevap alan Selçuklular ise Talkan, Fariyab, Balh şehirlerini yağmalamaya başladılar.³³¹ Bunun üzerine Hindistan'a sefere çıkmak üzere olan Sultan Mes'ud'da Selçuklular üzerine Hacip Sü-Başı kumnadasında 1500 kişilik bir ordu göndermiştir. Fakat Gazne ordusu bu sefer neticesinde Selçuklular'a karşı bir üstünlük sağlayamamıştır.³³² Sultan Mes'ud Hindistan seferi dönüşünde Hacip kumandasında tekrar bir ordu gönderdi 429(1038) yılında Serahs yakınında Telh-Âb

³²⁶ Şalbavev, **a.g.t.** s.150

³²⁷ Turan, **a.g.e.** s.95; Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi.** s.215; Sümer, **a.g.e.** s.104

³²⁸ **A.g.e.**, s.95; Sümer, **a.g.e.** s.104; Koca, "Sır Derya(Ceyhun) Boylarından Anadoluya Oğuzlar(Türkmenler)", **Türkler**, c.IV, Ankara 2002, s.67; Köymen, **a.g.e.** 226

³²⁹ Sümer, **a.g.e.** s.104

³³⁰ **A.g.e.** s.104

³³¹ Koca, **a.g.e.** 70

³³² Sümer, **a.g.e.** s.104; Koca, **a.g.e.** s.70; Şalbavev, **a.g.t.** s.152

denilen yerde meydana gelen harpte Gazne ordusu büyük bir yenilgiye uğradı.³³³ Bu zafer neticesinde de Selçuklular teşkilatlanmaya giderek Tuğrul Bey'i kendilerine hükümdar seçtiler. Ele geçirdikleri toprakları da Nişabur Tuğrul Bey'e, Merv Çağrı Bey'e Serahs da Musa Beygu'ya verilmek üzere taksim ettiler. Tuğrul Bey ana bir kardeşi olan İbrahim Yınalı da Nişabur'a gönderdi.³³⁴

Komutanlarının yenildiğini göre Sultan Mes'ud artık işi ciddiye almış ve bizzat kendisi ordunun başında olacak şekilde sefer hazırlığına başlamıştır. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra sefere çıkan Gazneli ordusuna Çağrı Bey önderliğinde ki Selçuklu birlikleri 1039 da saldırdıysa da başarılı olamayarak geri çekildiler.³³⁵ Bundan sonra Selçuklular Gazneli ordusuyla meydan savaşından ziyade geri çekilip yıpratma taktiğiyle savştılar ve Gaznelilere ciddi kayıplarda verdiler. Selçuklular'ı kovalamaktan yorgun düşen Sultan Mes'ud bir anlaşma teklifinde bulundu. Bu anlaşmaya göre Selçuklular Nişabur, Serahs ve Merv'de çekilecekler. Aynı şekilde Gaznelilerde Herat'a çekilecekti. Fakat Nesa, Baverd ve Ferava Selçuklularda kalacaktı.³³⁶ Aslında bu antlaşma iki taraf içinde hazırlıklarını yapmaları için bir oyalama taktiği idi. Neticede hazırlıklarını tamamlayan Sultan Mes'ud tekrar harekete geçti. İki taraf arasında ki savaş 1039 yılının ilkbaharından 1040 yılının ilkbaharına kadar sürdü. Sonuçta Gazneliler'i yeteri kadar yıpratıklarını düşünen Selçuklular Dandanakanda bir meydan savaşını kabul ettiler. Meydana gelen şiddetli çarpışmalar neticesinde Gazneli ordusu büyük bozguna uğratıldı.³³⁷ Bu galibiyetle birlikte artıkdede Selçuk ile başlayan Oğul Arslan Yabgu ile devam eden Büyük Selçuklu imparatorluğunun kuruluşu tamamlanmış oldu.³³⁸

3.3.4. Azerbaycan'a Göç eden Yabgulular'ın Faaliyetleri

Alaüddevle ile anlaşılan Kızıl'ın idaresindeki bin beşyüz kadar Yabgulu haricindekilerin, Vehsûzân'ın Hâkimi olduğu Azerbaycana gittiklerine yukarıda değinmiştik. Kızıl ve Yağmur idaresinde ki Yabgulular'ın bir kısmı daha sonra Aleüddevle ile de ters düşüp yukarıda da değindiğimiz gibi Selçuklular'a katılmışlardır.

³³³ Sümer, **a.g.e.** s.109; Turan, **a.g.e.** s.98; Koca, **a.g.e.** s.70; Köymen, **a.g.e.** s.249

³³⁴ Sümer, **a.g.e.** s.109

³³⁵ Sümer, **a.g.e.** s.110; Koca, **a.g.e.** s.73

³³⁶ Şalbavev, **a.g.t.** s.154

³³⁷ Koca, **a.g.e.** s.76; Sümer, **a.g.e.** s.114

³³⁸ Koca, **a.g.e.** s.77

Azerbaycan'ın hâkimi Revvâdî Hanedanından Vehsûzân/Vahsudan Yabguluları dostça karşılaşmış ve onlardan biriyle evlenmiştir. Vehsûzan'ın onları çağırması ve dostça karşılanması düşmanlarına karşı onlardan faydalanmak idiye de onun bu ümidi çok uzun sürmemiştir. Çünkü bu Oğuz kümesi yani Yabgulular burada da yağma faaliyetinde bulunmuşlardır.³³⁹

Yabgulular'ın Azerbaycandaki vaziyetlerini Özeydî'nin nakliyle İbn'ül-Esir şöyle anlatmaktadır. “ Vehsûzân Azerbaycan'a giden Oğuzlar'ın kötülüklerine mani olacağını ve yardım sağlayacağını ümit ederek Oğuzlar'a ikramda bulunmuş ve akrabalık tesis etmiştir. Bu Oğuz taifesinin reisleri Boğa, Göktaş, Mansur ve Dana adlı beylerdi. Vehsûzân'ın ümitleri boşa çıktı. Çünkü Onlar(Yabgulular) fitne ve fesad çıkartmağa adam öldürmeye ve yağmacılığa devam ettiler. Bunlar sonra Meraga üzerine yürüdüler ve 429 yılında şehre girdiler. Camiyi yaktılar halktan pek çok kişiyi öldürdüler. Aynı şekilde Hezbaniye Kürtlerinden bir çoğunda katlettiler. Olay büyüdü ve karışıklıklar arttı. Kürtler ve diğer şehirlere mensup ahali başlarına gelen felaketi görünce Oğuzlar'ın kötülüklerine mani olmak gayesiyle barış ve ittifak yapmak için teşebbüse geçtiler. Ebû'l-Heycâ Rebiûddeve ile Vehsûzân barış ve iş birliği yaptılar. O bölgenin halkıda onlara katıldı. Böylece Yabgululardan intikam alabilecek hale geldiler. Yabgulular bütün ülke halkının kendileriyle savaşmak üzere birleştiklerini görünce Azerbaycandan ayrılıp gittiler artık orada kalmaları mümkün değildi”.³⁴⁰ Ancak Yabgulu Türkmenlerinin hepsi Azerbaycan'ı terk etmemişlerdir. Urmiyede oturdukları anlaşılan bu Yabguluların başında Dana bulunmaktadır ki bu Dana'nın, Vehsûzân'ın evlendiği kızın yakın akrabası olduğu tahmin edilmektedir. Azerbaycandan ayrılan Yabgulular Irak-ı Acem'e dönmüşler ve burada iki gruba ayrılmışlardır. Göktaş ve Mansur'un idaresindeki Yabgulular Hemedan'a, Buka'nın idaresindekilerde Rey'e gitmişlerdir.³⁴¹

Dana'nın liderliğinde Azerbaycan'da kalan Yabgulular'a gelince. Onlarda Urmiyeden çıkarak Ermeniler'in üzerine yürüyüp onlardan birçoklarını öldürmüş ve birçoğunu da esir almışlardır. Bunun yanı sıra Urmiye yörelerinde yaşayan Ebû'l

³³⁹ Sümer, **a.g.e.** s.7; Claude Cahen, “Türkler'in Anadolu'ya İlk Gelişi”, Çev: Y. Yücel- B. Yediyıldız, **Bellekten**, c. LI, Aralık, Sa. 201, Ankara 1987, s.1383; Ahmet Toksoy, “Malazgirt Zaferinden Önce Doğu Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları”, **Türkler**, c.IV, Ankara 2002, s.681; Adnan Çelik, “ XI. Yüzyıl Ortalarında Güney Doğu Anadolu Bölgesinde Bir Oğuz Topluluğu: Irak Oğuzları” **Türklük Bilgisi Araştırmaları**, c. XXXI/I, YER 2007, s.198; İbn'ül-Esir, **a.g.e.** s.295-296

³⁴⁰ İbn'ül-Esir, **a.g.e.** s.295-296

³⁴¹ Sümer, **a.g.e.** s.107

Heyca'nın idaresindeki Hezbanilerde Yabguluların komuşuluğundan rahatsız olarak onlarla çarpışmaya başladılar. Kürdler'in köylerini de yağma eden Yabgulular onlardan da birçoklarını öldürmüşlerdir. Muhtemelen Azerbaycan hâkimi Vehsûzân'nın Yabguluları kullanmaklar istedikleri düşmanları da bunlar idi. Çünkü bu bölgede oturan Emîr Ebû'l Heyca el-Hezebânî, Vehsûzân'ın düşmanlarındandı.³⁴²

3.3.5. Hemedan ve Rey'e Giden Yabgulular'ın Faaliyetleri

Hemedan'a giden Göktaş, İsfahan hâkimi Alaüddeve'nin oğlu Ebû Kalicar'ın valisi olduğu şehri kuşatmıştı. Aynı şekilde Rey'e giden Buka'da orada bulunan Kızıl ile bu şehri kuşattılar. Rey'de bulunan İsfahan hâkimi Alaüddeve, Yabgulular'a ve onlara katılmış olan Büveyhoğullarından Fena Husrev b. Mecdüd-devle ile Deylemli emirlerinden Kâmrûye karşı dayanamayacağını anlayarak geceleyin Rey'den çıkarak İsfahan'a kaçtı. Bunun üzerine Oğuzlar Rey'e girip burayı görülmemiş surette yağma etmişlerdir ki bazı şehirlerde elli adam kaldığı rivayet edilir. Sonuç olarak Rey şehri Kızıl'ın idaresine geçmiştir.³⁴³ Yabgulular Rey'e hâkim olduktan sonra Hemedan'ı kuşatan Göktaş'a iltihak ettiler. Bunu duyan Hemedan valisi Ebû Kalicar da şehrin ileri gelenleri ve tüccarlarıyla kaçıp bir kaleye sığınmıştır. Böylece Yabgulular yanlarında Fena Husrev ve Deylemlilerle birlikte 430 yılında Hemedan'a girdiler ve şehri fena şekilde yağmalayıp halkı perişan ettiler. Halka karşı en acımasız olanları ise Deylemlilerdi. Yabgulular daha sonra Ebû Kalicar'a haber gönderip onunla anlaşma yapmak istediklerini yanlarına gelip işlerini idare etmesini ve onun görüşüne uygun hareket edeceklerini bildirdiler. Bunun üzerine Ebû Kalicarda yapılan teklifi kabul edip kaleden çıkmış Yabgulular'ın yanına gelmiştir. Fakat Yabgulular Ebû Kalicar yanaşır yanaşmaz hücum edip mallarını ve yanında bulunan eşya ve hayvanlarını yağma etmişlerdir. Ebû Kalicar'ın babası Alaüddeve de bu durumu haber alır almaz İsfahandan çıkmış ve Yabgulular üzerine sefere çıkmış ve birçok Yabguluyu öldürüp bir kısmını da esir alarak geri dönmüştür.³⁴⁴

Diğer taraftan Tuğrul ve Çağrı Beyler'in Horasandaki zaferi sonrası, Horasan'a çok sayıda Türk muhacereti başlamıştır. Horasan topraklarının kendilerine yetmeyeceğini gören Tuğrul ve Çağrı Beyler hâkimiyet sahalarını güçlendirmek gayesi ile Azerbaycan ve Irak-ı Acem denilen İran topraklarına karar vermişlerdir. Buraların

³⁴² Sümer, **a.g.e.** s.108

³⁴³ Sümer, **a.g.e.** s.108

³⁴⁴ İbn'ül-Esîr, **a.g.e.** s.296-297

fethini Tuğrul Bey bizzat kendisi üstlenerek üvey kardeşi İbrahim Yınal'ı ve beraberinde Musa Yabgu'nun oğlu Hasan ile Çağrı Bey'in oğlu Yakutî' yi bu sefere memur kılmıştır.³⁴⁵ Bunun üzerine İbrahim Yınal ve beraberindekiler Rey'e doğru hareket ettiler. Daha sonra Tuğrul Bey'de arkalarından şehre girdi. Tuğrul Bey Şehre geldiği zaman Yabgulular hala burada idiler. Bu sebeple Tuğrul Bey bir elçi gönderip Kızıl haricindeki beylerden kendisine tabii olmalarını istiyordu. Kızıl'ı hariç tutmamızın sebepleri ise; öncelikle daha öncede belirttiğimiz gibi Kızıl zaten Tuğrul Beyler'e bağlı hareket ediyordu. Bunun yanı sıra Tuğrul Bey'in Rey'e gelmiş olduğu 432(1040/1041) yılında öldüğü tahmin edilmektedir. Diğer Beyler'e gelince onlar elçi vasıtasıyla Tuğrul Bey'e şu haberi gönderdiler: “ Çağırmaktan maksadının bizi tevkif etmek olduğunu biliyoruz. Senden korktuğumuz için uzaklaştık ve buraya konduk. Eğer bizim üzerimize gelersen Horasan'a veya Rum ülkesine gideceğiz ve seninle hiçbir zaman bir araya gelmeyeceğiz” dediler.³⁴⁶ Hem Selçuklu hâkimiyeti altına girmek istemeyen hemde yağmacılık hayatlarını devam ettirmek isteyen Yabgulu Türkmenleri bu durum üzerine Rey şehrini terk edip 433(1041/1042) yılında Cizre, Diyarbekir ve Musul'a doğru hareket ettiler.³⁴⁷

3.3.6. Cizre, Diyarbekir ve Musul'a Giden Yabgulular'ın Faaliyetleri ve Sonları

Beyler'in hâkimiyetinde bulunmak istemeyen Yabgulular ilk olarak bugünkü Güney Doğu Anadolu sınırlarında ki Cizre'ye girmişler³⁴⁸ ve Karada, Bazebdâ, Hasaniyye, Fişabûr ve Haburda yağma faaliyetlerinde bulunmuşlardır.³⁴⁹ Yabgulu Beylerinden Mansur burada kalırken diğer Beyler Buka, Anasioğlu ve Göктаşta Diyarbekir'e gittler.³⁵⁰ Bu durumdan rahatsız olan Diyar-ı Bekir emiri oğlu Süleyman'ı Cizre valiliğine atamıştır.³⁵¹ İbn'ül-Esîr orada yaşananları şu şekilde izah etmektedir: “Süleyman b. Nasrüddevle b. Mervan, Mansûr'a adam gönderip barış teklif etti ve kış geçip diğer Oğuzlarla Suriye'ye geçinceye kadar Cizreye bağlı kasabalarda oturabileceğini bildirdi. Mansûr da bu teklifi kabul etti ve her iki taraf anlaştilar. Fakat

³⁴⁵ Koca, a.g.e. s.87

³⁴⁶ Sümer, a.g.e. s.117

³⁴⁷ İbn'ül-Esîr, a.g.e. s.297-298; Sümer; a.g.e. s.117; Koca, a.g.e. 93; Coşkun; a.g.t. s.971; Şalbayev, a.g.t. s.163

³⁴⁸ Sümer, a.g.e. s.117

³⁴⁹ İbn'ül-Esir, a.g.e. s.298-299

³⁵⁰ Sümer, a.g.e. s.117

³⁵¹ Coşkun, a.g.e. s.971;

Süleyman Mansûr'a hainlik etmeyi kafaya koymuştu bunun için büyük bir ziyafet tertip etti ve Mansûr'u bu ziyafete çağırdı. Mansûr el-Cezireye gider gitmez Süleyman onu yakaladı ve hapsetti. Bunun üzerine Mansûr'un adamları her tarafa dağıldılar".³⁵² Yabgulular'ın bu durumundan faydalanmak isteyen Musul Emiri Karvaşta Mervaniler ve Beşneviyyelerle birlikte Yabgulular üzerine yürümüşse de istediğini elde edememiş ve mağlup bir şekilde geri dönmüştür.³⁵³ Yabgulular sonrasında da Mansûr'un serbest bırakılması için Diyarbekir'i yağmalamaya başlamışlardır. Yabgulular'ın karşısında duramayan Diyarbekir emiri Nasrû'd-Devle çaresiz Bizans İmparatorundan yardım istemiştir. Fakat Bizans'ın yardımında Yabgulular'ı durdurmaya yetmemiştir. Bunun üzerine Nasrû'd-Devle Yabgulular'a hem Mansûr'u serbest bırakmak hemde mal vermek şartlarıyla anlaşma zemini aramıştır.³⁵⁴ Yabgulular bu teklifler karşısında başlangıçta anlaşmayı kabul etmişlerse de Mansûr serbest bırakıldıktan ve taahüt edilen malları aldıktan sonra anlaşmaya uymamışlar ve mallarının azlığını öne sürerek yağma faaliyetlerine devam etmişlerdir. Cizre, Diyarbekir, Nusaybin, Sincar ve Habur gibi Irak'ın önemli şehir ve merkezlerini ele geçirip yağmaladılar.³⁵⁵

Yağma faaliyetleri ile birlikte Boğa ve Anasioğlu adlı Beyler Diyarbekir de kalırken Mansûr ve Göktaş adlı Beyler Musul'a doğru yola çıkmışlardır. Musul Emiri Karvaş şehri yağmalamaları karşılığında Yabgulular'a para teklif ettiyse de Yabgulular 435(1043) yılında şehre girmişler³⁵⁶ ve Karvaş'ı yenerek şehri bir müddet ellerinde tutmuşlardır.³⁵⁷ Enteresandır ki Oğuzlar, Tuğrul Bey'in hâkimiyetini kabul etmemelerine rağmen burada hutbeyi O'nun adına okutmuşlardır.³⁵⁸ Karvaş ise mallarının çok az kısmını yanına alarak bir gemiye binip kaçtı. Şehre giren Oğuzlar daha sonra yağmaya koyuldular. Karvaş'a ait ne kadar mal, mülk, mücevherat, lüks eşya ve elbise varsa hepsini yağmaladılar. Öyle ki İbn'ül-Esîr Yabgulular'ın Musul'da ki yağma faaliyetlerini vehametini şu şekilde izah etmektedir: " Bunlar Musul'a yerleşince şehir halkına yirmi bin dinar tutarında vergi tahakkuk ettirip bunu toplamışlardı. Sonra tekrar ahaliye baskı yaptılar evlerini barklarını arayıp " Bunlar Arapların malıdır"

³⁵² İbn'ül-Esir, **a.g.e.** s.298-299

³⁵³ **A.g.e.** s.298-299; Sümer, **a.g.e.** s.117

³⁵⁴ Mükrimim Halil Yinanç, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, I, İstanbul Üniversitesi yay. İstanbul 1944, s.41; Ebû Abdullah Muhammed El-Azîmî, **Azîmî Tarihi**, çev: Ali Sevim, TTK, Ankara 2006, s.6

³⁵⁵ İbn'ül-Esir, **a.g.e.** s.298-299; Sümer, **a.g.e.** s.117; Koca, **a.g.e.** s.93

³⁵⁶ Coşkun, **a.g.e.** s.971

³⁵⁷ Sümer, **a.g.e.** s.117

³⁵⁸ Sümer, **a.g.e.** s.117; Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, Enderun yay. İstanbul 1981, s.191; El-Azimi, **a.g.e.** s.6

diyerek onların birçok malına el koydular ayrıca dört bin dinarlık vergi daha tahakkuk ettiler. Bu arada Oğuzlardan bir gurup Musullu İbn Fergân'ın yanına gelip orada bulunan bir adamı sıkıştırdılar. Gayr-i ahlaki davranışlarda bulundular ve çirkin sözler söylediler. Yine Oğuzlardan bir bir Musullu ile kavga edip onu yaraladı ve saçını kesti. Bunun üzerine Musullu'nun acılı annesi yüzünü kana boyadı ve oğlunun kesilen saçını eline alıp “ Allah'tan ve Müslümanlardan yardım istiyorum. Oğlum öldürüldü işte kanı, kızım öldürüldü işte saçı “ diye bağırdı ve çarşıları dolaştı. Bunun üzerine ahali galeyana gelerek İbn Fergân'ın evine yürüdüler. O'nun yanında bulunan Oğuzlardan birini ve diğer Oğuzlar'ı öldürdükten sonra evi muhasara altına aldılar ve evin damındaki Oğuzlarla çarpışmağa giriştiler. Musullular bir süre sonra evin çatısını delip Oğuzlar'ın üzerine saldırdılar ve hepsini öldürdüler. Sadece yedi kişi kurtulabildi. Bunlar arasında Mansûr da vardı. Göktaş ise Musul'da ayrılmıştı. Elçi gönderip durumu haber verdikten sonra derhal yanlarına döndü ve 435(1044) yılında zor kullanarak şehre girdi. Şehir halkını kılıçtan geçirdiler, çok sayıda esir aldılar ve mallarını yağma ettiler. On iki gün boyunca halkı öldürüp mallarını yağmaladılar. Ebû Necih Sokağı bu felaketten kurtuldu çünkü burada oturanlar Mansûr'a iyilik etmişlerdi”³⁵⁹

Yabgulular'ın bu tutumları karşısında Bağdat'ta oturan Celâl ud-Devle ve diyarbakir hükümdarı Nasr ud-Devle, Tuğrul Bey'e bu Oğuzları şikâyet ettiler. Tuğrul Bey, Celal'üd-Devle'ye verdiği cevapta bunların mutlaka itaat altına alınacağını, Nasr'üd-Devleye de verdiği cevapta onları Diyarbakir bölgesinden uzaklaştıracağını söylüyordu.³⁶⁰ Diğer taraftan Karvaş'ta Hille hükümdarı Dubeys b. Mezyed'ul-Esedî ve diğer Arap ve Kürtlerle anlaşkıktan sonra Yabgulular'ın üzerine yürüdü. Bunu haber alan Musul'daki Yabgulu beyleri Mansûr ve Göktaş Diyarbakir bölgesinde bulunan Buka ile Anasioğlundan yardım istediler. 435(1044) yılında iki gurup arasında yapılan savaşta Yabgulular başta galip gelselerde sonra yenildiler. Bu yenilgi sonrası o civarda tutunamayacaklarını anlayan Yabgulular tekrar Azerbaycan'a doğru hareket ettiler.³⁶¹

Koca, Yabgulular'ın Azerbaycan'a dönüşünü Tuğrul Bey'in talimatına dayandırmaktadır. Tuğrul Bey'in kardeşi İbrahim Yınal Tuğrul Bey'in emri gereğince Yabgulular'a şu mesajı vermiştir. “ Sizin burada kalmanız ve ihtiyacınızı buradan karşılamamızdan dolayı ülkem sıkıntı içerisine girdi. Bana kalırsa yapacağımız en doğru

³⁵⁹ İbn'ül-Esir, **a.g.e.** s.299-300; Tufantoz, **Mervanoğulları**, s.93; Urfalı Mateos, **a.g.e.** s.82-84

³⁶⁰ Sümer, **a.g.e.** s.117; İbn'ül-Esîr, **a.g.e.** s.300-301

³⁶¹ Sümer, **a.g.e.** s.118; El-Azîmi, **a.g.e.** s.7; İbn'ül-Esîr, **a.g.e.** 301-302; Yinanç, **a.g.e.** s.39; Çevik, **a.g.e.** s.200; Turan, **a.g.e.** s.120

iş Rumlara karşı gazaya çıkıp Allah yolunda cihat etmenizdir. Böylece ganimette elde edersiniz bende arkanızdan gelip işlerinizde sizlere yardımcı olacağım.” diyerek Azerbaycana hareket etmiştir. Bu mesaj sonrasında Yabgulularda hem yurt edinmek hemde daha rahat yaşamak için Yınal’ın tavsiyesine uymuş ve Azerbaycanda toplanmaya başlamışlardır.³⁶² Böylece Yabgulular en sonunda Tuğrul Bey’in boyunduruğu altına girdiler³⁶³. Kaynaklarda Azerbaycana sevk edilen İbrahim Yınal’ın yanında Arslan Yabgu’nun oğlu Kutalmış’ın da olduğu zikredilmektedir. Böylece Azerbaycan’a geçtikten sonra Anadolu’yu fetheden asli güç olan Yabgulular’ın başına İbrahim Yınal ve Kutalmış geçmişlerdir.³⁶⁴

Sümer’in Naklettiğine göre ise İbn’ül-Ezrak bundan sonraki süreci şöyle ele almaktadır: “ Tuğrul Bey; Buka ve Anasioğlu’nu 10.000 atlı ile Diyarbekir bölgesine gönderip, orayı onlara ikta etmiştir. Onlar buralarda yine yağmalarda bulunmuşlar ve bir gece sarhoş iken kavga edip birbirlerini yaralamışlar ve her ikiside aldıkları yaralardan ölmüşlerdir. Diğer iki beyin Göktaş ve Mansûr’un akıbetleri hakkında hiçbir kayda sahip değiliz. İşte Arslan Yabgunun topluluğu olan Yabguluların tarihleri burada sona ermektedir.³⁶⁵ Bundan sonra Yabgulular bağımsız siyasi bir teşekkül olarak değil Selçuklular bünyesinde kimi zaman hizmet ederek kimi zamanda isyan ederek karşımıza çıkmaktadırlar.

3.4. BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ’NİN KURULUŞU SONRASI BEYLER İDARESİNDEKİ YABGULULAR

3.4.1. Tuğrul Bey İdaresinde Yabgulular

Kutalmış b. Arslan daha öncede anlattığımız üzere babası Arslan Yabgu’nun ölümünden sonra diğer Yabgulu beylerinden farklı olarak Tuğrul ve Çağrı Beylerle birlikte kalmıştı. Selçuklu Devletinin kuruluşu aşamasında da bu beylere hizmet etmiştir. Nitekim bu sebepten ötürü artık Selçuklu-Yabgulu çekişmesinin bittiğini düşünen Tuğrul Bey Devlet kurulduktan sonra da Kutalmış’ı Cürcan ve Damgan’ın fethi için görevlendirmiştir.³⁶⁶ Daha sonra Kutalmış babasına mensup olan Oğuzları da yanına alarak 1045’te Gence önlerinde Gürcü, Ermeni ve Rumlardan oluşan Bizans

³⁶² Koca, **a.g.e.** s.94; Turan, **Selçuklular Tarihi**, s. 114

³⁶³ Sümer, **a.g.e.** s.118

³⁶⁴ Erdoğan Merçil, “Kirman Selçuklular’ı”, **Türkler**, IV, Ankara 2002, s.603

³⁶⁵ Sümer, **a.g.e.** s.118

³⁶⁶ Koca, **Dandanakan’dan Malazgirt’e**, s.87; Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, s.19; Sevim-Merçil, **a.g.e.** s.2; Özgüdenli, **Selçuklular**, s.87; Turan, **Selçuklular Tarihi**, s. 112

ordusunu bozguna uğratmıştır. Böylece Selçuklu ordusu Aras nehri yoluyla Anadoluya girmeye başlamıştır. Öyleki Kutalmış Tuğrul Bey'e " Bu bölgelerin zengin ve Romalılar'ında kadın gibi korkak olduğunu ve bu sebeple kolaylıkla fethedilebileceğini" bildirmiştir. Fakat sefer esnasında İnanç Yabgu'nun oğlu Bizanslılar tarafından pusuya düşürülmüş ve Hasan Bey başta olmak üzere birçok Türk şehit olmuştur. Bu hezimetten ötürü Kutalmış'ta Gence muhasarası ile duraklamıştır.³⁶⁷ Hasan'ın öldürülmesi hadisesine çok üzülen Tuğrul Bey, İbrahim Yinal ve Kutalmış'ı Bizans'a karşı gâzaya memur kılmıştır.³⁶⁸ Bu sefer sonucunda ise 18 Eylül 1048 tarihinde Bizans ordusu bozguna uğramıştır. Fakat tüm bu hizmetlerine rağmen Tuğrul Bey'in Arslan Yabgu'nun oğulları Kutalmış ve Resûl Tekin'e yapmış oldukları hizmet karşılığında herhangi bir hâkimiyet sahası vermemiş olmasından ötürü bu iki kardeş isyan etmişlerdir. İlk olarak 1057 yılında Basra, Ahvâz ve Şiraz taraflarını istila ederek Resûl Tekin isyan etmiştir. Bu esnada Musul seferinde olan Tuğrul Bey döndüğünde vali Hezâr-esb'i Resûl Tekin üzerine göndermiş ve çıkan çarpışma neticesinde Resûl Tekin mağlup edilerek yakalanmışsa da Halifenin şefaati dolayısıyla affedilmiştir.³⁶⁹ Daha sonra Tuğrul Bey Arslan Besâsirî'nin Bağdatta çıkardığı karışıklıkları gidermek için Bağdat'a gidip orada nizamı tesis edip Hâlife'yi makamına oturtması akabinde önce İbrahim Yinal daha sonra da Kutalmış'ın isyanıyla karşılaşmıştır(1061). Kutalmış affedilmiş olan kardeşi Resûl tekın ile birlikte 10.000 kişilik bir ordu ile mücadeleye devam etmişse de 1061 yılında Girdkûh kalesine sığınmıştır. Tuğrul Bey, Humar-Tekin'i Kutalmış'ın peşinden göndermiştir. Humar-Tekin Kutalmış'ı sığındığı kalede kuşatmış ancak başarılı olamayarak geri dönmüştür.³⁷⁰ Humar Tekin'in başarısız olunca Tuğrul Bey bu kez veziri Amid'ül-Mülk Kündürî'yi gönderdi.³⁷¹ Fakat Tuğrul Bey'in bu sıralarda vefat etmesinden dolayı bu adımda başarıya ulaşmamış ve vezir Kündürî başkent Rey'e geri dönmek zorunda kalmıştır.³⁷²

³⁶⁷ Turan, **a.g.e.** s.121

³⁶⁸ Köymen, **Tuğrul Bey ve Zamanı**, s.58

³⁶⁹ Turan, **a.g.e.** s.136; Solmaz, **a.g.m.** s.555

³⁷⁰ Turan, **a.g.e.** s.140

³⁷¹ Sümer, **a.g.e.** s.121

³⁷² Sevim-Merçil, **a.g.e.** s.46; Kafesoğlu, "Selçuk'un Oğulları ve Torunlar'ı", **Türkiyat Mecmuası**, XIII, İstanbul 1958, s.123; Yinan., **a.g.e.** s.52

3.4.2. Alparslan Döneminde Yabgulular

Tuğrul Bey vefatından evvel çocuğu olmadığı için kendisine veliaht olarak Çağrı Bey'in oğlu Süleyman'ı tayin etmişti. Bu sebeple Tuğrul Bey'in vefatından hemen sonra başkent'e dönen vezir Küdürî Süleyman'ın sultanlığı için bütün tedbirleri almış ve Süleyman'ı Rey'e getirerek sultanlığını ilan etmiştir. Fakat Alparslan ve Kutalmış da saltanat davacısı idi³⁷³ ki Kutalmış zaten daha Tuğrul Bey hayatta iken isyana kalkışmıştı. Tuğrul Bey'in vefatını müteakipte sığındığı Girdkûh kalesinden çıkmış Hemedan ve Rey arasında yaşayan Türkmenlerden kendisine bir ordu kurmuştur.³⁷⁴ Bu rakamın 50.000 olduğu rivayet edilmektedir.³⁷⁵ Kutalmış, babası Arslan'ın Selçuk'un ölümünden sonra ailenin başında bulunması dolayısıyla saltanat mücadelesinde kendisini haklı buluyor ve hiç değilse bir hâkimiyet sahası elde etmek istiyordu.³⁷⁶ Bu hedefi doğrultusunda 1063'te adına hutbe okutup sultanlığını ilan ederek kardeşi Resûl Tekin ve oğulları Süleyman ve Mansûr ile birlikte Rey üzerine harekete geçti. Vezir Küdürî Kutalmış'ın karşısına çıktıysa da muvaffak olamadı ve yenilerek Rey kalesine sığındı ve durumu Alparslan'a bildirdi. Alparslan da hazırlıklarını tamamlayana kadar Erdem kumandasında bir orduyu Kutalmış'ın üzerine gönderdiyse de Kutalmış bu orduyuda mağlup etti. Bu sırada hazırlıklarını tamamlayan Alparslan Merv'den büyük bir ordu ile Kutalmış'ın üzerine sefere çıktı. Kutalmış da iki ordunun karşılaşacağı Milh vadisini sulayarak bataklık haline getirtti. Bundaki maksadının Astroloji ilmine sahip olan Kutalmış'ın bugünün kendisine uğursuzluk getireceğini düşünüp Alparslan ile karşılaşmayı tehir etmek olduğu söylenmektedir. Fakat Alparslan bataklığı geçmiş ve 1064 yılında iki ordu karşı karşıya gelerek savaşa tutuşmuşlardır. Yapılan bu savaş neticesinde Kutalmış maplup edilmiş ve savaş meydanında ölü olarak bulunmuştur. Kardeşi Resûl Tekin ve oğulları Süleyman Şah ve Mansûr da esir edilmişlerdir.³⁷⁷ Saltanat dava edenleri mağlup eden Alparslan da bu zaferden sonra tahta çıktı.³⁷⁸ Dokuz yıl süren saltanatı süresinde misli görülmemiş zaferler elde etmiş ve amcasının kurmuş olduğu Selçuklu imparatorluğuna büyük bir genişlik ve haşmet kazandırmış.

³⁷³ Turan, **a.g.e.** s.147

³⁷⁴ Solmaz, **a.g.m.** s.556

³⁷⁵ Sümer, **a.g.e.** s.122

³⁷⁶ Turan, **a.g.e.** s.140

³⁷⁷ Sümer, **a.g.e.** s.122; Solmaz, **a.g.m.** s.557; Sevim-Merçil, **a.g.e.** s.48; Muharrem Kesik, "Kutalmış'ın Büyük Selçuklu Tahtını Ele Geçirme Gayretleri", **Türk Kültürü**, XXXIX/454, Ankara 2001, s.97; İbn'ül-Esîr, **a.g.e.** X, s.48-49

³⁷⁸ Turan, **a.g.e.** s.149

Nihayetinde 1072 yılında da vefat etmiştir.³⁷⁹ Alparslan'ın saltanatı döneminde Yabgulular hakkında herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Bu muhtemelen Kutalmışoğullarının bu süre zarfında esaretiyle alakalıdır.³⁸⁰

3.4.3. Melikşah Dönemi Yabgulular ve Anadoludaki Faaliyetleri

3.4.3.1. Süleymanşah b. Kutalmış'ın Faaliyetleri

1072 yılında Alparslan'ın ölümüyle tahta geçen Melikşah hem merkezde olası bir Yabgulu isyanının önlemini almak hemde Anadolu'yu Türkleştirmek gayesiyle Kutalmışoğullarını Anadolunun fethi ile görevlendirmiştir.³⁸¹ Ancak Solmaz bu tazviz'in Alparslan daha hayattayken yapıldığını ve Kutalmışoğullarının bu dönemde Anadolu'ya geldiklerini belirtmektedir.³⁸²

Anadoluya gelen Kutalmışoğulları Türkmenleri de etrafına toplayarak kısa sürede siyasi bir irade olarak ortaya çıkmaya başlamıştır ki bu durumun müessir sebepleri ise Kavurt isyanı nedeniyle Artuk Beyin merkeze çekilmesi ve Bizans'ın kendi iç işleriyle meşgul olmasıdır. Bu fırsatı değerlendiren Kutalmışoğlu Süleymanşah önce Konya'yı akabinde Sakarya'yı ve daha sonrada bölgede oldukça önemli bir konuma sahip olan İznik'i 1075 yılında ele geçirdi. Diğer taraftan Alparslan döneminde ondan kaçan Yabgulularda 1070'den itibaren Kınık boyundan Atsız'ın idaresinde Kudüs'ü Mısırlılardan alarak orada bir Türkmen beyliği kurmakta idiler.³⁸³ Süleymanşah'ın Anadoludaki fetih hareketlerine karşılık koyamayan Bizans kralı Süleymanşah ile Dragos Çayı Antlaşmasını yapmak zorunda kaldı.³⁸⁴

Süleymanşah ve Atsız'ın başarıları dolayısıyla Sultan Melikşah bu güçleri itaat altına almak istemiştir. Bunun için de 1078' de kardeşi Tutuş'u Suriye'ye (Şam'a) ve Emîr Porsuk'u da Anadolu'ya göndermiştir. Filistinden sonra Şam'ı da fetheden ve Mısır'ın istilasına girişen Atsız oldukça güç kaybetmişti. Bu sebeple Melikşah'ın bu tayinine boyun eğmiş ve itaatini arzetmiştir. Fakat bunun yanında Sultandan fethettiği yerlerin kendisinde kalmasını istemiştir. Onun bu isteğini kabul eden Sultan Melikşah

³⁷⁹ Turan, **a.g.e.** s.191

³⁸⁰ Solmaz, **a.g.m.** s.559

³⁸¹ Fuat Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Ankara 1972, s.85

³⁸² Solmaz, **a.g.e.** s.559

³⁸³ Turan, **a.g.e.** s.200; Ali Sevim, **Suriye ve Filistin Selçuklular'ı Tarihi**, TTK, Ankara 2000, s.66; Sevim, Atsız'ın Suriye ve Filistin'e ilk Türk girişini temsil eden belli başlı emir ve Türkmen Beylerinden olduğunu zikretmektedir. Bkz: Ali Sevim, **a.g.e.**, s.35

³⁸⁴ Yinanç, **a.g.e.** s.114

Tutuş'a, Atsız'a karışmaması emrini vermiştir. Fakat Mısır seferinde çok zayıflayan Atsız, Şam'da Mısırlılar'ın hücumuna maruz kalınca Şam'ı kendisine verip hizmetine girmek pahasına Tutuştan yardım istemiş. Lakin bu yardım Atsız'a pahalıya mal olmuştur. Çünkü Tutuş Şam'ı Mısırlılardan kurtardıysa da bunun yanı sıra Atsız'ı da yay kirişiyle boğdurtarak öldürmüştür.³⁸⁵

Süleymanşah'a gelince Bizans ile yaptığı anlaşma sonucunda Batı sınırlarını güvence altına almış ve gözünü Doğu'ya yani Tutuş'un hâkimi olduğu Suriyeye çevirmiştir. Doğuya doğru genişleme politikası izleyen Süleyman Şah ilk olarak 1082 yılında Melikşah tarafından desteklenen Tarsus'a girdi. Akabinde Adana ve Manisayada hâkim olarak sınırlarını Kuzey Suriye'ye kadar genişletmiştir.³⁸⁶ Bundan sonra Süleymanşah onu Suriye'ye sokacak yer olan Antakya'yı feth hazırlığına girişmiştir. Bu sıralarda Antakya, Ermeni Philaretos'un elinde idi. Philaretos'un oğlu Basram ve askerlerle halkın bir kısmı babasının halka kötü davranmasından ötürü şehri Süleymanşah'a teslim etmeye karar verdiler. Bunu gerçekleştirmek amacıyla da Süleymanşah'a bir davet mektubu gönderdiler. Bu teklifi tereddütsüz kabul eden Süleymanşah Antakya'ya gitmek üzere İznikten ayrıldı. Netice itibariyle 1085 yılında şehre girmeyi başararak Antakya'yı feth etti.³⁸⁷

Antakya'nın fethinden sonraki süreci İbn'ül-Esîr şöyle aktarmaktadır: "Süleyman antakya'yı feth edince Şerefeüddeve Müslim. b. Kureyş ona haber gönderip Philaretos'un kendisine gönderdiği haracı istedi. Ve kendisini sultana karşı gelmekle tehdit etti. Süleyman ona "Sultan'a itaat meselesine gelince itaat benim uygulayıp yapa geldiğim şeydir. Hutbeyi onun adına okutur, ülkede sikkeyi onun adına bastırırım. Sultan'a Allah'ın Antakya ve diğer küffar şehirlerinin fethini ancak O'nun yüzü suyu hürmetine bana nasip ettiğini bildirdim. Benden önceki Antakya hâkiminin gönderdiği haraca gelince o bir kâfirdi. Bu sebeple kendisinin ve adamlarının baş vergisini(cizye) gönderiyordu. Ama ben Allah'a şükür müslümanım sana hiçbirşey göndermem." dedi. Bunun üzerine Müslim Antakya'yı yağmaladı. Süleyman Şah'ta aynı şekilde Halep'i yağmaladı. Netice itibariyle iti taraf arasında çıkan savaşı Süleymanşah kazandı ve Müslimde savaş sonucunda hayatını kaybetti.³⁸⁸ Süleymanşah'ın bu zaferi aslında kendi sonunda habercisi olmaya başlamıştı. Çünkü Müslim'i yenen Süleymanşah bundan

³⁸⁵ Turan, **a.g.e.** s.201; Sevim, Suriye ve Filistin Selçuklular'ı Tarihi, s.83

³⁸⁶ Yinanç, **a.g.e.** s.123

³⁸⁷ Sevim, **a.g.e.** s.108; İbn'ül-Esîr, **a.g.e.** s.128-129

³⁸⁸ Sevim, **a.g.e.** s.119; İbn'ül-Esîr, **a.g.e.** s.129-130; Turan, **a.g.e.** s.205

sonra Halep’i kuşatmaya başladı. Bunu haber alan Suriye Meliki Tutuş da Süleymanşah üzerine sefere çıktı. 1086 yılında iki taraf arasında başlayan savaş başlangıçta denk olarak devam etsede Süleymanşah saflarındaki Emîr Çubuk ve Türkmenler’in Tutuş’un tarafına geçmeleriyle Süleymanşah savaşı ve beraberinde hayatını da kaybetmiştir.³⁸⁹ Sevim ise Süleymanşah’ın ölümü hakkında ki rivayetlerden birini şu şekilde ele almıştır: “Anna Komnena’nın kayıtlarına göre Süleyman Şah bozularak dağılan askerlerini bir araya toplamada büyük çaba gösterdiysede bunu başaramadı. O, hayatında ilk kez savaş alanını terk ile kendisini güvence altında tutabileceği ıssız bir yere çekilmiş ve kalkanını çok üzgün bir şekilde yere fırlatmıştır. Fakat çok geçmeden Tutuş’un adamları olduğu anlaşılan birkaç kişi gelip onu buldu ve ona “ Kendisini Tutuş’un yanına barışıp öpüşmeye götüreceklerini, razı olmadığı takdirde bunu zor kullanarak yapacaklarını ve Tutuş’un yanında onuruna yakışır bir muamele göreceğini” bildirdiler. Fakat onların bu içten önerileri karşısında yenilgiyi bir türlü hazmedemeyen Süleymanşah içine düştüğü bu elim sonun getirdiği ruh halinin etkisi altında olsa gerek yanında taşıdığı bıçağı kalbine saplamak suretiyle hayatına son vermiştir” (18 Safer 479/ 5 Haziran 1086).³⁹⁰ Süleymanşah’ın ölümünden sonra oğulları Kılıçarslan ve Kulan Arslan(Davud) da Tutuş tarafından esir alındı.³⁹¹ Süleymanşah’ın ölümüyle birlikte Antakya ve Halepte Sultan Melikşah’ın idaresine geçti. Bunun yanı sıra Melikşah, Süleymanşah’ın ölümünden sonra Anadolu’ya da hâkim olmaya çalışmış ve buradaki Türkiye Selçuklular’ını kendisine bağlı olarak gördüysede bunda pek başarılı olmamıştır.³⁹²

3.4.3.2. Kılıçarslan b. Süleymanşah’ın Faaliyetleri

Sultan Melikşah’ın öldürülmesi sürecine kadar Kılıçarslan ve Kulan Arslan İsfahanda tutuklu olarak kalmışlardır. Melikşah’ın 1092 yılında öldürülmesi sonrasında ise Kılıçarslan ve Kulan Arslan -muhtemelen Selçuklulardaki taht kavgaları dolayısıyla- kaçmayı başararak Anadolu’ya geçmişlerdir. İki kardeş Anadolu’ya geçtikten sonra Süleymanşah’ın büyük oğlu Kılıçarslan 1092 yılında Ebu’l-Gazi’den saltanatı devralarak Türkiye Selçuklular’ı tahtına oturmuştur.³⁹³

³⁸⁹ Turan, **a.g.e.** s.205; İbn’ül-Esîr, **a.g.e.** 135-136

³⁹⁰ Sevim, **a.g.e.** s.123

³⁹¹ Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, İÜEF yay., İstanbul 1953, s.88

³⁹² Turan, **a.g.e.** s.225

³⁹³ Solmaz, **a.g.m.** s.565

Tahta oturan Kılıçarslan babasının kaldığı yerden devam etmek istemiştir. Bu sebeple işe ilk olarak İznik'i kuşatan Bizanslılar'ı geri püskürterek başlamıştır. Daha sonra Çanakkale havalisini işgal edip hayli güçlenen ve Selçuklular'a rakip haline gelen Çaka Bey'e karşı Bizanslılarla ittifak yapıp Çaka'yı berteraf etmiştir. Kılıçarslan da babası Süleymanşah gibi Bizansla anlaştıktan sonra doğu seferine çıkmıştır. Bunun için de ilk olarak Anadoludaki konumunu güçlendirecek Malatya'yı 1096 yılında kuşatmaya başladı. Fakat kuşatma neticeye ulaşmadan Haçlılar'ın gelişi sebebiyle geri dönmek zorunda kaldı.³⁹⁴ Kılıçarslan'ın doğu seferine çıkmasının asıl nedeni Selçuklular ile aradaki tarihi düşmanlık ve nefrettir.³⁹⁵

Haçlılar'a karşı uzun süren mücadeleler boy göstermiştir. Buna göre Haçlılar ilk olarak İznik'i ele geçirmişlerdir. Kılıçarslan Danişmentli Gümüş-Tekin ile birlikte Haçlılar'ın karşısına çıktıysa da başarılı olamayarak geri çekilmek zorunda kaldı. 1100 yılında toparlanmayı başaran Gümüş-Tekin Malatya yakınında Haçlılar'ın bir kısmını bozguna uğrattı ve bohemond başta olmak üzere bazı reisleri esir aldı. Daha sonra 1101'de bunları kurtarmaya gelen iki büyük Haçlı ordusu da tamamen imha edildi. Bu zaferler Kılıçarslan ile birlikte diğer Türkler'in maneviyatını yükseltti. Bu zaferler neticesinde Kılıçarslan Bizans imparatoru Alexis ile bir anlaşma yaparak tekrar doğu seferine başladı. Bu seferde ilk olarak Danişmentlileri mağlup etti daha sonra da onlar tarafından zaptedilmiş olan Malatya'yı 1103'te ilhak etti. Malatya'yı fetihten sonra da Şarktaki Beyler'in Büyük Selçuklular ile olan bağlarını keserek Musul'u zapt etti.³⁹⁶ Musul'u yeniden teşkilatlandırıp imar ettikten sonra yeni atamalar yaptı. Yönetimini de oğlu Şahinşah'a bıraktı.³⁹⁷ Böylece Büyük Selçuklularla savaş kapıya dayanmış oldu. Bu sıralarda tahta oturmuş olan Sultan Mehmed Tapar Kılıçarslan'ın bu hareketi dolayısıyla -daha önce Musul'u zaten kendisine verdiği - Çavlıyla birlikte Tutuş'un oğlu Halep Meliki Rıdvân ve Artuk Bey'in oğlu Mardin meliki İl-Gazi'nin de olduğu büyük bir ordu göndermiştir. İki ordu 1107 yılında karşı karşıya gelmiş ve Kılıçarslan vuku bulan savaşı kaybederek ölmüştür.³⁹⁸

³⁹⁴ Turan, **a.g.e.** s.286; Koca, **Türkiye Selçuklular'ı Tarihi**, Karam yay. Çorum 2003, s.70

³⁹⁵ Abdülkerim Özaydın, **Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi**, TTK, Ankara 1990

³⁹⁶ Turan, **a.g.e.** s.287

³⁹⁷ Koca, **a.g.e.** s.90; Özaydın, **a.g.e.**, s.60

³⁹⁸ Turan, **a.g.e.** s.288; İbn'ül-Esîr, **a.g.e.** s.344-345; Koca, **a.g.e.** s.92; Sevim-Merçil, **a.g.e.** s.179; Özaydın, **a.g.e.** s.61

Böylece Arslan Yabgu ile Tuğrul ve Çağrı Beyler arasında başlayan kırgınlık ve kızgınlıklar çocuklar ve torunlar dönemine gelindiğinde tarihi düşmanlıklara bürünmüştür. Böylece arada kalan üç nesil ziyan olmuş ve bu durum, Selçuklu çağının Türk ve dünya tarihi içerisindeki mevcut vaziyetinden daha güçlü, daha etkili ve belki de daha uzun süreli olamamasında önemli bir etken olmuştur.

SONUÇ

Orta Asya Türk tarihinde Oğuzların yeri çok önemlidir. Onların tarihleri olmasa, Orta Asya tarihi ilginçliğinden çok şey kaybederdi. Çünkü Oğuz Boyları, tarihlerinin başlangıcından beri Türkler içerisindeki esas savaşçı kitleyi oluşturmaktadır. Ve tarih boyunca bu özelliklerini koruyup hemen hemen her dönemde varlıklarını buldukları tüm coğrafyalarda hissettirmişlerdir. Bu sebeple arkalarında Oğuz Tarihi gibi Türk milletinin geçmişinin bir parçası sayılan bir tarih bırakmışlardır.

Yabgululara gelince; siyasi bir yapılanma olarak karşımıza XI. Yüzyılda çıkmaktadırlar. Fakat Tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren Arslan Yabgunun esaretiyle talihsiz bir siyasi başlangıç yapmış ve dönemin güçlü devletleri ve yerel idareciler tarafından sömürü malzemesi olarak kullanılmak istenmişlerdir. Üzerlerinde kurulan bu baskıdan olsa gerek ki Yağmacı ve zorba bir topluluk haline dönüşmüşlerdir. Asıl amaçları varlıklarını sürdürebilecekleri ve hayvanlarını otatabilecekleri bir hayat kurma arzusu olan Yabgulular bu amaçlarını gerçekleştirmede pek başarılı olamamışlardır. Çünkü göçebe yaşam tarzları yerleşik toplumlar arasında barınma imkânını ellerinden almıştır.

Ayrıca Yabguluların atası Arslan Yabgunun ölümü ile de şu neticelere varmak mümkündür. Arslan Yabgu'nun bir devlet kurma teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yine bu sonuç dolayısıyla hem Yabgulular hem de Selçuklular büyük buhranlar yaşamışlardır. Nitekim bu hadise daha önceden de zikrettiğimiz gibi Selçuklu imparatorluğunun kuruluşunu oldukça geciktirmiştir. Çünkü görülmekte ki Arslan Yabgudan sonra ailenin fiili reisliğini devralan Tuğrul ve Çağrı Bey kardeşler, Arslan'ın bıraktığı yerden bile başlayamamışlardır. Bunun en müessir sebeplerinden biride Arslan Yabgunun evlatları tarafından kendi hakları olan hükümdarlığın Mikail oğulları tarafından gasp edildiği şeklinde yorumlanması olmuştur. Böylece daha evvelki tarihlerde başlayan Yabgulu-Selçuklu ayırımı bu hadiseyle kesinlik kazanmış ve Selçuklu İmparatorluğunun nihayetine kadar da iç isyanlar şeklinde devam etmiştir.

İki taraf arasındaki bu mücadele, Yabguluları daha derinden ve daha kötü şekilde etkilemiştir. Zira Sefer Solmaz'ın da belirttiği üzere "Kutalmış, oğlu Süleyman-şah ve torunu I. Kılıç Arslan'ın Selçuklular ile yaptıkları savaşlarda hayatlarını kaybetmeleriyle üç kuşağın; dede, baba ve torunun hayatlarına mal olmuştur. Bu mücadele Süleyman-şah birlikte Anadolu'da kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'ni de

olumsuz yönlerden etkilemiştir. Bu devletin batıda Bizans ile gereği gibi mücadele edememesine ve Anadolu'ya tam olarak hâkim olamamasına neden olmuştur. Türkiye Selçuklularının ilk iki hükümdarının bu mücadelede canlarını ve saltanatlarını yitirmelerine ve bunun sonucunda ülkede bir siyasi otorite boşluğunun doğmasına, taht mücadelelerine, devletin zayıflamasına ve bazı topraklarının kaybedilmesine yol açmıştır. Selçuklu hanedan ailesi içinde iki taraf arasındaki uzun süren bu münaferet ve mücadele, her iki tarafı başta siyasî olmak üzere çeşitli yönlerden olumsuz şekilde etkilemiştir.”

KAYNAKLAR

- Abû'l-Farac Gregory (Bar Hebraeus), **Abû'l-Farac Tarihi**, I, Çev: Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1999
- Aça, Mehmet, “Reşideddin Oğuznamesinde Kadın”, **Balıkesir Üniversitesi Milli Folklor**, sayı:19, Balıkesir 2007, 76-92
- Agacanov, Sergey Grigoreviç, **Oğuzlar**, Çev: Ekber N. Necef- Ahmet Annaberdiyev, Selenge yay. İstanbul 2010
- , **The States Of The Oghuz The Kimek and The Kipchak, Civilizations Of Central Asia**, Volume 4, Unesco 1998
- Agoston, Gabor and Bruce Alan Masters, **Encyclopedia Of The Ottoman Empire**, Infobase Publishing, U.S.A. 2009
- Ahmed bin Mahmud, **Selçukname**, I, (Haz: Erdoğan Merçil), Tercüman yay., İstanbul 1997
- Aksarayi, Kerimüddün Mahmud, **Müsameretü'lAhbar ve Müsayeretü'lAhyar** (Çvr. Mürsel Öztürk) Ankara 2000
- Arıkan, Âdem, **Büyük Selçuklular Döneminde Şia**, İÜ, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2010
- Arsal, Sadri Maksudi, **Türk Tarihi ve Hukuk**, İÜHF yay., İstanbul 1947
- Arslan, Mahmut, **Step İmparatorluklarında Sosyal ve Siyasal Yapı**, İÜEF yay., İstanbul 1984
- , **Kutadgu Biligdeki Toplum ve Devlet Anlayışı**, İÜEF yay., İstanbul 1987
- Ateş, Ahmet, **Yabgulular Meselesi**, Belleten, XXIX/115 (1965), 517-525
- Austerlitz, Eddie, **The History Of The Ogus**, Eddie Austerlitz pres, 2010
- Ayan, Ergin, “Büyük Selçuklu İmparatorluğunun Yıkılış Süreci”, **Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri**, Sakarya Haziran 2008, 83-106

- , “İslam Kaynaklarına Göre Oğuzların Tarih Sahnesine Çıkışları”, **Doç. Dr. Mahmut Pehlivan Armağanı**, Sakarya Üniversitesi yay., Sakarya 2000, 200-228
- , “Selçukluların İslamı Kabulü”, **Tarih ve Düşünce**, sayı 61, Eylül 2005, 36-50
- , “Selçukluların Oğuz Türkmen Siyaseti”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, sayı 165, İstanbul Aralık 2006, 23-33
- Bahadır Han Ebu'l Gazi, **Şecere-i Terakime (Türklerin Soy Kütüğü)**, Hazırlayan: Muharrem Ergin, Tercüman 1001 Eser, Kervan Kitapçılık, 1974
- Baldick, Julian, **Animal and Shaman “ Ancient Religions Of Central Asia”**, I.B. Tauris Co Press, London 2000
- Barthold, V.V., **Moğol İstilasına Kadar Türkistan**, Haz: Hakkı Dursun Yıldız, TTK, Ankara 1990
- , **Moğol İstilasına Kadar Türkistan**, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, TTK, Ankara 1990
- Beckwith, Christopher I., **Empires Of The Silk Road (A History Of Central Eurasia From the Bronze Age To The Present)**, Princeton University Press, U.S.A. 2009
- Bosworth, C. E., **İslam Devletleri Tarihi**, çev. E. Merçil-M. İpşirli, Oğuz yay., İstanbul 1980
- Brend, Barbara, **İslamic Art**, British Museum Press, Britian 1991
- Brummel, Paul, **Turkmenistan**, Edition I, The Globe Pequot Press Inc, U.S.A. 2005
- Burslan, Kıvameddin, **Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi**, TTK, II/4, Maarif Matbaası, İstanbul 1943
- Cahen, Claude, “Türkler’in Anadoluya İlk Gelişi”, Çev: Y. Yücel- B. Yediyıldız, **Belleten**, LI, Aralık, Sa. 201, Ankara 1987
- Commission, **The Kingfisher History Encyclopedia**, “The Seljuk Turks-1037/1243”, China 2004
- Çelik, Adnan, “ XI. Yüzyıl Ortalarında Güney Doğu Anadolu Bölgesinde Bir Oğuz Topluluğu: Irak Oğuzları” **Türklük Bilgisi Araştırmaları**, c. XXXI/I, YER 2007
- Çoruhlu, Yaşar, **Türk Mitolojisinin Abc’si**, Kabalıcı yay. İstanbul 1999

- Coşkun, Derya, “Musul'da İtaatsiz Bir Zümre” (Yabgulular), **Turkish Studies International For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, volume 8/9, P. 967-975, Ankara/Turkey Summer 2013, s.967-975
- Dağ, Ahmet Emin, “Halep Türkmenleri (1918-2008)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), MÜ, TAE, İstanbul 2010
- Dalal, Roshen, **The Puffin History World**, vol:1, Penguin Books Press, İndia 2013
- Donuk, Abdülkadir, **Eski Türk Devletlerinde İdari-Askeri Unvan ve Terimler**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988
- Duman, Sevgi, **Türkiye Selçuklu Devletinin Kuruluşu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), GÜ, SBE, Ankara 2004
- Ebû Abdullah Muhammed El-Azimi, **Azîmi Tarihi**, Çev: Ali Sevim, TTK. yay., Ankara 2006
- El-Azîmî, Ebû Abdullah Muhammed, **Azîmî Tarihi**, çev: Ali Sevim, TTK, Ankara 2006
- Eliade, Mircea-Joan p. Couhano, **Dinler Tarihi Sözlüğü**, çev: Ali Erbaş, İnsan yay. İstanbul 1997
- Eraslan, Kemal, “Manzum Oğuzname”, **Türkiyat Mecmuası**, XVIII, (1973-1975), İstanbul 1976, 169-244
- Ergin, Muharrem, **Orhun Abideleri**, MEB, İstanbul 1970
- Esin, Emel, **Türk Kozmolojisine Giriş**, Kabalcı yay., İstanbul 2001
- Findley, Carter Vaughnin, **The Turks İn World History**, Oxford University pres, Oxford 2005
- Frye, Richard N. – Aydın, Sayılı, “Selçuklulardan Evvel Orta Şarkta Türkler”, **Bellekten**, X/37 Ankara Ocak 1946
- Genç, Reşat, **Karahanlılar Devlet Teşkilatı**, TTK, Ankara 2002
- Göde, Kemal, **Tarih içinde Oğuz Boyları ve Göller Bölgesindeki İzleri**, Doktora Tezi, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta-2000, s.15-56
- Göksu, Erkan, **Ok ve Yay'ın Türk Devlet Geleneği ve Hâkimiyet Anlayışındaki Yeri**, Nisan 2009

- , “Tarihi Güzideye Göre Selçuklu Devletinin Kuruluşu ve Tuğrul Bey Dönemi”, **History Studies**, (International Journal of History), volume 3/1, 2011, s.289-300
- Grousset, René, **Bozkır İmparatorluğu (Attila, Cengiz Han, Timur)**, çev: M. Reşat Üzmen, Ötüken yay. İstanbul 1999
- Günaltay, Şemseddin, **İslam Tarihinin Kaynakları**, Endülüs Yay., İstanbul 1991
- Hamdullah Müstevfi-i Kazvîni, **Tarih-i Güzideye Göre Selçuklu Devletinin Kuruluşu ve Tuğrul Bey Dönemi**, Çev: Erkan Göksu, History Studies, III/ 1, 2011
- Hernandez, David, **The Greatest Story Ever Forged (Curse of The Christ Myth)**, Read Lead Press, U.S.A. 2009
- Hermes, Nizar F., **The “European” Other İn Medieval Arabic Literature and Culture Ninth-Twelfth Century A.D.**, Palgrave Macmillan 2012
- Huncan, Ömer Soner, **Türk Hakanlığı (Karahanlılar)**, Kültür Sanat yay., İstanbul 2007
- Hildinger, Erik, **Warriors Of The Steppe A Military History Of Central Asia 500 B.C. To 1700 A.D.**, First Da Capo Press, U.S.A. 1997
- İbnü'l-Esir, **el-Kâmil fi't-Tarih**, IX, Çev: Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul 1987
- İnan, Abdulkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, TTK, Ankara 2000
- Jowzalı, Omeed D. I., **Selçuklular Döneminde Musul 1057/1127**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜ, SBE, Ankara 2004
- Kafesoğlu, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken yay; İstanbul 1997
- , **Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, İÜEF yay., İstanbul 1953
- , “Selçuk’un Oğulları ve Torunlar’ı”, **Türkiyat Mecmuası**, XIII, İstanbul 1958, 117-130
- , “Eski Türk Dini”, **Türkler**, III, Yeni Türkiye yay. Ankara 2002, 290-304
- , **Selçuklu Tarihi**, MEB, İstanbul 1992
- , **Selçuklu Ailesinin Menşei Hakkında**, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1955

- Karaarslan, Mehmet, **Mezardaki Kum** (İlk Türk Devletlerinden Kesitler), Yitik Hazine yay., İzmir 2012
- Kaya, Adnan Menderes, **Avşar Türkmenleri**, Geçit Yay., Kayseri 1993
- Kesik, Muharrem, “Kutalmış’ın Büyük Selçuklu Tahtını Ele Geçirme Gayretleri”, **Türk Kültürü**, XXXIX/454, Ankara 2001, 97-105
- Kitapçı, Zekeriya, **Azerbaycan-Harzem ve Türk Oğuz Boyları Arasında İslamiyet**, Yedi Kubbe yay., Konya 2005
- , **Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri arasında İslamiyet**, Yedikubbe yay. Konya 2004
- Koca, Salim, **Dandanakan’dan Malazgirt’e**, İleri Matbaası, Giresun 1997
- , “Eski Türk Devlet Geleneği Ve Teşkilatı” **Türkler**, Yeni Türkiye yay., II, Ankara 2002, 823-844
- , “İdeal bir Türk Hükümdarı ve Başkomutanı Olarak Oğuz Kağan”, **Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı**, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yay. V, Selçuk Üniversitesi, Konya 2011, 75-121
- , **Dandanakandan Malazgirt’e**, İleri Ofset Yay., Giresun 1997
- , **Selçuklularda Ordu ve Askeri Kültür**, Berikan yay. Ankara 2005
- , “Sır Derya(Ceyhun) Boylarından Anadoluya Oğuzlar(Türkmenler)”, **Türkler**, IV, Ankara 2002
- , **Türkiye Selçuklular’ı Tarihi**, Karam yay. Çorum 2003
- Köymen, Mehmet Altay, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, I/23, TTK, İstanbul 1969
- , **Selçuklu Devleti Devri**, TTK, Ankara 1998
- , **Büyük Selçuklular İmparatorluğunda Oğuz İsyanı (1153)**, TTK, Ankara 1947
- , **Tuğrul Bey ve Zamanı**, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1976
- Kuşçu, Ayşe D., “Büyük Selçuklu Devletinin Suriye, Filistin ve Mısır Politikasına Dair Bazı Tespitler”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 637-664

- Lambton, Anne K.S., **Continuity and Change in Medieval Persia**, Suny pres, London 1988
- Minhacı Sirac El-Cüzcani, **Tabakat-ı Nasiri, Selçuklular**, Çev: Erkan Göksu, Taşhan yay., Tokat 2011
- Muhammed b. Ali b. Süleyman Er-Ravendî, **Rahat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr**, I, Çev: Ahmed Ateş, TTK yay., Ankara 1999
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, **Câmiü'd-Düvel (Selçuklular Tarihi)**, I, Haz: Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2000-2001
- Necef, Ekber N., **Selçuklu Devletleri ve Atabeyleri Tarihi** (Oğuzların Ortaya Çıkmasından XIV. Asırlar), Kanun yay., Bakü 2010
- , **Karahanlılar**, Selenge yay., İstanbul 2005
- Niyazii Mehmet, **Türk Devlet Felsefesi**, Ötüken yay, İstanbul 2001
- Nurmemmet, Annaguli, **Oğuz Yurdu**, I, Devran Matbaacılık, İstanbul 2001
- Orhan, Sezin, **Hudûd el-Âlem'e Göre 10. Asırda Türk Boyları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜ, TAE, İstanbul 2007
- Özçamca, Salih, **Büyük Selçuklu Şehirleri ve Ulaşım Ticaretteki Yerleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, SBE, Bursa 2007
- Ögel, Bahaeddin, “Göktürklerde Devlet ve Millet Anlayışı (Göktürklerden Osmanlılara)”, **Tarihte Türk Devletleri**, I, AÜR yay., Ankara 1987, 129-137
- , **Türk Mitolojisi/Oğuz-Kağan Destanı**, I/102, TTK, Ankara 1989
- Öner, Zafer, “Kutadgu Biligde İktidar Kavramı ve Siyaset Anlayışı” **Türkler**, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, V, 179-186
- Özgüdenli, Osman Gazi, **Selçuklular, Büyük Selçuklu Devleti Tarihi(1040-1157)**, I, İsam yay, İstanbul 2013
- Öztürk, Mürsel, “Camiüt't- Tevarih'e Göre Oğuzlar”, **Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman Armağanı**, Haz: Edip Semih Yalçın, Berikan yay. Ankara 2005, 516-531
- Paul, Jürgen, “Karahanlılar”, çev: Şeyda Yılmaz, **Türkler**, , Yeni Türkiye yay. Ankara 2002, IV, 460-468

- Peacock, A.C.S., **The Great Seljuk Empire**, Edinburgh University press, Edinburgh 2015
- , **Early Seljuq History “ A New İnterpretation”**, Routledge pres, U.S.A. 2015
- Peacock and Sara Nur Yıldız, **The Seljuks of Anatolia** (Court and Society in the Medieval Middle East), I.B. Tauris and Co pres, London 2013
- Perin, Michel, **Şamanizm**, çev: Bülent Arıbaş, İletişim yay. İstanbul 2003
- Piyadeoğlu, Cihan, **Büyük Selçuklular Döneminde Horasan (1040/1157)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İÜ, SBE, İstanbul 2008
- Rasonyi, Laszlo, **Dünya Tarihinde Türklük**, İdeal Matbaa., Ankara 1942
- , “Selçuk Adının Menşesine Dair”, Belleten, III/10, TTK Basımevi, Ankara 1994
- Rashid’al-Din Tabib, Kenneth Allin Luther, Clifford Edmund Bosworth, **The History Of The Seljuq Turks From The Jami’Al-Tawarikh** (An Ilkhanid Adaptation Of the Saljuq-Nama Of Zahir Al-Din Nishapuri, çev: Kenneth Allin Luther, Psychology Press, Britain 2001
- Reşidü’ d-Din Fazlullah, **Cami’ü’t- Tevarih**, “Selçuklu Devleti”, (çev: Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş), Selenge Yay., İstanbul 2010
- Rosenwein, Barbara H., **A Short History Of The Middle Ages**, (from c.900 to c.1500), volume II, University of Toronto pres, Toronto 2014
- Roux, Jean Paul, **Orta Asya**, çev: Lale Arslan, Kabalcı yay., İstanbul 2001
- Sadrudin Ebul-Hasan Cali İbn Naşir İbn Cali EL-Hüseyini, **Ahbarü’ d-Devleti’s- Selçukiyye**, çev: (Prof. Dr. Necati Lügal) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999
- Sağlık, Muzaffer, **Türkiye Selçuklu Devletinin Kuruluşuna Dair Meseleler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), GÜ, SBE, Ankara 2007
- Sevim, Ali, **Suriye ve Filistin Selçuklular’ı Tarihi**, TTK, Ankara 2000
- , “Çağrı Bey”, **Makaleler**, III, Haz. Edip Semih Yalçın-Süleyman Özbek, Berikan Yay., Ankara 2005, 34-46
- Sevim, Ali -E. Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, TTK yay., Ankara 1995

- Solmaz, Sefer, “Selçuklu Tarihini Derinden Etkileyen Bir Olay” (Selçuklu-Yabgulu Mücadelesi), **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s.545-575
- Sümer, Faruk, **Oğuzlar-Türkmenler** (Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları) , Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999
- , **Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları II**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1999
- , **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu da Türk Beylikleri**, TTK., Ankara 1998
- Şalbayev, Aydos, **Oğuzların Göçleri Ve Yayılmaları (Başlangıçtan VII. Yüzyıl - XIII. Yüzyıla Kadar)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), GÜ, SBE, Ankara 2005
- Şeşen, Ramazan, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, ISAR yay. İstanbul-1998
- Taneri, Aydın, “Büyük Selçuklu İmparatorluğunda Vezirlik”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, V/ 8-9, Ankara 1967
- Togan, Zeki Velidî, **Oğuzların Hristiyanlığı Meselesine Ait**, Transkripsiyon: Serkan Acar, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXVII/2, Aralık 2012
- , **Umumi Türk Tarihine Giriş**, Enderun Kitabevi, İstanbul 2005
- Toksoy, Ahmet, “Malazgirt Zaferinden Önce Doğu Anadoluya Yapılan Türk Akınları”, **Türkler**, IV. Ankara 2002, 678-693
- Tufantoz, Abdurrahim, **Mervanoğulları**, Aça yay., Ankara 2005
- , “Bir Yaz Yağmuru Ya da Arslan Yabgu Oğuzlarının Diyarbakır’i İstilas 1044”, **T.C. Diyarbakır Valiliği I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu (20-22 Mayıs 2004) Bildirileri**, Diyarbakır 2004, 153-159.
- Turan, Osman, **Selçuklular Tarihi Türk İslam Medeniyeti**, Ötüken Neşriyat, İstanbul-2009
- Turan, Fatma Ahsen, “Eski Türklerde Tek Tanrı İnancı”, **Türkler**, Yeni Türkiye yay. Ankara 2002, III, 320-325
- Türkoğlu, Esra, **Büyük Selçuklu Devlet Adamı Müstevfi Mecdü’l-Mülk Hayatı ve Faaliyetleri 1049/1099**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜ, SBE, Ankara 2005

- Tüzün, Gökhan, **Selçuklu Sultanlarının Tahta Çıkış Yöntemleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), GÜ, SBE, Ankara 2006
- Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi(952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli**, Çev: Hrant D. Andreasyan, TTK, Ankara 2000
- Uslu, Recep, **Hicri I-II. Yüzyıllarda Horasan Tarihi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), UÜ, SBE, İstanbul 1997
- Ünal, A. Afşin, "İbnü'l-Esir'in El-Kâmil Fi't-Tarih İsimli Kaynak Eserinin Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Bakımından Bir Değerlendirmesi", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı:8, 1999, 115-122
- Whitlark, James -Wendell M. Aycock, **The Literature Of Emigration and Exile (Comparative Literature Series)**, Texas Tech University Press, U.S.A. 1992
- Veit, Veronika, "The Role Of Women In The Altaic World", **Permanent International Altaistic Conference 44th. Meeting Walberberg 26-31 August 2001**, volume:152, Otto Harrassowitz Verlag Press, Germany 2007
- Yazıcı, Nesimi, **Türk Medeniyeti Tarihi**, Anadolu Üniversitesi web-ofset basım, Eskişehir 2005
- , **İlk Türk-İslam Devletleri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yay., No: 192, Ankara 1992
- Yinanç, Mükrimim Halil, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I**, İstanbul Üniversitesi yay. İstanbul 1944
- Yurdusevdi, Mehtap, **Selçuklular Devrinde Hükümlerlik Anlayışı ve İmgesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜ, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008
- Yürekli Tülay, **Samaniler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜ, SBE, Ankara 2002

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Cuma Eren

Doğum Yeri ve Tarihi: Bitlis/Hizan 1987

Eğitim Durumu: Lisans

Lisans Öğrenimi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tarih/ Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı

Yabancı Dili: İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri: -

İş Deneyimi: -

İletişim: Karşıyaka Mevki Esentepe Mah. Volkan Sok. 2. Geçit Altıngül Apt. B/blok

Kat:1 No:1

E-Posta Adresi: cumaeren13@gmail.com